

Jenni Nurmi

**KANSAINVÄLISEN IHMISOIKEUSVERKOSTON TOIMINNAN MERKITYS JA
MAHDOLLISUUDET**

– Esimerkkinä lapsityövoima Bangladeshissa

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2006

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

NURMI, JENNI: Kansainvälisen ihmisoikeusverkoston toiminnan merkitys ja mahdollisuudet

– Esimerkkinä lapsityövoima Bangladeshissa

Pro gradu -tutkielma, 108 s.

Kansainvälinen politiikka

Marraskuu 2006

Tutkielma käsittelee kansainvälisen ihmisoikeusverkoston toiminnan merkitystä ja mahdollisuuksia. Tutkimusongelmaan paneudutaan käyttäen aineistona Bangladeshin lapsityöläisistä tuotettuja dokumentteja. Näistä dokumenteista valtaosan on tuottanut kansainvälinen työjärjestö ILO viimeisen kolmen vuoden aikana. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu uusia yhteiskunnallisia liikkeitä eli verkostoja tutkivan suuntauksen ympärille. Verkostoja käsitellessä korostetaan erityisesti ei-valtiollisten toimijoiden roolia ja merkitystä verkostojen toiminnassa. Verkostojen keskeisiä toimintatapoja ovat lobbaaminen, suostuttelu ja suora toiminta. Verkostoja kuvaavat vapaaehtoiset ja vastavuoroiset kommunikaation sekä vaihdon muodot.

Teoreettisen viitekehyksen ja aineiston yhdistää toisiinsa metodina toimiva bumerangi-malli. Bumerangi-mallissa on kyse siitä, miten paikalliset ja alueelliset toimijat voivat toimia valtion ohi yhdessä ja osana kansainvälistä verkostoa painostaa omaa valtiotaan ylhäältä ja alhaalta samaan aikaan. Verkostoituminen on tyypillistä juuri ihmisoikeuskampanjoissa, kun valtio ei kuuntele toimijoiden alhaalta päin tulevia vaatimuksia.

Tutkielmassa keskeisessä asemassa ovat ihmisoikeudet ja erityisesti lasten oikeudet. Oikeuksien universaaliudesta puhuttaessa esille nousevat myös globalisaatio sekä valtiosuvereniteetin merkitys ja tämän merkityksen mahdollinen muutos. Myös (globaali) kansalaisyhteiskunta liittyy kiinteästi globalisaatioon ja valtiolliset rajat ylittäviin verkostoihin. Globaali kansalaisyhteiskunta kuvaa sitä kokonaisuutta, jonka pohjalta ihmisoikeusverkostojen nousu on mahdollista ja muillakin kuin valtiollisilla toimijoilla on merkitystä.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että kansainvälisten ihmisoikeusverkostojen toiminnalla on merkitystä. Tärkeimpinä tekijöinä voidaan pitää aktiivisia ei-valtiollisia organisaatioita sekä kansainvälisiä usein myös valtiollisia rahoittajia, jotka tuovat verkostoille resursseja muun muassa rahan, välineiden ja tietotaidon muodossa. Parhaimmat tulokset syntyvät, kun verkoston paikallisten toimijoiden tiedot ja taidot kohtaavat kansainvälisten toimijoiden kokemuksen, osaamisen ja taloudelliset resurssit. Yhteistyö ja verkostoituminen paikallisten toimijoiden kanssa parantaa huomattavasti kansainvälisen verkoston toiminnan mahdollisuuksia.

Verkostojen toiminta on vaikuttanut vähintään kymmenien tuhansien Bangladeshissa asuvien lapsityöläisten elämään. Vaarallisista töistä poistamisen lisäksi erityisesti koulutuksen tarjoaminen on luonut suurelle määrälle lapsille uusia mahdollisuuksia ja samalla kasvattanut myös valtion potentiaalia selvitä tulevaisuuden haasteista. Verkostojen tärkeä tehtävä jatkossakin on vaatia valtioita toteuttamaan ihmisoikeuksia sekä valvoa niiden toteutumista. Verkostojen kyky toimia valtioista huolimatta on niiden vahvuus ja jatkuvuuden tae. Kuitenkin parhaat tulokset saadaan aikaan, kun valtio toimii yhteistyössä verkostojen kanssa ihmisoikeuksien toteuttamiseksi.

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	3
2. IHMISOIKEUDET	7
2.1. LAPSET TARVITSEVAT OMIA OIKEUKSIA.....	11
2.1.1. <i>Lapsen oikeuksien sopimus 1989</i>	13
2.1.2. <i>ILO:n sopimus 182 lapsityövoiman pahimmista muodoista</i>	15
2.1.3. <i>ILO:n minimi-ikää koskeva sopimus 138</i>	16
2.2. LAPSITYÖVOIMA	17
2.2.1. <i>Lapsityövoiman käytön valvominen</i>	22
3. TRANSNATIONAALINEN VERKOSTO – YHTEISKUNNALLISEN LIIKKEEN UUSI ILME	23
3.1. UNIVERSAALIEN OIKEUKSIEN JA GLOBALISAATION MERKITYS VALTIOSUVERENITEETILLE	26
3.2. KONSTRUKTIVISMI JA POLITIIKAN MUUTOKSEN MAHDOLLISUUS	31
3.3. IHMISOIKEUSVERKOSTOT	34
3.3.1. <i>Valtiokeskeinen verkostonäkökulma</i>	35
3.3.2. <i>Ei-valtiollisia toimijoita painottava verkostonäkökulma</i>	38
3.3.3. <i>Lobbausverkostot</i>	39
4. BUMERANGI-MALLI –TOIMIMINEN VALTION OHI	40
4.1. KOLME ERILAISTA BUMERANGIA	43
4.1.1. <i>Bumerangi-mallin kääntyminen itseään vastaan</i>	47
4.2. SPIRAALIMALLI.....	49
4.3. BUMERANGI-MALLI JA VERKOSTOT.....	54
5. BANGLADESDHIN LAPSITYÖLÄISET	58
5.1. BANGLADESHIN LAINSÄÄDÄNNÖN JA VALTION RAKENTEEN MERKITYS LAPSITYÖVOIMATILANTEeseen	60
5.1.1. <i>Lapsityövoima ja talous</i>	66
5.1.2. <i>Koulutuksen merkitys lapsityövoiman poistamisessa</i>	70
5.2. INTERNATIONAL PROGRAMME ON THE ELIMINATION OF CHILD LABOUR (IPEC)	74
5.2.1. <i>Järjestöt Bangladeshissa</i>	77
5.3. VERKOSTOITUMISEN MERKITYS JA VERKOSTOITUMINEN BANGLADESHISSA.....	82
5.4. BANGLADESHIN TILANNE SPIRAALIMALLISSA	86
5.4.1. <i>Harkin Bill ja Bangladeshin lapsityöläiset</i>	87
5.5. LAPSITYÖVOIMAN KÄYTTÖ TULEVAISUUDESSA	90
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	93
LÄHDELUETTELO	98

1. JOHDANTO

Työni käsittelee ihmisoikeusverkostojen toimintaa, ja esimerkkinä työssäni toimivat Bangladeshin lapsityöläiset. Analysoin työssäni kansainvälisten ihmisoikeusverkostojen toiminnan merkitystä ja mahdollisuuksia. Aineistona toimii Bangladesh ja sen lapsityövoima. Taustalla analyysissäni vaikuttavat sekä ihmisoikeudet että erityisesti lasten oikeudet. Työskentelevät lapset ovat monin tavoin marginaalissa ja heidän luoksensa pääseminen on hyvin hankalaa. Haluan selvittää, minkälainen merkitys verkostoilla voi olla sen takaamisessa, että Bangladeshin lapsityöläiset saavat olla lapsia: leikkiä, levätä, käydä koulua ja tuntea olonsa turvalliseksi.

Alun perin suunnittelin, että työni käsittelee väkivallan ja vallan suhdetta arendtilaisittain toistensa vastakohtina¹. Nyt kun työni on tehty, huomasin yllätyksekseni, etten ole päässyt kovin kauas alkuperäisestä ajatuksesta. Valta on läsnä kaikkialla, kun puhutaan kansainvälisistä suhteista, eikä lapsityövoimaa ja sen lieveilmiöitä ole vaikea yhdistää väkivaltaan. Tietyt perusjaottelut ovat löydettävissä lähes kaikesta kansainvälisestä kanssakäymisestä.

Martin Wight'n mukaan kansainväliset suhteet voidaan jakaa kolmeen perusideaan², jotka ovat realismi, rationalismi ja revolutionismi. Tämä työ sijoittuu selkeimmin kahden viimeisimmän alueelle. Realismi keskittyy anarkian ja valtapolitiikan analysointiin, eikä sellaisenaan istu työni lähtökohtiin. Rationalismi painottaa yhteiskuntaa, kansainvälistä lakia, evolutionaarista muutosta ja kansainvälistä kanssakäymistä. Rationalistinen ajattelu osuu jo osittain analyysini alueelle, mutta ehkä selkeimmin työni käsittelee samoja asioita kuin Wight'n nimeämä revolutionismi: humanitarismia, ihmisoikeuksia, inhimillistä oikeudenmukaisuutta, valtioiden yhteisöä ja kansainvälistä yhteisöä. Revolutionismiin kuuluvat vallankumoukselliset muutokset ja utopistinen (valtioton) ajattelu eivät kuitenkaan kuulu tutkimusalueeseeni. Wight'n mukaan realismi kuvaa kansainvälisiä suhteita useimmiten sosiologisilla termeillä, rationalismi teleologisilla ja revolutionismi eettisillä termeillä³. Näinkin esitettynä revolutionismin tarjoamat lähtökohdat tuntuvat liittyvän olennaisimmin työhöni. Valtioiden yhteisö on liberaali käsite, realistit puhuvat samassa yhteydessä valtioiden järjestelmästä. Työssäni painottuvat nimenomaan valtioiden yhteisö ja kansainvälinen yhteisö, koska niiden kautta nousevat esille yhteiset jaetut intressit ja arvot, yhteiset instituutiot ja käsitys siitä, että kaikkia sitovat yhteiset säännöt.

¹ Arendt 1970, 55.

² Wight 1991, 7–25. Ks. myös esim. Jackson & Sørensen 2003, 140–174 tai Booth & Smith 1995, 1–37.

³ Wight 1991, 24.

Yhteisistä säännöistä (kansainvälinen laki) puhutaan toki rationalisminkin piirissä, mutta revolutionismin kautta esille nousee humanitaarisempi näkökulma. Nämä kolme Wight'n esittelemää perinnettä suhtautuvat eri tavoin myös vastuuseen. Ei ole yhdentekevää, kenen katsotaan voivan vaikuttaa tiettyjen ihmisten asioihin. Realismi keskittyy oman valtion ja sen kansalaisten hyvinvointiin. Rationalismi painottaa muiden valtioiden legitiimejä intressejä ja oikeuksia sekä kansainvälistä lakia. Revolutionismin voi nähdä nostavan selkeimmin esille yleismaailmalliset ihmisoikeudet, jotka kuuluvat kaikille ja joiden toteutumisesta myös vastuu jakautuu kaikille⁴. Toki kaikki kolme näkökulmaa tulevat tavalla tai toisella esille kansainvälisiä asioita käsiteltäessä, eikä olennaisinta olekaan tehdä selvää jakoa niiden välillä, vaan lähinnä ymmärtää näkökulmien moninaisuus ja niiden vaikutus analyysin lähtökohtiin, arviointiin ja lopputuloksiin.

Margaret Keck ja Kathryn Sikkink käsittelevät kirjassaan *Activist Beyond Borders* ilmiötä, jonka he nimeävät bumerangi-malliksi. Heidän mukaansa tämä malli kuvaa sitä, miten erilaiset tietyssä maassa toimivat verkostot toimivat suoraan ohi kansallisen hallituksen ja yrittävät saada kansainvälisiä liittolaisia ajamaan asiaansa myös ylhäältä päin, koska heidän oma hallituksensa ei heitä alhaalta päin kuuntele.⁵ Keckin ja Sikkinkin mielestä bumerangi-malli on tyypillinen transnationaalisten verkostojen toimintamalli, erityisesti kun yritetään vaikuttaa tietyn valtion toimintaan. Yleisintä mallin mukainen käyttäytyminen on heidän mukaansa juuri ihmisoikeuskampanjoissa.⁶ Keckin ja Sikkinkin teoksella on keskeinen rooli erityisesti työni teoria- ja metodiosuuksissa. Lähestyn verkostoja ja niiden bumerangivaikutusta nimenomaan heidän esittämäänsä viitekehystä mukaillen.

Lapsityöläisistä puhuttaessa ensisijainen tavoite on luonnollisesti poistaa kaikkein vaarallisimmissa oloissa työskentelevät lapset näiltä työpaikoilta, mutta samalla myös tarjota heille vaihtoehtoisia mahdollisuuksia, ettei tilanne pahene entisestään. Pidemmällä tähtäimellä tavoite on estää uusia lapsia joutumasta tai hakeutumasta heille haitallisiin töihin. Yhteiskuntarakenteen tulisi olla sellainen, ettei lasten tarvitsisi tai olisi edes mahdollista käydä töissä. Tähän vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnan kehitysaste ja työllistämismahdollisuudet aikuisille sekä vielä laajemmassa mittakaavassa globaalin markkinatalouden aiheuttamat paineet erityisesti köyhemmillä valtioilla.

⁴ Jackson & Sørensen 2003, 158.

⁵ Gready 2004, 346.

⁶ Keck & Sikkink 1999, 93.

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

Analysoin työssäni sitä, minkälaiset mahdollisuudet ja merkitys kansainvälisillä ihmisoikeuksia painottavilla verkostoilla voi olla bangladeshilaisen lapsityöläisen elämään. Teoreettisen viitekehyksen tarjoaa uudenslaisiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin, transnationaalisiin ihmisoikeusverkostoihin, keskittyvä ajattelu. Yhteiskunnallinen liike on laaja yksilöiden ja erilaisten organisaatioiden muodostama epävirallinen liike, joka keskittyy tiettyyn ideologiseen, kulttuuriseen, poliittiseen tai yhteiskunnalliseen asiaan. Liike pyrkii edistämään, vastustamaan tai purkamaan tietynlaista kehitystä. Yhteiskunnallisista liikkeistä puhuminen liittyy läheisesti myös sosiaalisen konstruktivismiin, joka osaltaan selventää verkostoajattelua ja sen taustalla olevia yhteisiä jaettuina uskomuksia.

Nostan esille verkostoajattelun, jonka taustalla on käsitys kansainvälisestä, joustavasta ja nopeasti muutoksiin reagoivasta kansalaisyhteiskunnasta. Verkostoa, joka pitää sisällään kansallisia ja kansainvälisiä ei-valtiollisia sekä mahdollisesti myös osittain valtiollisia toimijoita, kutsun transnationaaliseksi verkostoksi. Tarkasteluni kohdistuu nimenomaan ihmisoikeusnormeja aktiivisesti edistävään verkostoon.

Verkostot edustavat monin tavoin erilaisia rajoja ylittävää toimintaa. Näin ollen väistämättä nousee esille myös kysymys ihmisoikeuksien ja valtiosuvereniteetin suhteesta. David Forsythen mukaan ihmisoikeudet ovat tapa, jolla yksilö voi määritellä suhteensa julkiseen valtaan, kuten myös muuhun yhteiskuntaan.⁷ Valtion rooli on merkityksellinen, kun erilaiset toimijat ja mekanismit väistämättä pyrkivät toimimaan ja toimivat sen ohitse. Suvereniteetista ja sen mahdollisista rajoituksista puhuttaessa esille nousevat myös globalisaatio sekä mahdollinen globaali kansalaisyhteiskunta. Työssäni globalisaatio nousee esille negatiivisimmissa yhteyksissään. Esiin eivät nouse talouden jatkuva kasvu, teknologinen kehitys ja ajan ja paikan merkityksen väheneminen, vaan jatkuvasti kasvava eriarvoistuminen ja globalisaation marginalisoiva vaikutus. Näen globalisaation kuitenkin vaikuttavan sillä tavoin aikaan ja paikkaan, että yhtäällä tehdyt päätökset ja toimet voivat vaikuttaa mitä suurimmassa määrin aivan toisaalla, jopa toisella puolella maailmaa, asuvien ihmisten elämään. Valitettavasti nämä vaikutukset tuntuvat erityisesti kehitysmaista puhuttaessa olevan valtaosin negatiivisia.

⁷ Forsythe 1991, 1.

Mary Kaldorin⁸ mukaan globaali kansalaisyhteiskunta on ideoiden, instituutioiden, organisaatioiden, verkostojen ja yksilöiden tila, joka sijoittuu perheen, kodin ja markkinoiden väliin ja toimii kansallisten yhteiskuntien ja talouksien rajojen yli. Se on myös tila, jossa käsitellään erilaisuuksia ja ratkotaan konflikteja julkisen keskustelun kautta, ei väkivalloin.⁹

Kaldor korostaa kansalaisyhteiskunnan saaneen erityisesti vuoden 1989 jälkeen uusia merkityksiä. Ei-valtiollisten toimijoiden määrä nousi dramaattisesti 1990-luvulla. Erilaiset ihmisoikeus-, nais-, ja ympäristöliikkeet ovat esimerkkejä uudenaikaisesta yhteiskunnallisesta liikkeestä. Kaldor nostaa esille näiden liikkeiden rajat ylittävän verkostoluonteen. Kaldorin mukaan globaali kansalaisyhteiskunta on alusta, jolla erilaiset aktivistit, ei-valtiolliset organisaatiot, kansalliset järjestöt ja esimerkiksi uskonnolliset ryhmät kiistelevät, kamppailevat, neuvottelevat ja lobbaavat sellaisten asioiden parissa, jotka muovaavat globaalia kehitystä tavalla tai toisella. Hän myös nostaa esille sen, ettei ole olemassa yhtä ainoaa globaalia kansalaisyhteiskuntaa vaan useita lomittaisia ja päällekkäisiä. Kaldorin mukaan kansalaisyhteiskunta mahdollistaa emansipaation, avaa suljettuja yhteiskuntia ja mahdollistaa osallistumisen keskusteluun globaaleista huolenaiheista. Kaldor toteaa, että hänen mukaansa termi globaali kansalaisyhteiskunta osoittaa kansainväliset suhteet -käsitteen jäykkyyden ja vanhakantaisuuden.¹⁰ Minä näen asian niin, että siinä missä globaali kansalaisyhteiskunta terminä korostaa toimijoiden moninaisuutta, painottaa kansainväliset suhteet terminä enemmän valtiollisia toimijoita.

Kaldorin tarjoama määritelmä globaalista kansalaisyhteiskunnasta sopii työhöni hyvin. Rajat ylittävä moninainen kansalaisyhteiskunnan tila istuu luontevasti ihmisoikeuksien, verkostojen ja metodina käyttämäni bumerangi-mallin yhteyteen. Globaali kansalaisyhteiskunta kuvaa käsitteenä parhaiten sitä kokonaisuutta, jonka pohjalta ihmisoikeusverkostojen nousu on mahdollista ja muillakin kuin valtiollisilla toimijoilla on merkitystä.

Margaret Keckin ja Kathryn Sikkinkin nimeämä bumerangi-malli on merkittävä tekijä Rissen, Roppin ja Sikkinkin luoman spiraalimallin taustalla. Spiraalimalli pyrkii selittämään sitä, millaisten vaiheiden ja mekanismien kautta kansainväliset normit voivat muuttaa valtion käytöstä. Oman työni kannalta näen kaikkein hedelmällisimmäksi käsittelytavan, joka keskittyy bumerangi-malliin, mutta myös huomioi sen merkityksen ja kontekstin spiraalimallissa. Spiraalimalli auttaa hahmottamaan

⁸ Professori Mary Kaldor työskentelee London School of Economics and Political Sciencesissa. Hän on Centre for the Study of Global Governancen johtaja.

⁹ Kaldor 2003, 583–593.

¹⁰ *ibid.*

sitä, millaisessa tilanteessa bumerangi-malli voi toimia, mihin sen toiminta voi johtaa sekä millaista kehitystä se tukee.

Bumerangi-malli metodina yhdistää verkosto-käsitteen aineistoni, eli Bangladeshin lapsityöläisiin liittyviin projekteihin. Tutkin bumerangi-mallin avulla sitä, minkälainen merkitys erilaisten toimijoiden teoilla on lasten aseman mahdollisessa muutoksessa ja sitä, minkälaisia keinoja on pyritty käyttämään lasten aseman parantamisessa. Aineistonani toimii 26 pääosin kansainvälisen työjärjestö ILO:n tuottamaa dokumenttia, joiden avulla saan rakennettua verraten kattavan kuvan maan lapsityöläisten tilanteesta. Täydennän ILO:n dokumentteja muun muassa Maailmanpankin ja Unicefin raporteilla.

Valtaosa aineistoani on projekteja, joihin on osallistunut ja osallistuu kansainvälisiä toimijoita. Oletettavasti parhaiten onnistuneet projektit ovat sellaisia, joissa on mukana myös kansainvälisiä toimijoita, mutta jotka silti toteutetaan yhteistyössä tai melkein kokonaan paikallisten toimijoiden voimin. Parhaiten lasten oikeudet toteutuvat oletettavasti sellaisten projektien tuella, jotka ovat toiminnassaan pitkäjänteisiä ja ottavat huomioon paikalliset taloudelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset olosuhteet.

Aiempi tutkimus on tarkastellut ihmisoikeuksia valtiokeskeisen regiimin näkökulmasta, ja kiinnittänyt vähän tai ei ollenkaan huomiota ei-valtiollisiin toimijoihin¹¹. Ei-valtiollisten toimijoiden toiminnan merkitys on kuitenkin suuri erityisesti puhuttaessa aktiivisista toimista ihmisoikeuksien puolesta. Valtioilla on toki tärkeä rooli oikeuksia edistettäessä, mutta ne ovat myös pahimpia oikeuksien rikkojia. Thomas Risse-Kappen määrittelee transnationaaliset suhteet säännöllisiksi, kansalliset rajat ylittäviksi interaktioksi, jossa vähintään yksi osapuoli on ei-valtiollinen toimija tai sellainen, joka ei toimi jonkin kansallisen hallituksen tai hallitustenvälisen organisaation puolesta¹². Tarkennuksena tähän voi vielä sanoa ei-valtiollisten toimijoiden olevan sellaisia organisaatioita tai järjestöjä, jotka eivät tavoittele toiminnallaan taloudellista hyötyä ja jotka toimivat valtaosin institutionalisoituneiden poliittisten rakenteiden ulkopuolella. Näissä järjestöissä tai organisaatioissa voi olla mukana myös esimerkiksi hallituksen jäseniä tai valtionhallinnon osia, mutta niiden perustana on sellainen rahoitus, joka takaa niille mahdollisimman riippumattoman toiminnan.

¹¹ Ks. mm. Krasner 1995a.

¹² Risse-Kappen 1995a, 3.

Ei-valtiollisten toimijoiden keskeisiä toimintatapoja ovat lobbaaminen, suostuttelu ja suora toiminta. Lobbausverkostot ovat sellaisia organisaation muotoja, joita kuvaavat vapaaehtoiset, vastavuoroiset ja horisontaaliset kommunikaation ja vaihdon muodot ja niitä motivoivat jaetut periaatteelliset ideat tai arvot. Ihmisoikeuslobbausverkostojen tavoite on useimmiten lobata sen puolesta, että kohdevaltiot hyväksyvät ja ratifioivat tiettyjä normeja sisältävät sopimukset. Kun nämä normit on hyväksytty, on pidettävä huoli siitä, että niitä todella toteutetaan käytännössä.

Käytän työssäni Peter Katzensteinin määritelmää normeista. Hänen mukaansa normit kuvaavat tietynlaisen identiteetin omaavien toimijoiden kollektiivisia odotuksia sopivasta käyttäytymisestä¹³. Määritelmä sopii hyvin työhöni, koska se korostaa normien kollektiivista ulottuvuutta. Se sopii hyvin yhteen myös bumerangi-mallin taustalla olevan konstruktivismin kanssa. Ihmisten kanssakäyminen määrittyy nimenomaan abstraktien ideoiden mukaan. Näistä kaikkein tärkeimpiä ovat laajalti hyväksytyt ja omaksutut intersubjektiiviset uskomukset, joita ei pysty redusoimaan yksittäisiin yksilöihin.

Käytän työssäni käsitettä ihmisoikeusverkosto, enkä esimerkiksi termiä regiimi. Regiimi on työhöni liian valtiopohjainen ja vanhahtava termi. Se ei nosta esille ei-valtiollisten toimijoiden merkitystä erilaisten kansainvälisten instituutioiden ja verkostojen muotoutumisessa. Regiimi -käsite syntyi 1970–80-lukujen taitteessa, kun tilanne vaati uudenlaisia lähestymistapoja tutkittaessa ja teoretisoitaessa sotaa, turvallisuutta, yhteistyötä, riitoja ja hallintaa.¹⁴ Aiheet, joita varten regiimin käsite on alun perin luotu, eivät sellaisenaan kuulu tutkimusalueeseeni. Myöskään regiimien syntymiseen vaikuttavat syyt, kuten Steven Krasner ne näkee (tärkeimpinä itsekkäät intressit yleensä sekä poliittisen vallan tavoittelu¹⁵), eivät päde omassa työssäni.

Vaikka en käytäkään regiimi-käsitettä, tarkoitukseni ei ole jättää valtiollisia toimijoita huomioimatta. Yhdistän työssäni Thomas Risse-Kappenin valtiokeskeisen verkostonäkökulman, Paul Gredyn analyysin bumerangeista sekä Kathryn Sikkinkin ja Margaret Keckin ei-valtiollisten toimijoiden verkostonäkökulman toisiinsa. Näin saan luotua viitekehyksen, joka ottaa huomioon kaikki ihmisoikeusverkostojen olennaiset toimijat.

Käsitys siitä, että valtion on suojeltava kansalaisiaan ja näiden oikeuksia juontaa juurensa jo esimerkiksi Yhdysvaltojen Bill of Rightsista¹⁶ ja Ranskan vallankumouksesta, mutta ajatustapa, että

¹³ Katzenstein 1996, 5.

¹⁴ Arts 2000, 515.

¹⁵ Krasner 1995b, 20.

¹⁶ Ks. esim. US Department of State 2006.

näiden (ihmis) oikeuksien olisi oltava olennainen osa valtion ulkopoliittikkaa ja kansainvälisiä suhteita on paljon uudempi. Ihmisoikeusverkostoilla on ollut olennainen rooli oikeuksien esille nostamisessa jo vähintään 1970-luvulta lähtien¹⁷. Lasten oikeudet ovat kuitenkin vielä tähän verrattuna jokseenkin nuori oikeuksien laji. Lapsen oikeuksien sopimus on vasta vuodelta 1989¹⁸. Lasten oikeuksista puhuttaessa on luonnollisesti otettava huomioon myös aikuisten oikeudet ja valinnan mahdollisuudet.

2. IHMISOIKEUDET

Kun YK:n yleiskokous hyväksyi yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen vuonna 1948, oli selvää, että se ei ollut sitova sopimus vaan ennemmin periaatteellinen julistus. Tämän jälkeen ihmisoikeusnormit on otettu monien kansallisten ja kansainvälisten sitovien sopimusten ainekseksi. Vaikka valtaosa valtioista on allekirjoittanut sitovia sopimuksia, sopimusten ratifioinnin ja todellisen täytäntöönpanon välillä on valtava kuilu monissa maissa.¹⁹

Yleinen jako on erottaa toisistaan kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet, joiden ansiosta valtion puuttuminen asioihin on mahdollisimman vähäistä sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset²⁰ sekä kollektiiviset tai niin sanotut solidaarisuus-oikeudet²¹. 'Vanhat' ihmisoikeudet ovat pääosin poliittisia ja kansalaisoikeuksia ja ne keskittyvät vapauden käsitteen ympärille. Ne määrittelevät yhteiskunnan ja yksilön suhteet ja niiden pääasiallinen tarkoitus on suojella yksilöä hallitusten toimilta. 'Uudet' ihmisoikeudet pitävät sisällään taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet ja perustuvat ihmisten perustarpeille.²² Poliittiset sekä kansalaisoikeudet ovat selvimmin kansainvälisesti tunnustettuja ihmisoikeuksia²³.

Kansainvälisissä ihmisoikeuksissa on havaittavissa kahdenlaisia oikeuksia, jotka ovat toteutuneet hyvinkin heikosti. Ensinnäkin erilaisten sosiaalitaloudellisten oikeuksien periaatteet ovat suhteellisen selviä, mutta oikeuksia eivät vielä kata selkeät säännöt. Toiseksi ongelmallisia ovat monenlaiset oikeudet, jotka David Forsythe nimeää solidaarisuus-oikeuksiksi. Näillä hän tarkoittaa muun muassa oikeutta kehitykseen, rauhaan, turvalliseen ympäristöön sekä humanitaariseen apuun.²⁴

¹⁷ Keck & Sikkink 1998, 79.

¹⁸ United Nations: Convention on the Rights of the Child 2006.

¹⁹ Schwarz 2004, 199.

²⁰ Ns. TSS-oikeudet, jotka liittyvät läheisesti valtion velvollisuuksiin.

²¹ Ihmisoikeudet.net – oppia ihmisyydestä 2005.

²² Mayall 1982, 131.

²³ Forsythe 1991, 40.

²⁴ Emt. 41.

Tässä työssäni tarkoitan oikeuksilla poliittisia ja kansalaisoikeuksia erityisesti silloin, kun puhun bumerangi-mallin suomista mahdollisuuksista. Yleensä kyse on siitä, ettei valtio mahdollista näiden oikeuksien toteutumista, joten paikallisten ja kansallisten toimijoiden on haettava vaatimuksilleen kansainvälistä tukea. Sosiotaloudellisia oikeuksia ei voi kuitenkaan rajata ulos, kun puhutaan oikeuksista. Niiden toteutuminen tuntuu olevan pitkälti kiinni siitä, miten poliittiset ja kansalaisoikeudet toteutuvat. Poliittisiin ja kansalaisoikeuksiin on helpompi keskittyä, koska ne ovat laajimmin kansainvälisesti tunnustettuja.

Solidaarisuus oikeudet ovat käsitteenä vielä sen verran laajat, etten erikseen tuo niitä esille. Tiedostan niiden merkittävyyden, mutta keskityn ensisijaisesti seuraamaan tarkemmin rajattua oikeuksien ryhmää, lasten oikeuksia. Toki laajasti katsottuna muiden oikeuksien toteutuminen vaatii taustalleen solidaarisuus oikeuksien toteutumisen ainakin osittain. Jätän solidaarisuus oikeuksien tarkemman rajaamisen muille ja totean niiden olevan tärkeitä yhteiskuntien, yhteisöjen ja yksilöiden turvallisen ja positiivisen kehityksen kannalta.

Realistien mukaan kansainväliset normit, kuten ihmisoikeudet saavuttavat hyväksynnän vasta, kun hegemoni tai valtaa pitävä ryhmä hyväksyy ne ja edistää niitä²⁵. Valtio suojelee kansalaisiaan, eli vastuu inhimillisestä yhteiskunnasta ja yleisestä moraalista kuuluu valtiolle, eikä tämä vastuu ylety kansainvälisiin suhteisiin vaan pätee ainoastaan kansallisella tasolla²⁶. David Forsythen mukaan realismi ei kykene selittämään ihmisoikeuksien kehittymistä viimeisen kuuden vuosikymmenen aikana²⁷. Liberalismi näkee valtion perustuslaillisenä kokonaisuutena, joka tukee lain toimivuutta ja kunnioittaa kansalaisten oikeutta elämään, vapauteen ja omaisuuteen²⁸. Klassisessa liberalismissa hyvä yhteiskunta perustuu yksilöiden tasa-arvoon ja itsemääräämisoikeuteen. Nämä oikeudet taataan tunnustamalla ja tukemalla ihmisen laillisia oikeuksia.²⁹ Kansainvälisellä ihmisoikeusregiimillä/verkostolla voi olla merkitystä, jos kansalliset ryhmät (esim. protestiliikkeet ja poliittiset puolueet) kykenevät kansainvälisellä tuella painostamaan hallitusta muuttamaan politiikkaansa³⁰. Perinteiset näkemykset sijoittavat ihmisoikeudet ja niiden toteutumisen tiiviisti valtion yhteyteen. Ihmisoikeusverkostot ja universaalit ihmisoikeudet puhuvat kuitenkin sen puolesta, että valtion lisäksi muillakin toimijoilla voi olla merkitystä ihmisoikeuksien toteutumisessa.

²⁵ Schmitz & Sikkink 2002, 522.

²⁶ Jackson & Sørensen 2003, 69.

²⁷ Forsythe 2000, 233.

²⁸ Jackson & Sørensen 2003, 107.

²⁹ Forsythe 2000, 3.

³⁰ Helfer & Slaughter teoksessa: Neumayer 2005, 930.

Kosmopolitanismi keskittyy niihin haasteisiin, joita valtio kohtaa alhaalta yksilöiden ja ei-valtiollisten organisaatioiden sekä ylhäältä globaalin yhteisön taholta. Kosmopolitanismi kääntää todistustaakan suvereeniutta vastaan ja vaatii selitystä sille, miksi *ei* pitäisi puuttua valtion sisäisiin asioihin, jos ihmisoikeuksia loukataan.³¹ Kosmopolitanismi tarjoaa työhöni mielenkiintoisen näkökulman, joka kyseenalaistaa valtion perinteisen roolin ja statuksen. Koska kosmopolitanismi kuitenkin on monin paikoin utopistinen, konstruktivismi vastaa tarpeisiini paremmin.

Konstruktivistien mukaan normit, kuten ihmisoikeudet, valtaavat alaa ja voimistuvat, koska ne ovat luontaisesti universaaleja³². Konstruktivistit korostavat sitä, että normeilla ja ideoilla on itsenäinen rooli, kun ne vaikuttavat kansainvälisen ja kansallisen politiikan lopputuloksiin³³. Esimerkiksi Risse, Ropp ja Sikkink³⁴ esittävät, että säännöistä tulee osa ihmisten identiteettiä aktiivisen sisäistämisen prosessin, sosialisoinnin, kautta³⁵. Konstruktivistista näkökantaa voi kritisoida esimerkiksi siitä, että se ei välttämättä ota valtiota ja sen suvereniteettiä tarpeeksi huomioon rajoittavana tekijänä kun puhutaan kansainvälisistä yrityksistä taata ihmisoikeuksia³⁶. Konstruktivismi keskittyy ”yhteiskunnallisiin faktoihin”³⁷, kuten rahaan, suvereenisuuteen ja oikeuksiin, joilla ei ole olemassa varsinaista materiaalista sisältöä, vaan jotka ovat olemassa sen takia, että ihmiset kollektiivisesti uskovat niiden olemassaoloon ja toimivat sen mukaisesti.³⁸

John Searlen määritelmän mukaan mikä tahansa fakta, johon liittyy kollektiivista tarkoituksellisuutta, intentionaalisuutta, on sosiaalinen fakta³⁹. Ihmisoikeudet ovat selkeä esimerkki sosiaalisista faktoista. Ne eivät varsinaisesti ole olemassa, paitsi niin, että ihmiset uskovat niiden olemassaoloon. Näin ei ole ollenkaan yhdentekevää, millaiseksi sosiaaliset faktat kuten ihmisoikeudet muodostuvat tai millaisiksi ne tehdään ihmisten tietoisuudessa.

Ihmisoikeudet ovat oikeuksia, joita henkilöllä on yksinkertaisesti siksi, että hän on ihminen⁴⁰.

Donnellyn määritelmä ihmisoikeuksien perustasta on helposti hyväksyttävissä: ”*Ihmisoikeuksien lähteenä ovat sosiaalisesti jaetut moraaliset käsitykset ihmisestä ja niistä oloista, jotka ovat*

³¹ Donnelly 1993, 31.

³² Schmitz & Sikkink 2002, 522.

³³ Emt. 521.

³⁴ Ks. Risse, Ropp & Sikkink 2004.

³⁵ Schmitz & Sikkink 2002, 522.

³⁶ Schwarz 2004, 199.

³⁷ Searle 1995, 26.

³⁸ Finnemore & Sikkink 2001, 393.

³⁹ Searle 1995, 26.

⁴⁰ Donnelly 1985,1.

välttämättömiä, jotta elämä olisi arvokasta.”⁴¹ Arvokkuus on terminä melko yleinen, mutta toimii tässä yhteydessä hyvin, koska monia ihmisoikeuksien kattamia alueita ei voi ongelmitta kuvata esimerkiksi käsitteellä *tarve*. Määritelmänä arvokkuus on avoin, mutta toimiakseen tällaisessa yhteydessä sen on oltavakin. Donnelly olettaa ihmisen olevan moraalinen olento, ja vaikka jotkut kyseenalaistavatkin esimerkiksi lasten moraalisen luonnon ja näin ollen oikeuksien oikeutuksen, en näe tässä ongelmaa. Ihmisoikeudet mahdollistavat lasten kasvun ja sen 'moraalisen olennon' nousun, jonka puutteesta esimerkiksi jotkut filosofit lapsia syyttävät.⁴²

Kaikki oikeudet, joita ihmisillä on, eivät kuitenkaan ole ihmisoikeuksia. Esimerkiksi sopimuksenvaraiset tai perustuslailliset oikeudet ovat oikeuksia ihmisille, mutta ne eivät ole ihmisoikeuksia.⁴³ Ihmisoikeudet ovat luovuttamattomia: Ihminen ei voi menettää ihmisoikeuksiaan, yhtäläillä kun ihminen ei voi menettää ihmisluontoaan. Ihminen ei voi elää ihmisarvoista elämää ilman ihmisoikeuksia.⁴⁴ Ihmisoikeudet eivät kuvaa niinkään sitä, mitä ihmiset *ovat*, vaan sitä, mitä heistä voi tulla. Ihmisoikeudet kuvaavat moraalisia, eivätkä niinkään juridisia yksilöitä.⁴⁵ Donnellyn mukaan ihmisluonto, joka on ihmisoikeuksien lähde, perustuu moraaliseen arvoon, joka kuvaa sitä *mahdollisuutta*, mitä kaikkea ihminen voi olla⁴⁶.

Jack Donnellyn mukaan ihmisoikeuksista puhuttaessa internationalistinen malli on kaikista sopivin. Se painottaa (valtioiden ja ei-valtiollisten toimijoiden välillä) kehittyvää konsensusta ihmisoikeusnormeista. Internationalistien huomio keskittyy kansainväliseen valtioiden yhteisöön, joka rajoittaa valtioita vain hieman.⁴⁷ Tässä mallissa yhdistyvät monien eri teoriasuuntausten pyrkimykset. Huomioon otetaan sekä kansainvälinen laki että valtioiden pyrkimys mahdollisimman vahvaan itsemääräämisoikeuteen. Donnellyn mukaan ihmisoikeuksien toteutuminen on nyky maailmassa vielä selkeästi kiinni suvereenien valtioiden kyvystä ja halusta toimia⁴⁸.

Olen Donnellyn kanssa jokseenkin samaa mieltä siitä, ettei valtion roolia ihmisoikeuksien toteuttajana nykyisellään voi kiistää. Konstruktivismi tavoittaa kuitenkin paljon sitä, mikä ihmisoikeuksissa tuntuu olevan olennaisinta. Esimerkiksi puhe sosiaalisista faktoista pitää hyvin

⁴¹ “Socially shared moral conceptions of the nature of the human person and the conditions necessary for a life of dignity are the source of human rights”. (Oma suomennos) Donnelly 1985, 2.

⁴² Stanford University of Philosophy 2006.

⁴³ Donnelly 1985, 8.

⁴⁴ Emt. 34.

⁴⁵ Emt. 33.

⁴⁶ Donnelly 1993, 22.

⁴⁷ Emt. 31.

⁴⁸ Emt. 138.

paikkansa. Se, miten paljon suvereniteetti tai ihmisoikeudet ovat olemassa, riippuu nimenomaan siitä, miten paljon ihmiset uskovat niihin.

Näen oikeuksien merkityksen työssäni kaksitahoisena. Ensinnäkin oikeudet tarjoavat konkreettisen kirjallisen perustan niille vaatimuksille, joita ihmisoikeusverkostot esittävät. Toisekseen niiden ratifioinnin kautta valtiot tarjoavat verkostoille myös erilaisia mahdollisuuksia ja välineitä toimia oikeuksien puolesta. Paperilla olevien oikeuksien on siirryttävä valtioiden käytäntöihin ja tämän siirtymän aloitteentekijöinä, painostajina, tarkkailijoina ja joskus myös toimeenpanijoina toimivat kansainväliset ihmisoikeusverkostot.

2.1. Lapset tarvitsevat omia oikeuksia

Lapset on joko suoraan tai välillisesti liitetty lähes kaikkiin viimeisen vuosisadan aikana laadittuihin ihmisoikeussopimuksiin ja -julistuksiin, joita on yhteensä lähes 80 kappaletta. YK:n perustavaa laatua oleva ihmisoikeuksien julistus sisälsi myös lasten oikeudet, mutta pian koettiin, että lasten erityistarpeet tulisi tuoda vahvemmin esiin. Erityisesti alle 18-vuotiaat tarvitsevat runsaasti huolenpitoa ja suojelua, jota aikuiset eivät tarvitse. On myös tärkeä korostaa sitä, että lapsillekin kuuluvat kaikki ihmisoikeudet, vaikka he eivät voikaan olla täysivaltaisia laillisia subjekteja tai ottaa samalla tavoin vastuuta tai ymmärtää tekojensa seurauksia kuin aikuiset. Lapset tarvitsevat suojelua ja apua juuri aikuisilta, jotka myös syyllistyvät valtaosaan väärinkäytöksistä.

Ensimmäisenä merkittävänä askeleena lasten hyväksi voi pitää YK:n lastenrahasto Unicefin perustamista joulukuussa 1946. Lapsen oikeuksien julistus vuodelta 1959 oli ensimmäinen YK:n yksinomaan lapsia koskeva julkilausuma. Julistus ei kuitenkaan sitonut allekirjoittaneita maita oikeudellisesti. Unicefin Lapsen oikeuksien sopimuksen erikoisneuvonantaja Teresa Albenezin mukaan lasten oikeuksien tultua tunnetummiksi lapsuutta ei nähdä enää koeaikana ennen aikuisuutta, vaan sen sijaan ”*lapsi astuu esiin yksilönä, jolla on ihmisarvo ja kaikki täysivaltaiselle ihmiselle kuuluvat oikeudet*”.⁴⁹ Ihmisoikeuksien olennaisin lapsiin liittyvä ulottuvuus on juuri Donnellyn esille nostama puhe mahdollisuuksista. Lasten oikeuksissa erityisen tärkeä näkökulma on se, mitä kaikkea ihminen voi olla tai mitä pienestä ihmisestä voi tulla, kun oikeudet toteutuvat.

Lasten oikeudet liittyvät kiinteästi naisten oikeuksiin. Naisten (ihmis)oikeuksien toteuttaminen ei ole päämäärä vain itsessään, vaan olennainen tekijä juuri lasten kehityksen ja selviytymisen kannalta. Naisten syrjiminen koskettaa seuraavan sukupolven lapsia: sekä tyttöjä että poikia. Jo

⁴⁹ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto, 2005.

ennen syntymää lapsen terveys ja kehitysmahdollisuudet riippuvat vahvasti äidin terveydestä ja sosiaaloudellisesta asemasta. Naiset ovat lasten ensisijaisia hoitajia. Naisille annetut ja osoitetut resurssit käytetään todennäköisimmin myös lasten hyväksi.⁵⁰

Erica Burmanin mielestä läntinen liberaali individualismi, jonka pohjalta oikeudet on luotu, esittelee intressit ristiriidattomina. Hänen mukaansa tällainen lähtökohta ei sovi useisiin eteläisiin olosuhteisiin, eikä tällainen näkökulma tuo juurikaan esille naisen ja lapsen suhteen monimutkaisuutta.⁵¹ Sen lisäksi, että oikeuksiin liittyvä lainsäädäntö on historiallisesti ja kulttuurisesti Burmanin mukaan läntistä, käsitys lapsuudesta ja teorit lapsen psykologisesta kehityksestä ovat läntisessä kulttuuripiirissä luotuja⁵².

Tärkeimmät lasten työskentelyä koskevat sopimukset ovat YK:n sopimus lapsen oikeuksista (Convention on the Rights of the Child), ILO:n sopimus 138 koskien minimitöskentelyikää ja ILO:n sopimus 182, joka käsittelee lapsityövoiman pahimpia muotoja. Mikä tahansa lasten tekemä työ, joka ei täytä YK:n ja ILO:n sille asettamia vaatimuksia lasketaan lasten taloudelliseksi hyväksikäytöksi⁵³. Nämä viimeksi mainitut sopimukset eivät niinkään korosta sitä työtaakkaa, jota lapsi kantaa, vaan sitä, mitä seurauksia lasten työskentelyllä on heidän koulutukselleen, terveydelleen ja hyvinvoinnilleen.⁵⁴ Sopimus 182 sekä useat muut YK:n ja ILO:n perussopimukset liittyvät suuremmin perusoikeuksiin, jotka koskevat työtä, eivätkä niinkään työolosuhteita. Edellä mainitut sopimukset perustuvat länsimaiselle näkemykselle siitä, mitä ovat lapsuus ja työ. Tämä aiheuttaa vastalauseita muissa kulttuureissa. Esimerkiksi monissa maissa lasten työskentelyn katsotaan olevan eräänlainen kisälli-instituutio, joka valmistaa lasta tuleviin työtehtäviin.⁵⁵ Lapsen oikeuksien sopimus kuvaa lasta yksilönä ja sekä perheen että yhteisön jäsenenä. Lapsella on oikeuksia ja sellaisia velvollisuuksia, jotka sopivat lapsen kulloiseenkin ikään ja kehityksen tasoon. Lasten oikeudet ovat luonteeltaan universaaleja, eli niitä tulisi pystyä noudattamaan sellaisenaan joka puolella maailmaa. Universaalius ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, varsinkin kun nostetaan esiin luotujen oikeuksien länsimainen tausta:

”Lasten oikeuksien universaalius ei tarkoita, että näitä oikeuksia tulisi tulkita ja implementoida niiden kontekstin unohtaen. Myös perinteiden ja kulttuuristen arvojen merkitys tulee ottaa huomioon, kun tähdätään lapsen suojeluun ja harmoniseen kehitykseen.”⁵⁶

⁵⁰ Unicef: Children have rights.

⁵¹ Burman 1996, 46.

⁵² Emt., 48.

⁵³ Noguchi 2002, 357.

⁵⁴ Cigno & Rosati 2005, 2.

⁵⁵ Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 3.

⁵⁶ (Oma suomennos) *“The universality of the rights of the child does not mean that those rights should be interpreted and implemented abstracted from their context. Due account must also be taken generally of the importance of tradition*

Edellä mainittujen sopimusten lisäksi ovat olemassa ovat muun muassa ILO:n suositukset 146 ja 190. Nämä edellä mainitut dokumentit eivät kuitenkaan Cathryne Schmitzin ja kumppaneiden mukaan tarjoa määritelmää lapsityövoimalle. Ne määrittelevät muun muassa sen, mikä on työntekijän minimi-ikä, mitä on kevyt työ, miten monta tuntia työtä tietyn ikäinen lapsi voisi tehdä, mitkä ovat taloudellisen riiston rajat ja mitkä ovat pahimpien työtehtävien, -olosuhteiden ja lapsityövoiman muodot. Suositukset myös esittävät ohjelmia lapsityöläisten olojen parantamiseksi, ja keskittyvät erityisesti nuoriin tyttöihin.

Lasten erikoisoikeuksien nimeäminen ja niihin liittyvien sopimusten ratifiointi on erittäin tärkeää, jotta oikeuksien puolesta pystytään toimimaan. Ihmisoikeusverkoston on kyettävä perustelemaan toimensa ja lasten oikeuksien(kin) kohdalla on olennaista se, että ne löytyvät kirjattuna. Tämä on ehto sille, että kyetään nimeämään se, minkä puolesta lähdetään toimimaan. Lapsilla on luonnollisesti myös aikuisille kuuluvat ihmisoikeudet, mutta lasten oikeuksilla pyritään nostamaan esille vielä ne henkiset ja fyysiset erityispiirteet, joista on erityisesti huolehdittava ihmisen ollessa vielä lapsi. Tavoitteena on taata kaikki tarvittava apu ja suojelu lapselle, jotta tästä voi kasvaa yhteiskunnan täysivaltainen jäsen.

2.1.1. Lapsen oikeuksien sopimus 1989

Lapsen oikeuksien sopimus⁵⁷ luotiin vuoden 1989 lopussa ja se astui voimaan vuoden 1990 alussa. Sopimus on kautta aikain laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus⁵⁸. Sopimus on laillisesti sitova sen allekirjoittaneille. Ainoastaan Somalia ja Yhdysvallat ovat sopimuksen ulkopuolella. Ne ovat allekirjoittaneet sopimuksen, mutta eivät ole ratifioineet sitä. Aloite sopimuksen aikaansaamiseksi tuli Puolan hallitukselta, joka luovutti sopimusluonnoksen YK:n ihmisoikeustoimikunnalle vuonna 1978. Tämä johti vuosikymmenen kestäväan yhteistoimintaan, johon osallistui joukko kansalaisjärjestöjä, kuten Ruotsin Rädda Barnen, The International Child Catholic Bureau, Defense for Children International sekä YK:n ihmisoikeusasiantuntijoita. Sopimuksen 54 artiklaa kattavat kaiken lapsen oikeudesta välttää seksuaalinen ja taloudellinen hyväksikäyttö hänen oikeuteensa omaan mielipiteeseen sekä koulutukseen, terveydenhuoltoon ja taloudellisiin edellytyksiin.⁵⁹

and cultural values of each specific people for the protection and harmonious development of the child.” A. Lopatka teoksessa Burman 1996, 60.

⁵⁷ Ks. esim. United Nations: Convention on the Rights of the Child <http://www.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>.

⁵⁸ Unicef: Children have rights.

⁵⁹ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto 2005.

Monien aikaisemmin tarpeina pidettyjen asioiden kuten ruoan, asunnon, koulutuksen ja terveydenhuollon puolustaminen saa nykyään voimansa siitä, että ne ovat osa suurta ihmisoikeuksien joukkoa. ”*Tarpeita ei voi vaatia*”, toteaa Tereza Albanez Unicefista. ”*Oikeuksia voi vaatia. Ja nyt voi vaatia kaikkia tarpeita.*”⁶⁰

Lapsen oikeuksien komitea perustettiin sopimuksen hyväksymisen yhteydessä valvomaan ja opastamaan hallituksia, jotta ne voisivat sovittaa yhteen kansalliset lakinsa ja käytäntönsä sopimuksen mukaisiksi. Oikeus-, kasvatust-, ja sosiaalialan asiantuntijoista koostuva komitea tarkastaa sopimuksen toimeenpanoa koskevia selvityksiä, joita se saa sopimuksen ratifioineilta mailta. Kansalaisjärjestöjä on myös pyydetty tarjoamaan tietoa tai antamaan lausuntonsa tilanteesta, ja 20 maassa on julkaistu varjoraportteja, jotka joko täydentävät hallitusten selvityksiä tai suhtautuvat niihin hyvinkin kriittisesti. Sopimuksen voima perustuu yhteiseen esimerkkiin ja kansan painostukseen eikä niinkään pakottamiseen. Virallisia sanktioita ei varsinaisesti ole.⁶¹

Sopimuksen esipuheen loppu painottaa kiinnittämään erityistä huomiota kehitysmaiden lasten elinoloihin. Sopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan jokainen alle 18-vuotias henkilö on lapsi, ellei lasta koskevan lain mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta jo tätä aiemmin. Artikla 28 koskee lasten koulutusta ja sen mukaan peruskoulutuksen tulee olla pakollista ja ilmaista kaikille. Kyseisessä artiklassa korostetaan myös sitä, että kehitysmaihin ja niiden tarpeisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota, ja niitä tulee auttaa kansainvälisen yhteistyön keinoin.

Artiklassa 32 todetaan, että lasta tulee suojella taloudelliselta hyväksikäytöltä ja sellaiselta työltä, jonka voi olettaa estävän lapsen koulunkäyntiä, olevan vaarallista lapsen henkiseen tai fyysiselle terveydelle tai lapsen moraaliseen ja sosiaaliseen kehitykselle. Samassa artiklassa vaaditaan myös valtioita laatimaan minimi-ikä lasten työskentelylle sekä määrittämään sopivat työskentelyolosuhteet ja -ajat sekä sakot tai rangaistukset, jotka takaavat edellä mainittujen seikkojen tehokkaan toteutumisen. Sopimuksen artikla 42 velvoittaa valtiot tekemään sopimuksen sisällön tunnetuksi sopivin keinoin sekä aikuisille että lapsille.

Sopimuksen hyväksymistä seurannut kiinnostuksen kasvu ja lasten oikeuksille omistettujen voimavarojen keskittäminen eivät kuitenkaan ole tuottaneet dramaattisia tai edes mittavia tuloksia lasten arkeen suurimmassa osassa maailmaa. Yrityksiä lainsäädännön uudistamiseksi on kuitenkin

⁶⁰ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto 2005.

⁶¹ *ibid.*

ollut ympäri maailmaa etenkin Etelä-Amerikassa ja Kaakkois-Aasiassa.⁶² Sopimusta ja sen täytäntöönpanoa on myös kritisoitu. Esimerkiksi M. Freeman nostaa esille sen, miten monilla vähemmän kehittyneillä mailla ei ole yksinkertaisesti varaa panna täytäntöön sopimuksen asettamia vaatimuksia. Freeman jatkaa toteamalla, että pelkkä lasten oikeuksien julistaminen on turhaa, jos samalla ei voida tarjota keinoja toteuttaa näitä oikeuksia.⁶³

Historiallisesti on vallinnut käsitteellinen kahtiajako niihin, jotka ovat ihmisoikeuksien puolustajia ja niihin, jotka harjoittavat taloudellista ja sosiaalista kehityspolitiikkaa sekä toteuttavat hyvinvointiohjelmiä. Laaja-alaisuudessaan Lapsen oikeuksien sopimus on mahdollistanut näiden perinteiden yhdistämisen. Sopimuksessa ovat mukana yleensä ihmisoikeuksiin liitetyt lastensuojeluasiat, kuten seksuaalinen ja taloudellinen hyväksikäyttö, pakolaisasema sekä nuorisooikeus.⁶⁴

Kansalaisjärjestöryhmä Defense of Children Internationalin pääsihteeri Ricardo Domenici, joka on toiminut runsaan vuosikymmenen Lapsen oikeuksien sopimuksen puolestapuhujana toteaa sopimuksesta:

"Meidän mielestämme sopimus on hieno asiakirja. -- Ilman sosiaalisesti tiedostavaa politiikkaa sopimuksesta ei ole hyötyä yhdessäkään maassa. On edelleenkin totta, etteivät lasten asiat ole kovinkaan hyvällä tolalla."⁶⁵

2.1.2. ILO:n sopimus 182 lapsityövoiman pahimmista muodoista

ILO:n sopimus 182⁶⁶ koskee lapsityövoiman pahimpien muotojen estämistä ja toimia niiden välittömäksi eliminoinniksi, ja se hyväksyttiin yksimielisesti vuonna 1999 yhdessä sen täydentävän suosituksen 190 kanssa. Sopimus astui voimaan vuonna 2000. Sopimuksen toisen artiklan mukaan se kattaa *kaikki* alle 18-vuotiaat tytöt ja pojat, riippumatta siitä, millä nimikkeellä heitä kotimaassaan kutsutaan. Tässä ILO:n määritelmä eroaa YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta, jonka mukaan kansallisten lakien johdosta lapsi voi saavuttaa täysi-ikäisyyden jo ennen 18. ikävuotta. ILO:n määritelmän mukaan esimerkiksi alle 18-vuotiaana naimisiin mennyt ja täysi-ikäisyyden saavuttanut henkilö on silti sellainen, jota tulee suojata lapsityövoiman pahimmilta

⁶² YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto 2005.

⁶³ Freeman teoksessa Burman 1996, 50.

⁶⁴ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto 2005.

⁶⁵ *ibid.*

⁶⁶ Työministeriö, Suomen ILO-neuvottelukunta: Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukset. Englanniksi sama sopimus on löydettävissä esimerkiksi ILO:n internetsivuilla: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>, ks. myös International Labour Organization 2006a.

muodoilta, kuten sopimuksessa 182 määritellään⁶⁷. Alle 18-vuotiaat, jotka ovat saavuttaneet työskentelyn minimi-ikä (joka yleensä on alle 18 vuotta), voivat olla töissä, kunhan työt eivät täytä vaarallisen työn (ks. alla) ehtoja⁶⁸. Seitsemännessä artiklassaan sopimus kiinnittää erikoishuomiota nimenomaan tyttöjen tilanteeseen, kun halutaan poistaa lapsityövoiman pahimpia muotoja.

Sopimuksen 182 tarkoituksena oli heti alusta alkaen muodostaa instrumentti, joka on tarpeeksi hyvin suunnattu, tarkka ja siksi myös helppo ratifioida riippumatta valtion taloudellisen kehityksen asteesta⁶⁹. Sopimus vaatii kansainvälistä yhteistyötä ja apua, jotta se toteutuisi myös käytännössä. Tämä tarkoittaa käytännössä sosiaalista ja taloudellista tukea, köyhyden vähentämistä ja koulutusmahdollisuuksien parantamista⁷⁰. Sopimus vaatii heti ensimmäisessä artiklassaan välittömiä ja tehokkaita toimia lapsityövoiman pahimpien muotojen poistamiseksi. Sopimuksen määritelmän mukaan lapsityövoiman pahimmat muodot sisältävät:

- a) kaikki orjuuden muodot ja orjuuteen verrattavat käytännöt, kuten lasten myynnin ja lapsikaupan, velkaorjuuden ja maaorjuuden sekä pakkotyön mukaan lukien lasten pakkovärväyksen käytettäväksi aseellisessa selkkauksessa;
- b) lapsen käytön, välityksen tai tarjoamisen prostituutioon, pornografian tuotantoon tai pornografisiin esityksiin;
- c) lapsen käytön, välityksen tai tarjoamisen laittomiin toimiin, erityisesti huumausaineiden tuotantoon ja kauppaan, kuten asiaankuuluvissa kansainvälisissä sopimuksissa on määriteltä;
- d) työn, joka luonteensa tai olosuhteidensa vuoksi saattaa olla haitallista lasten terveydelle, turvallisuudelle tai moraalille.”⁷¹

Artiklojen 5 ja 6 mukaan jäsenvaltioiden on perustettava toimintajärjestelmä ja valvontamekanismit sen takaamiseksi, että sopimuksessa mainitut seikat toteutuvat. Artiklassa 7 käsketään varmistamaan kaikkien töistä poistettujen lasten pääsy peruskoulutukseen tai mahdollisesti ammatillisen koulutuksen pariin. Tässä kohden sopimus on hieman epäselvä, mutta vähintään se kattaa pahimpien työmuotojen parista poistettujen lasten jonkinlaiseen koulutukseen pääsyn.

2.1.3. ILO:n minimi-ikää koskeva sopimus 138

ILO:n minimi-ikää koskeva sopimus 138⁷² määrittää, ettei lapsi saa olla töissä hänen vielä ollessaan pakollisen koulunkäynnin määrittämässä iässä eikä muutenkaan ainakaan alle 15-vuotiaana. Niissä maissa, joissa talous ja koulutusmahdollisuudet eivät ole vielä kovin kehittyneitä, minimi-ikä tulisi olla vähintään 14 vuotta. Sopimuksen ensimmäisessä artiklassa todetaan seuraavasti:

⁶⁷ Noguchi 2002, 356.

⁶⁸ Ks. esim. International Labour Organization: ”Eliminating Worst Forms of Child Labour – A Practical Guide to ILO Convention 182”.

⁶⁹ Noguchi 2002, 366.

⁷⁰ ILO:n sopimus 182, artikla 8. Työministeriö, Suomen ILO-neuvottelukunta: Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukset. Englanniksi sama sopimus on löydettävissä esimerkiksi ILO:n internetsivuilta: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

⁷¹ Työministeriö, Suomen ILO-neuvottelukunta: Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukset. Englanniksi sama sopimus on löydettävissä esimerkiksi ILO:n internetsivuilta: <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>.

⁷² *ibid.*

”Kukin jäsenvaltio, johon nähden tämä yleissopimus on voimassa, sitoutuu noudattamaan lapsityövoiman tehokkaaseen lakkauttamiseen tähtäävää politiikkaa ja asteittain korottamaan toimeen tai työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää tasolle, joka ei ole esteenä nuorten henkilöiden täydelliselle ruumiilliselle ja henkiselle kehitykselle.”⁷³

Koulunkäynnin ja työnteon suhde nostetaan esille sopimuksen toisessa artiklassa, jonka mukaan ”-- vähimmäisikä ei saa olla alempi kuin se ikä, jossa oppivelvollisuus päättyy, eikä se saa missään tapauksessa olla 15 vuotta alempi”⁷⁴ Kuitenkin samassa artiklassa huomautetaan vielä, että

”- jäsenvaltio, jonka talouselämä ja koulutusmahdollisuudet eivät ole riittävästi kehittyneet, voi aluksi määrätä vähimmäisiäksi 14 vuotta neuvoteltuaan asiasta asianomaisten työnantaja- sekä työntekijäjärjestöjen kanssa, mikäli niitä on.”⁷⁵

ILO on säätänyt yhteensä 15 sopimusta, jotka määräävät suoraan lapsityöstä, sekä lasten ja nuorten henkilöiden suojelusta⁷⁶

2.2. Lapsityövoima

Lapsityövoiman määritelmä on olennaisen tärkeä, koska sekä työn, lapsen että työskentelyn määritelmät vaihtelevat suuresti⁷⁷. Lapsityövoima on sellainen aihe, jossa tuntuu monissa maissa olevan suuri kuilu lakien ja normien ja toisaalta käytännön välissä⁷⁸.

Schmitz, Traver, Larson ja Pieris määrittelevät lapsityövoiman sellaiseksi työn muodoksi, joka estää lapsen pääsyn koulutuksen pariin ja on haitallista tämän fyysiselle, henkiselle, moraalille ja sosiaaliselle hyvinvoinnille, sekä ylipäättään haitallinen lapsen kehitykselle. Lapsityövoimaa esiintyy heidän mukaansa monenlaisissa muodoissa tukahduttavasta suoranaisesti haitalliseen ja vaaralliseen. Lapsityövoiman määritelmä on heidän mielestään tärkeä, koska sekä työn, lapsen että työskentelyn määritelmät vaihtelevat suuresti.⁷⁹ Ennen 1900-lukua lapsia pidettiin yleensä alempiarvoisina suhteessa aikuisiin, ja lapsuus nähtiin lyhyenä siirtymävaiheena aikuisuuteen. Nyt vuosisadan toisella puoliskolla lapsuutta pidetään suhteellisen pyhänä elämänvaiheena muun

⁷³ Työministeriö, Suomen ILO-neuvottelukunta: Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukset.

⁷⁴ *ibid.*

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ Sopimukset nro 5, 6, 10, 15, 33, 59, 60, 77, 78, 79, 90, 123, 124, 138 ja 182. Vanhin sopimuksista on vuodelta 1919 ja tuorein vuodelta 1999. Suomeksi sopimukset löytyvät Työministeriön sivuilta Kansainvälisen työjärjestön ILO:n Yleissopimukset. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/05_kansainvalisyys/02_ilo/ilo_yleissopimukset.pdf ja englanniksi ILO:n internet -sivuilta <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>.

⁷⁷ Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 1.

⁷⁸ Noguchi 2002, 367.

⁷⁹ Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 1.

yltäkylläisyyden keskellä. Silti se on suuren taistelun ja riiston aikaa valtaosalle maailman lapsista.⁸⁰

Jos lapsi työskentelee, etenkin nuorena ja pitkiä aikoja huonoissa oloissa, lapsen terveys, kasvu ja kehitys voivat kärsiä. Lapset eivät myöskään pääse kouluun. Toisaalta lapset tuovat perheelle välttämättömiä tuloja. Alessandro Cigno ja Furio C. Rosati toteavatkin, että voi olla olosuhteita, joissa on parempi, että lapsi käy töissä, kuin että tämä ei kävisi. On hyvä kuitenkin pitää mielessä, että lapset eivät ole itsenäisiä toimijoita. Vanhemmat päättävät heidän puolestaan, eivätkä aina lapsen etujen mukaan.⁸¹ Sen lisäksi, että lapsityövoimasta kärsivät lapset, on lapsityövoiman käyttö pidemmällä tähtäimellä erittäin epäedullista koko valtion kehitykselle⁸².

Schmitzin, Traverin, Larsonin ja Pieriksen mukaan lapsen työ voi olla hyödyllistä lapselle, lapsen perheelle ja yhteisölle. Lapsen työ voi joko rahallisesti tai muuten tukea lasta ja tämän perhettä. Joskus on jopa mahdollista, että lapset voivat jatkaa koulutustaan samalla, kun tekevät pieniä tunteja kevyttä työtä. Tällainen ideaalitalanne kuitenkin toteutuu hyvin harvoin. Kaikkein köyhimmissä perheissä lapsen työssäkäynti voi olla täysin välttämätöntä perheen selviytymiseksi. Näin ollen ongelmat eivät poistu poistamalla lapsi työstä, vaan samalla on keskityttävä tukemaan perheitä, lasten koulutusta sekä muun muassa sukupuolten tasa-arvoa.⁸³

Lapsityövoiman käyttö on lisääntynyt viime vuosina eri puolilla maailmaa. Kansainvälisistä järjestöistä erityisesti kansainvälinen työjärjestö ILO ja YK:n lastenrahasto Unicef ovat puuttuneet tähän ongelmaan.⁸⁴ Kebebew Ashagrien mukaan vaikuttaa siltä, että viime vuosina lapsityövoiman käyttö on entisestään lisääntynyt ja muuttunut entistä haitallisemmaksi, mikä johtuu muun muassa monien maiden taloudellisesta ahdingosta sekä kaupan globalisoitumisen aiheuttamista paineista. ILO:n ja Unicefin yhteistyöprojektin IPEC:n (International Programme on the Elimination of Child Labour, ks. kappale 5.2.) laajassa yli 200 maata kattavassa tutkimuksessa kävi ilmi, että käytännössä valtioilla ei ollut hallussaan riittäviä metodeja kerätä lapsityövoimasta olennaista tietoa.⁸⁵ Yksi syy, miksi valtioilla ei ollut tätä tietoa, oli se, että valtio oli jo ratifioinut Lapsen oikeuksien sopimuksen, eivätkä lapset saaneet työskennellä. Tämän vuoksi ei pidetty järkevänä pitää tilastoa asiasta, jota ei ole virallisesti olemassa. Toisena syynä oli tarvittavien keräysmetodien puute. Valtioilla ei ollut käsitystä siitä, miten tulee lähestyä tätä segmenttiä, joka kattaa nuoret,

⁸⁰ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto, 2005.

⁸¹ Cigno & Rosati 2005, 1-3.

⁸² Ks. mm. International Labour Organization 2005b.

⁸³ Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 2.

⁸⁴ Ulkoasiainministeriö 1999.

⁸⁵ Ashagrie 2001, 187.

usein maaseudulla sekä kaupungissa epävirallisilla aloilla ja pääosin palkattomassa työssä olevat lapset. Ne valtiot, jotka kykenivät vastaamaan IPEC:n tutkimukseen käyttivät instrumentteja, joilla yleensä mitataan tavallisen työvoiman oloja. Ne eivät kovinkaan hyvin sovi tutkimukseen, jossa lähestytään epävirallisia aloja ja sellaista nuorten lasten tekemää työtä, joka on yleensä piilotettua tai melkein näkymätöntä.⁸⁶ Erityisesti esimerkiksi lapsiprostituution, lasten salakuljetuksen ja muiden laittomien toimien tutkiminen on erittäin vaikeaa⁸⁷. Koska IPEC:n tutkimuksessa kävi ilmi, että valtioilta puuttuivat metodit, useita erilaisia tutkimusmetodeja ja lähestymistapoja kehitettiin ja testattiin useissa maissa.⁸⁸

Olellaisten ja mahdollisimman tarkkojen ja tuoreiden tilastotietojen saatavuus on tärkeää, kun määritellään projektien kohteita, suunnitellaan ja implementoidaan interventioita sekä arvioidaan ja parannetaan käytäntöjä, sääntöjä ja ohjelmia, joiden tarkoitus on sekä vähentää lapsityövoiman negatiivisia vaikutuksia lyhyellä tähtäimellä että poistaa lapsityövoiman pahimmat muodot mahdollisimman nopeasti. Lopullinen tavoite on poistaa lapsityövoima kaikissa muodoissaan.⁸⁹

Yleismaailmallisesti ILO:n arvion mukaan noin 211 miljoonaa 5–14-vuotiasta lasta oli töissä vuonna 2000. Tämä vastaa 18 prosenttia kyseisen ikäryhmän lapsista. Jos mukaan lasketaan lapset 17 ikävuoteen asti, nousee luku 23 prosenttiin. Valtaosa näistä lapsityöläisistä asuu kehitysmaissa, joissa lapsityöläisten osuus vaihtelee 15:sta 29 prosenttiin. Suurin osa näistä lapsista työskentelee vanhempiensa tai sukulaistensa maataloilla ja auttaa päivittäisissä askareissa.⁹⁰ Arviot työskentelevien lasten määrästä vaihtelevat suuresti, yleensä 200 ja 400 miljoonan välillä⁹¹. Alle 4 prosenttia lapsista työskentelee oloissa, joita kansainväliset sopimukset kuvaavat lapsityövoiman pahimmiksi muodoiksi. Silti näiden, pahimmissa olosuhteissa työskentelevien lasten arvioitu absoluuttinen määrä, noin 8,4 miljoonaa, on valtavan suuri.⁹²

IPEC/SIMPOC⁹³-raportin mukaan 171 miljoonaa lasta työskentelee haitallisissa tai jopa vaarallisissa olosuhteissa. Tämä vastaa lähes 50 prosenttia taloudellisesti aktiivisista (eli työskentelevistä) lapsista.⁹⁴ Kaksi kaikkein vaarallisinta lapsityön muotoa ovat IPEC:n ja

⁸⁶ Ashagrie 2001, 190-191.

⁸⁷ Emt. 199.

⁸⁸ Emt. 187.

⁸⁹ Emt. 188.

⁹⁰ International Labour Organization 2003f.

⁹¹ Ashagrie 2001, 188.

⁹² Cigno & Rosati 2005, 1.

⁹³ SIMPOC, eli Statistical Information and Monitoring Programme on Child Labour on IPEC:n tilastollinen yksikkö, se on perustettu vuonna 1998, muun muassa Kanadan, Italian, Alankomaiden, Norjan, Ruotsin ja Yhdysvaltojen taloudellisella tuella.

⁹⁴ Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 5

SIMPOC:n mukaan lapsiprostituutio ja lasten salakuljetus ja myynti kauppatavarana⁹⁵. Aasian ja Tyynen valtameren alueella työskenteli eniten 5–14-vuotiaita, arviolta noin 127 miljoonaa. Samanikäisiä työläisiä laskettiin olevan Saharan eteläpuolisessa Afrikassa noin 48 miljoonaa ja Latinalaisessa Amerikassa ja Karibian alueella noin 17 miljoonaa. Rikkaissa maissa, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa, lapsityöläisiä arvioitiin olevan noin 2,5 miljoonaa. Lapsityöläisten valtaosa, noin 90 prosenttia, työskentelee maaseudulla.⁹⁶

ILO:n määritelmä taloudellisesta aktiivisuudesta kattaa sekä sellaisen työn, joka on sallittua lapsille että sellaisen, joka ei ole. Lapsityövoima on käsitteenä kuitenkin taloudellista aktiivisuutta kapeampi. Yli 12-vuotiaiden lasten tekemää sallittua kevyttä ja lyhytkestoista työtä ja yli 15-vuotiaiden tekemää työtä, joka ei ole vaarallista, ei määritellä lapsityövoimaksi. ILO keskittyy lapsityövoiman poistamiseen niiden raamien sisällä, jotka on määritelty ILO:n minimi-ikää koskevassa sopimuksessa 138 vuodelta 1973 sekä lapsityövoiman pahimpia muotoja koskevaan sopimukseen 182 vuodelta 1999.⁹⁷

IPEC:n tilastollisen yksikön, SIMPOC:n⁹⁸ mukaan 5–17-vuotiaiden lapsityöläisten määrä on maailmanlaajuisesti noin 246 miljoonaa, joista 171 miljoonaa työskentelee vaarallisissa olosuhteissa⁹⁹. Lapsityövoimaan liittyy usein arestia, sitomista ja pakkotyövoimaa. Schmitzin, Traverin, Larsonin ja Pierisin mukaan olot lähentelevät monesti orjuutta.¹⁰⁰ Cignon ja Rosatin mukaan tutkimukset osoittavat, että usein perheen maataloilla työskentely on myös hyvin haitallista lasten kehitykselle. Suuri ongelma tässä on se, että työskentely tapahtuu perheen yksityisellä alueella ja siihen on hyvin vaikea puuttua.¹⁰¹ Ongelma on laaja ja vaikuttaa hyvin haitallisesti lasten kehitykseen esimerkiksi terveydellisesti sekä heikentää lasten mahdollisuuksia käydä koulua.

IPEC ja SIMPOC loivat vuonna 2002 yhdessä määritelmän työskentelystä. Tämä määritelmä on kansainvälisesti laajalti hyväksytty. Määritelmä käsittää taloudellisen aktiivisuuden lasten palkalliseksi tai palkattomaksi työksi virallisilla ja epävirallisilla aloilla sekä maaseudulla että kaupungissa. Vaikka lasten työskentely piikoina ja kotiapulaisina on laskettu määritelmään mukaan, ei lasten työskentely omissa kodeissaan kuulu määritelmään piiriin.¹⁰²

⁹⁵ Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 7.

⁹⁶ Drenovsky teoksessa Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 5.

⁹⁷ International Labour Organization 2003f.

⁹⁸ SIMPOC, eli Statistical Information and Monitoring Programme on Child Labour, perustettu 1998, muun muassa Kanadan, Italian, Alankomaiden, Norjan, Ruotsin ja Yhdysvaltojen taloudellisella tuella.

⁹⁹ International Labour Organization 2003f.

¹⁰⁰ Cigno & Rosati 2005, 2.

¹⁰¹ Emt. 225.

¹⁰² Schmitz & Traver & Larson & Pieris 2004, 5.

Uskomus siitä, että lapsityövoiman syyt löytyvät köyhyydestä, on laajalle levinnyt.¹⁰³ Cigno ja Rosati toteavat myös, että globalisaatio näyttää heidän tutkimustensa mukaan olevan, jos ei lapsityövoiman käytön suoranainen syy, niin ainakin sen käyttöä kiihdyttävä tekijä. Yleisin lasten kärsimyksen ja riiston syy on taloudellisesta epäoikeudenmukaisuudesta johtuva köyhyys. Tereza Albenezin mukaan: ”*Köyhyys on katalin tapa kieltää lapsen oikeudet, koska köyhyyden takia ei voi tyydyttää tarpeita, jotka ovat perusoikeuksia*”¹⁰⁴

Lapsia työskentelee runsaasti vientiin keskittyvillä, esimerkiksi tekstiilipainotteisilla, aloilla. Toisaalta globalisaatio toimii lapsityövoiman käytön selittäjänä huonommin, jos puhutaan lapsista, jotka työskentelevät maataloilla, joilta ei lähde tuotteita vientiin. Maailmankauppa ja sen epäoikeudenmukaisuus ja vaikutus köyhien maiden talouksiin ja ihmisten elintasoon on jo kokonaan toisen tutkielman aihe, ja tyydyn tässä vain toteamaan maailmankaupan rakenteen olevan merkittävä tekijä köyhien maiden talouden kehitystä tai kehittymättömyyttä tarkasteltaessa. Cigno ja Rosati tekevät tutkimuksessaan muun muassa johtopäätöksen, että globalisaatio kiihdyttää lapsityövoiman käyttöä lähinnä sellaisissa maissa, joissa inhimillinen pääoma on niin vähäistä, ettei maa voi osallistua kansainväliseen kauppaan tasavertaisena, vaan lähinnä sellaisten tuotteiden toimittajana, joiden valmistukseen ei ole tarvittu juuri minkäänlaista koulutusta.¹⁰⁵ Cignon ja Rosatin mukaan niillä mailla, joilla on suuri kouluttamaton työvoima, on erityisen suuria vaikeuksia osallistua globalisaatioprosessiin.¹⁰⁶

Monissa köyhissä maissa lapset tekevät työtä täydentääkseen perheen pieniä tuloja tai muutoin auttaakseen perheyriyksessä. Vaikka heidän työskentelyolonsa eivät aina ole parhaat mahdolliset, perheet harvoin hyväksikäyttävät lapsiaan tarkoituksellisesti. Tällaisissa tapauksissa kyse ei olekaan lasten työnteosta sinänsä vaan heidän työskentelyolojensa oikeudenmukaisuudesta. Kyse on myös siitä, riistetäänkö heiltä heidän työntekonsa vuoksi muut perusoikeudet, kuten esimerkiksi koulutus, terveydenhuolto ja oikeus olla joutumatta väkivallan kohteeksi.¹⁰⁷

Köyhyyden kierteen murtaminen vaatii investointeja hallituksilta, kansalaisyhteiskunnalta ja perheiltä erityisesti lasten oikeuksiin ja hyvinvointiin sekä naisten oikeuksiin. Lasten terveyden, koulutuksen sekä sosiaalisen, emotionaalisen ja kognitiivisen kehityksen tukeminen on investointi demokraattisemman ja oikeudenmukaisemman yhteiskunnan puolesta. Samalla se luo perustaa

¹⁰³ Cigno & Rosati 2005, 3–4.

¹⁰⁴ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto, 2005.

¹⁰⁵ Cigno & Rosati 2005, 78.

¹⁰⁶ Emt. 79.

¹⁰⁷ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto, 2005.

terveemmälle, lukutaitoisemmalle ja tuottavammalle väestölle. Ei ole sattumaa, että kahdeksasta YK:n vuosituhatluvosta kuusi viittaa suoraan lapsiin.¹⁰⁸ Lapsiin panostaminen on tutkitusti hyvä taloudellinen sijoitus, josta saa hyvän tuoton¹⁰⁹.

Valtaosa sekä kehittyneissä että kehitysmaissa työskentelevistä lapsista tekee työtä maatalouden alalla. Työmuodot ja -olot vaihtelevat suuresti kevyestä osa-aikaisesta työstä pitkiin työpäiviin vaarallisessa ympäristössä, johon voi kuulua esimerkiksi myrkyllisiä kemikaaleja ja lapsille vaarallisia koneita. Raskas fyysinen työ ja nosteleminen aiheuttavat vammoja, kuten myös lasten uupumus, joka puolestaan johtaa entistä helpommin vaarallisiin tilanteisiin.¹¹⁰

Erityisesti eteläisessä Aasiassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Afrikassa on dokumentoitu runsaasti tapauksia, joissa lapsia pidetään väkisin töissä (näiden vanhempien) velkoja vastaan ja usein myös sidotaan. ILO on nimennyt tämän tyyppisen toiminnan moderniksi orjuuden muodoksi.¹¹¹ Koska maataloustyön muodot vaihtelevat suuresti maasta toiseen, ILO:n sopimus 182 edellyttää, että hallitusten on yhdessä työnantajien ja -tekijöiden edustajien kanssa sovittava siitä, mitkä työtehtävät ja olosuhteet ovat kiellettyjä alle 18-vuotiailta työntekijöiltä. Koska maatalouden alalla lapsityövoima on suuri ongelma, on IPEC tasaisesti kasvattanut resurssejaan, joita se suuntaa nimenomaan tälle alalle.¹¹²

2.2.1. Lapsityövoiman käytön valvominen

Lapsityövoiman valvomiseen kuuluu lasten tunnistaminen työpaikoilla sekä niiden riskien ja vaarojen löytäminen ja havaitseminen, joille lapset altistuvat. Kun lapset on poistettu työpaikoilta, on vielä varmistettava, että he pääsevät jonkinlaisen koulutuksen piiriin. Kattava lapsityövoiman monitorointi on laajempaa toimintaa kuin vain työpaikkojen tarkastusta. Siihen kuuluu työpaikkojen tarkastusten lisäksi koulujen ja koko yhteisön monitorointia. Koska lapsityövoiman käyttö usein tapahtuu talouden epävirallisilla osa-alueilla, kattavilla ohjelmilla on tärkeää olla partnereita, joilla on pääsy kotien yhteydessä oleviin työpajoihin, maataloille, kalastusalueille sekä joissain tapauksissa myös laittomien tapahtumien luokse. Mitä laajemmin lapsityövoimaa päästään todistamaan ja tilastoimaan, sitä helpommin siihen voidaan puuttua ja muuttaa tilannetta.¹¹³ ILO:n

¹⁰⁸ Unicef: Poverty reduction starts with children.

¹⁰⁹ Ks. mm. kappale 5.1.2. Koulutuksen merkitys lapsityövoiman poistamisessa.

¹¹⁰ International Labour Organization 2003a. Maatalouteen liittyvät myös ILO:n sopimukset sopimus 110 vuodelta 1958, joka koskee plantaaseilla työskentelyä, vuodelta 1981 sopimus 155, joka koskee työskentelyn turvallisuus- ja terveystasojen määrittämistä ja vuodelta 2004 sopimus 184, joka koskee turvallisuus- ja terveystasojen määrittämistä maatalouden parissa työskenteleville.

¹¹¹ International Labour Organization 2003a.

¹¹² *ibid.*

¹¹³ International Labour Organization 2003b.

tarkkailuelimien ja esimerkiksi IPEC:n raportit auttavat Lapsen oikeuksien sopimuksen valvojia vertaamaan itse saamansa tiedon ja muiden tahojen keräämää tietoa ja näin varmistumaan niiden oikeellisuudesta¹¹⁴. ILO:n ja Unicefin yhteistyöprojektin IPEC:n tavoite on tehdä lapsityövoiman monitorointijärjestelmästä sellainen, joka on helppo omaksua ja toistaa tietyllä talouden alalla tai maantieteellisellä alueella¹¹⁵.

1990-luvulla lapsityövoiman käytön seuranta kasvoi valtavasti. Suurena syynä tähän oli kuluttajien kasvava vaatimus saada tietää, missä ja minkälaisissa oloissa heidän tuotteensa on tehty. Vaikka lapsityövoiman monitoroinnin tavat jonkin verran vaihtelevat paikasta toiseen, on peruseriaate sama. Koulutetut valvojat tarkastavat työpaikkoja säännöllisesti ja tekevät raportteja, joiden perusteella tehdään tilastoja. Näistä tilastoista voidaan todeta, minkälaista kehitys on ollut.¹¹⁶ Vaikka tilastoja saataisiinkin tehtyä, ei kuitenkaan olla lähelläkään ongelman ratkaisuja. Tilastojen avulla eri tahoille voidaan tarjota informaatiota, jonka perusteella he voivat suunnitella toimia ja toteuttaa niitä. Vaikka tilastojen teko on hankalaa jostain on kuitenkin aloitettava, ja on hyvä tietää edes jotain ongelman laajuudesta ja luonteesta, ennen kuin lähtee ratkaisemaan sitä.

Tuodakseen kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön karkeimmat rikkomukset esille, sekä kannustaakseen valtioiden hallituksia rikkomusten tutkimiseen, Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeustoimikunta on nimittänyt erikoisraportoijan, jonka alaan kuuluvat lapsikauppa, lapsiprostituutio sekä lapsiporno. Alansa asiantuntijana erikoisraportoiija kerää ja analysoi tietoa ihmisoikeustoimikunnan käyttöön.¹¹⁷ Yksittäiset raportoiijat tekevät arvokasta työtä, mutta he eivät voi olla miljoonissa paikoissa yhtä aikaa. Tämän takia on tärkeää, että lasten oikeuksien puolesta toimii myös laaja ja monimuotoinen verkosto.

3. TRANSNATIONAALINEN VERKOSTO – Yhteiskunnallisen liikkeen uusi ilme

Kiyoteru Tsutsui ja Christine Min Wotipka ovat tutkineet ihmisten osallistumista globaaliin ihmisoikeusliikkeeseen. Heidän tutkimuksessaan selvitettiin sitä, miten paljon ja minkälaisissa valtioissa ja oloissa ihmiset osallistuvat sekä kansallisten että kansainvälisten ei-valtiollisten ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan.¹¹⁸ Heidän ydinargumenttinsa on se, että valtion sisäsyntyisillä tekijöillä oli aiemmin vaikutusta, mutta nykyään ja viime vuosikymmeninä valtion ulkopuolisilla

¹¹⁴ Noguchi 2002, 368.

¹¹⁵ International Labour Organization 2003b.

¹¹⁶ *ibid.*

¹¹⁷ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto, 2005.

¹¹⁸ Ks. Tsutsui & Wotipka 2004, 587–621.

tekijöillä on ollut kasvavassa määrin merkitystä. Tämä kuvaa vastaavasti kansainvälisten ihmisoikeusnormien nousua. Tsutsui ja Wotipka pitävät globaalia kansalaisyhteiskuntaa edistyksellisten ideoiden, kuten ihmisoikeusnormien, kasvualustana. Ja koska kansainvälinen ihmisoikeusliike on tietynlainen yhteiskunnallinen liike, käyttävät Tsutsui ja Wotipka tutkimiseen myös yhteiskunnallisiin liikkeisiin liittyviä teorioita ja kirjallisuutta, koska se on heidän mukaansa hyödyllistä erityisesti tutkittaessa paikallisten toimijoiden toimintatapoja ja -muotoja kansainvälisessä ihmisoikeusliikkeessä. Erityisesti kansainvälisistä ei-valtiollisista ihmisoikeusjärjestöistä esille ovat nousseet Amnesty International ja Human Rights Watch. Näiden järjestöjen tekemä työ saa laajalti tunnustusta, ja niiden ihmisoikeusjulkaisuilla on poliittista painoarvoa ja uskottavuutta. Esimerkiksi nämä kaksi järjestöä ovat vahvoja lobbaajia nykyisessä globaalissa politiikassa.

Tsutsuin ja Wotipkan mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että ne poliittiset mahdollisuudet, joita kansalaisilla on käytössään, muovaavat yhteiskunnallisten liikkeiden muodon ja ajoituksen. Näitä poliittisia mahdollisuuksia ovat esimerkiksi institutionalisoituneen poliittisen järjestelmän avoimuus, aktivistien mahdollisuus vaikuttaa eliittiin sekä se, millä todennäköisyydellä hallitus vastaa aktivismiin voimakkaalla vastarinnalla. Toisenlaisen tutkimussuunnan mukaan¹¹⁹ on olemassa maailmanlaajuinen prosessi tai liike, jossa sorretut kansalaiset voivat käyttää kansainvälisiä kanavia ja verkostoja julkistaakseen valtiossaan tapahtuvat ihmisoikeusloukkaukset ja painostaakseen hallituksiaan (sekä mahdollisesti myös monikansallisia yhtiöitä) muuttamaan käytäntöjään. Tsutsuin ja Wotipkan mukaan tällainen bumerangivaikutus on muodostunut tehokkaaksi tavaksi, jolla sorretut ihmiset voivat pyrkiä korjaamaan heitä kohtaan tehtäviä vääryyksiä. Tsutsui ja Wotipka toteavat myös, että siinä missä tällainen toimintatapa valtion ohi ja yhdessä monikansallisten toimijoiden kanssa on verraten yleinen sellaisissa valtioissa, joissa poliittiset vapaudet ovat rajoitettuja, ei sama enää päde vapaammissa valtioissa. Sellaisissa valtioissa, joissa kansalaiset nauttivat hyvinkin laajoista oikeuksista, he voivat muodostaa kansallisia liikkeitä ja saavat myös äänensä näiden kautta kuuluviin.¹²⁰

Tutkimusten mukaan sellaiset kansat, joilla on käytössään enemmän resursseja, osallistuvat todennäköisimmin sellaisiin liikkeisiin, joita Tsutsui ja Wotipka kutsuvat postmateriaaliksi. Postmateriaaliset liikkeet priorisoivat ei-materiaalisia tekijöitä, kuten esimerkiksi esteettisiä arvoja. Toisin sanoen kun ihmisen perustarpeet on tyydytetty, voivat he Tsutsuin ja Wotipkan mukaan

¹¹⁹ Ks. mm. Keck & Sikkink 1998 sekä Risse, Ropp & Sikkink 2004.

¹²⁰ Ks. Tsutsui & Wotipka 2004, 587–621.

keskittyä muiden tarpeiden täyttämiseen¹²¹. Ihmisoikeusliike on esimerkki postmateriaalisesta liikkeestä. Tällainen tarpeiden jaottelu ei ole aivan ongelmaton. Perustarve on suhteellinen käsite ja sen suhde ihmisoikeuksiin kaikkea muuta kuin yleisesti tunnustettu. Ehkä asia on helpoin nähdä niin, että sorretut ihmiset voivat itse ajaa omaa (ihmisoikeus)asiaansa myös nälkäisinä, mutta muiden auttaminen ja muiden asioiden ajaminen nousee kuvaan vasta, kun omat perustarpeet on tyydytetty. Poikkeuksia toki löytyy, mutta yleisesti asia lienee näin.

Siinä missä aiemmin valtion sisäiset tekijät määrittivät ihmisten osallistumista yhteiskunnallisiin liikkeisiin, on kansainvälisten tekijöiden vaikutus viime vuosikymmeninä jatkuvasti kasvanut. Globalisaatio yhdistää erilaisia paikallisia toimijoita toisiinsa ja ihmisoikeudet muovautuvat institutionalisoiduimmiksi kansainvälisessä yhteisössä. Tsutsuin ja Wotipkan mukaan kirjallisuus osoittaa, että kun normi saavuttaa itsestään selvänä pidetyn aseman, sen vaikutus paikallisiin poliittisiin toimijoihin kasvaa valtavasti. Koska ihmisoikeuksien voi nähdä saavuttaneen itsestään selvän aseman 1980-luvun aikana, voidaan oikeutetusti olettaa, että erilaiset linkit ja verkostoituminen globaalissa kansalaisyhteiskunnassa ovat kasvaneet erityisesti tämän jälkeen.

Tsutsui ja Wotipka tutkivat myös kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien sekä koulutuksen vaikutusta ihmisten kansallisiin poliittisiin mahdollisuuksiin. Erityisesti koulutuksen vaikutus on positiivinen ja merkittävä. Myös kansalaisten oikeuksilla on merkitystä, muttei yhtä paljon kuin koulutuksella. Tsutsui ja Wotipka tulivat tutkimuksessaan myös siihen tulokseen, että ihmisten osallistuminen kansainvälisiin ei-valtiollisiin ihmisoikeusjärjestöihin on kasvanut globaalissa mittakaavassa valtavasti, erityisesti kuluneen 20 vuoden aikana. Eniten jäseniä järjestöillä on rikkaissa demokraattisissa länsimaissa, mutta myös vähemmän kehittyneiden ja vähemmän demokraattisten valtioiden kansalaiset osallistuvat jatkuvasti yhä enemmän kansainväliseen ihmisoikeustoimintaan. Tutkimuksen mukaan erilaiset linkit globaaliin kansalaisyhteiskuntaan ovat tärkein tekijä, joka saa ihmiset toimimaan ihmisoikeuksien puolesta. Kansainvälisen tason kautta ihmiset kykenevät vaikuttamaan myös kiertoteitse oman valtionsa toimintaan.

Ihmisten osallistuminen ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan sekä kehittyneissä että kehitysmaissa on kasvussa, ja globaalin yhteiskunnallisen liikkeen potentiaali kasvaa. Samoin Tsutsuin ja Wotipkan mukaan kasvaa mahdollisuus, että tärkeiden asioiden, kuten globaalin epätasa-arvon, saralla voi tapahtua todellisia muutoksia. Kolmannen maailman aktivistien puheissa suvereniteetti liittyy hyvin

¹²¹ Tsutsuin ja Wotipkan näkemys on yhtenevä mm. Abraham Maslowin tunnetun tarvehierarkian kanssa. Ks. esimerkiksi <http://www.ship.edu/~cgboeree/maslow.html>. tai <http://www.businessballs.com/maslow.htm>.

kiinteästi myös rakenteelliseen eriarvoisuuteen.¹²² Usein esimerkiksi viitataan suvereeniin oikeuteen määrätä oman valtion alueella olevista resursseista.

Verkostojen olennaisin ominaisuus on niiden kyky luoda tietoa nopeasti ja tarkasti ja käyttää sitä tehokkaasti. Tämä on keskeistä niiden identiteetille¹²³. Alison Bryskin mukaan uudet yhteiskunnalliset liikkeet saavuttavat vaikutuksensa suostuttelun avulla. Liikkeet käyttävät informaatiota muuttaakseen käytöstä ja instituutioita muuttamalla käsityksiä ja arvoja. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet käyttävät ja kiistävät kyseenalaista tietoa saavuttaakseen kansainvälisen yleisön ja haastakseen sekä kotimaiset että kansainväliset instituutiot.¹²⁴

Verkostojen yksi olennaisimmista tehtävistä on nostaa esille aiemmin piilossa olleita tai mahdottomina pidettyjä asioita ja ongelmia ja muokata sekä asiat että niiden ratkaisut sellaiseen muotoon, että ne ymmärretään.¹²⁵ Erityisesti selkeiden ratkaisuehdotusten esittäminen on edellytyksenä laajemman tuen saamiselle. Verkostot haastavat rajoja. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastustavat verkostot haastavat usein vallalla olevat kulttuuriset normit. Universaalit ihmisoikeudet haastavat perinteisen käsityksen valtiosuvereniteetista.

3.1. Universaalien oikeuksien ja globalisaation merkitys valtiosuvereniteetille

Ihmisoikeudet ovat tapa, jolla yksilö voi määritellä suhteensa julkiseen valtaan ja muuhun yhteiskuntaan¹²⁶. Valtiot on velvoitettu kunnioittamaan näitä oikeuksia silloinkin, kun yksilöillä ei itsellään ole mahdollisuuksia vaatia niitä. Valtioiden toiminta on jatkuvasti rajoitetumpaa, kun kansainvälisellä lainsäädännöllä vahvistetaan yksilön oikeuksia, ja valtiot velvoitetaan kunnioittamaan niitä¹²⁷. Kansalliset rajat ylittävien verkostojen toiminta vaikuttaa osaltaan siihen muutokseen, joka muovaa perinteistä suvereenia valtiota.

Jack Donnellyn mukaan ihmisoikeuksien pääasiallinen tarkoitus on haastaa tai pyrkiä muuttamaan kansallisia poliittisia tai laillisia käytäntöjä¹²⁸. Francis Fukuyaman mukaan historia osoittaa, ettei ole olemassa parempaa tapaa legitimoida tai rajoittaa hallituksen valtaa kuin ihmisoikeudet¹²⁹. Kuilu kansallisvaltion ideaalin ja poliittisen todellisuuden välissä kuitenkin kasvaa jatkuvasti.

¹²² Keck & Sikkink 1998, 215.

¹²³ Ks. Keck & Sikkink 1998.

¹²⁴ Brysk 1993, 264.

¹²⁵ Keck & Sikkink 1998, 40–41.

¹²⁶ Forsythe 1991, 1.

¹²⁷ Emt. 36–37.

¹²⁸ Donnelly 1993, 20.

¹²⁹ Fukuyama teoksessa Forsythe 2000, 25.

Teknologinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys asettavat valtavia haasteita kansallisvaltiolle ja sen kyvyille taata perinteinen turvallisuus, hyvinvointi ja identiteetti.¹³⁰

Ihmisoikeudet sinänsä eivät ole mikään uusi käsite, mutta niiden ilmestyminen osaksi kansainvälisiä suhteita on melko uutta¹³¹. Noin vuodesta 1648, Westfalenin rauhasta, toisen maailmansodan loppuun asti ihmisoikeudet nähtiin lähes yksinomaan kansallisvaltioiden omana asiana¹³². Ihmisoikeuksien suojeleminen liittyy kiinteästi valtioon ja sen suvereniteettiin. Nykyinen kansainvälinen valtiojärjestelmä perustuu suvereniteetin käsitteeseen. Suvereniteetti takaa valtiolle alueellaan ylimmän vallan ja kieltää muut auktoriteetit. Ihmisoikeusnormit kuitenkin asettavat rajoja sille, miten valtio voi kohdella kansalaisiaan, koska normit tarjoavat universaalisti legitiimin käyttäytymiskoodin. Näin ollen perinteisesti ajateltuna suvereniteetti ja universaalit ihmisoikeudet tietyltä osin sulkevat toisensa pois. Eli jos toinen vahvistuu, toinen vastaavasti heikkenee.

Tosin suvereniteetin voi nähdä toisinkin. Jos suvereniteettia pidetään esimerkiksi sosiaalisesti konstruoituna käsitteenä, jonka merkitys ja laajuus ovat jatkuvassa liikkeessä, se voi toimia myös yhdessä universaalien oikeuksien kanssa. Universaalit oikeudet voidaan nähdä ikään kuin evoluutiona suvereniteetin merkityksessä.¹³³ Lobbausverkostot vaikuttavat omalta osaltaan suvereniteetti-käsitteen muutokseen, kun ne häivyttävät rajoja sekä valtion ja sen kansalaisten kanssakäynnin että valtion, sen kansalaisten ja kansainvälisen järjestelmän välillä¹³⁴.

Maailman ihmiset eivät ole aina eläneet suvereneissa valtioissa. Valtaosan tunnetusta historiasta valtaa on käyttänyt jonkinlainen poliittinen järjestelmä. Esimerkiksi keskiajalla poliittinen auktoriteetti oli kaoottinen sekä hajanainen ja valtaosa ihmisistä oli monista erilaisista auktoriteeteista riippuvainen. Jotkut näistä auktoriteeteista olivat poliittisia, toiset uskonnollisia. Niillä oli eri määrä valtaa ja vastuuta paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Etäisimpiä auktoriteetteja olivat yleensä paavi Roomassa ja kuningas jossain yhtä kaukana. Nyky-yhteiskunnassa auktoriteetti on keskitetty yhdelle hallitukselle ja ihmiset elävät tuon hallituksen asettamien lakien puitteissa. Kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen, dekolonisaation myötä, myös Aasian ja Afrikan valtiot liittyivät globaaliin valtiojärjestelmään. Tämän järjestelmän vakaus lepää kansainvälisen lain, diplomatian ja erilaisten kansainvälisten organisaatioiden varassa. Valtioiden

¹³⁰ Yair Lapid teoksessa Ataman 2003.

¹³¹ Forsythe 1991, 14.

¹³² Emt. 15.

¹³³ Schwarz 2004, 203–204.

¹³⁴ Keck & Sikkink 1998, 2.

työskentelevät yhdessä ratkaistakseen yhteisiä ongelmia, kuten esimerkiksi ympäristöön liittyviä kysymyksiä.¹³⁵

Nykyvaltiolla ei ole julkisen alueen yksinvaltaa. Transnationaaliset suhteet, kansainvälinen kansalaisyhteiskunta ja globaali kansalaisyhteiskunta kertovat kaikki siitä, ettei valtioita enää nähdä entisellä tavalla yhtenäisinä ja eksklusiivisinä kokonaisuuksina. Bumerangi-malli murentaa käsitystä perinteisestä suvereenista valtiosta kannustamalla kansallisia ryhmiä ottamaan yhteyttä kansainvälisen tason toimijoihin, jotta valtiota saataisiin painostettua muuttamaan toimintaansa. Alison Bryskin mukaan ihmisoikeuksia voi ajaa yhtäältä paikallisten ja globaalien instituutioiden kautta ja toisaalta kansalaisliikkeiden avulla. Samalla nämä kaksi tapaa rakenteellisesti haastavat valtion aseman maailmanpolitiikassa.¹³⁶

Alexander Wendtin mukaan suvereenisuus on oikeus, jonka valtio saa muilta valtioilta. Wendtin mukaan oikeudet ovat yhteiskunnallista kykyä, jota muut toimijat myöntävät antamalla toisille toimijoille 'luvan' tehdä tiettyjä asioita.¹³⁷ Suvereniteetti eräänlaisena myönnettävänä oikeutena sopii työhöni melko hyvin, vaikkakaan ei tässä puhtaasti valtiollisessa kontekstissa, jossa Wendt sitä pohtii. Muista kuin valtiollisista toimijoista puhuttaessa ajatus suvereniteetin myöntämisestä toimii siinä mielessä hyvin, että nykyään yhä useammat eivät joko tunnusta valtion suvereniteettia tai vain yksinkertaisesti jättävät sen huomioimatta. Tämä mahdollistaa sellaisen toiminnan, joka ei vaadi valtion hyväksyntää tai tukea, vaan tapahtuu valtiosta huolimatta.

Globalisaatio luo uusia rajoja, mutta myös murentaa niitä. Jan Aart Scholten mukaan globalisaatio on siirtänyt kansainvälisen politiikan aina vain kauemmaksi valtiokeskeisestä ja suvereniteettiin pohjautuvasta hallintamallista. Hänen mukaansa globaalit markkinat ovat murentaneet keynesiläisen hyvinvointivaltion aseman ja tulleet paikkaamaan hyvinvointivaltion asemaa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden jakajana.¹³⁸ Scholte toteaa myös, että nykyinen globalisaatiokehitys näyttää kulkevan käsi kädessä marginalisaation kanssa¹³⁹. Kasvava eriarvoistuminen näyttää olevan uuden globaaliksi kutsutun järjestelmän tyypillinen piirre. Scholte osuu hyvin oikeaan todetessaan, ettei globaalisuus sinänsä ole ongelma, vaan ongelma on se tapa, jolla me hallitsemme ja käsittelemme sitä¹⁴⁰.

¹³⁵ Jackson & Sørensen 2003, 28–29.

¹³⁶ Brysk 1993, 259.

¹³⁷ Wendt 2005, 280.

¹³⁸ Scholte 2000, 13–39.

¹³⁹ Emt. 62–88.

¹⁴⁰ Emt. 283–314.

Michael Zürnin mukaan globalisaatio sekä rajoittaa valtioiden autonomiaa että yhdenmukaistaa valtioiden toimintatapoja. Zürnin mukaan globalisaatio vie voimaa demokratialta ja samalla myös kansallisilta poliittisilta järjestelmiltä ja muuttaa suvereniteetin luonnetta. Tämä johtaa lopulta myös koko kansainvälisen järjestelmän rakenteiden muutokseen. Globalisaatio on vahvistanut keskinäisriippuvuutta luomalla uudenlaisia sosiaalisia tiloja ja samalla nostanut uusia aiheita, kuten transnationaalisen osallistumisen ja transnationaaliset verkostot, agendalle.¹⁴¹

Nykyinen globalisaatio on vaikea nähdä muuta kuin markkinatalouden kansainvälistymisenä tai integraationa. Poliittisesta tai kulttuurisesta globalisaatiosta voi tuskin puhua, ellei ilmiöllä tarkoiteta länsimaisen mallin toteuttamista myös muissa maailman osissa. Usein käytetty tapa tarkastella globalisaatiota on käsittää se taloudellisina, sosiaalisina, teknologisina, kulttuurisina ja poliittisina muutoksina, jotka lisäävät keskinäisriippuvuutta, integraatiota ja ihmisten välistä kanssakäymistä. Näin katsottuna globalisaation voi ajatella olevan ajan ja paikan merkityksen katoamista. Positiivisesti ajateltuna globalisaatio on kaupankäynnin edistäjä ja elintason nostaja (myös kehitysmaissa). Negatiivisesti tarkasteltuna globalisaation voi katsoa olevan monikansallisten yritysten imperialismia, joka jättää erityisesti kehitysmaiden ihmisoikeudet jalkoihinsa. Samoin globalisaation voi sanoa vaikuttavan kielteisesti kulttuurillisiin ominaispiirteisiin ja luovan keinotekoisia tarpeita. Itse näen globalisaatiolla olevan joitakin positiivisia piirteitä, kuten esimerkiksi kommunikaatioteknologian kehitys. Globalisaation näen kuitenkin olevan valtaosin negatiivista tai vähintäänkin ongelmallista. Teknologian eduista nauttivat vain harvat ja taloudelliset voitot koskevat positiivisessa mielessä vain tiettyä hyvin rajattua osaa maailman väestöstä. Halvan tuotannon maat ja halpa työvoima kehitysmaissa ei varmasti ole näiden valtioiden oma valinta. Jos globaalit markkinat maksaisivat aikuisille työntekijöille asianmukaisen korvauksen näiden tekemästä työstä, olisivat monen yhteiskunnan rakenne ja esimerkiksi lapsityöläisten määrä aivan toisenlaisia kuin nyt.

Kansainvälinen tai globaali talous asettaa myös rajansa valtion suvereniteetille. Kansallinen talous on kansallisvaltion olennainen perusta. Samalla kun kansalliset taloudet yhdistyvät tai yhdistetään globaaliin talouteen, voi perinteisen valtiosuvereniteetin olettaa muuttuvan merkittävästi. Valtiojärjestelmä on myös sosioekonominen järjestelmä. Vauraus ja hyvinvointi ovat useimpien valtioiden päätavoitteita. Teollistuneiden länsimaiden ja usein etelässä sijaitsevien kehitysmaiden välillä on valtava kuilu.¹⁴² Epätasa-arvo, alikehittyneisyys, köyhyys ja kurjuus ovat kehitysmaiden valtioiden kansalaisten arkipäivää. Eittämättä nousee esille kysymys, onko nykyinen

¹⁴¹ Zürn 2002, 244.

¹⁴² Jackson & Sørensen 2003, 29.

valtiojärjestelmä toimivin vaihtoehto, kun valtaosa maailman kansalaisista ei pääse osalliseksi talouden, ihmisoikeuksien ja hyvinvoinnin kehityksestä.

Valtion ihmisoikeusloukkauksiin puuttuminen katsotaan valtion suvereniteetin ohittamiseksi. Pluralistisen näkökannan mukaan oikeudet ja velvollisuudet kansainvälisessä järjestelmässä liittyvät ensisijaisesti valtioon ja siksi valtiosuvereniteetti on ohittamaton. Humanitaariset syyt eivät oikeuta ulkopuolista interventiota. Solidaristisen näkökannan mukaan yksilöt ovat kansainvälisen yhteisön jäseniä, ja muilla on sekä oikeus että velvollisuus auttaa ja suorittaa interventio, jos yhteisön ihmiset joutuvat muuten kohtuuttomasti kärsimään.¹⁴³ Verkostoajattelu painottaa selvästi jälkimmäistä näkökantaa, joskaan ei käytä sellaisia termejä kuten interventio, jotka liitetään perinteisesti valtioiden toiminnan yhteyteen.

Voimakkaat valtiot käyttävät hyvin harvoin taloudellisia, poliittisia tai sotilaallisia pakkokeinoja taivuttaakseen muita valtioita noudattamaan ihmisoikeussopimuksia. Eric Neumayer sanoo, että valtiot harvoin kiinnittävät paljonkaan huomiota ihmisoikeusloukkauksiin, elleivät ne kohdistu myös oman maan kansalaisiin. Näin on sen vuoksi, että jos esimerkiksi valtion avoin markkinatalous on uhattuna, vaikuttaa uhka myös muiden valtioiden kauppaan ja tuloihin. Sen sijaan jos jonkin maan ihmisoikeustilanne on huono, ei se useinkaan suoraan vaikuta toisten maiden tilanteeseen. Neumayer toteaaakin, että tästä syystä monet ihmisoikeuksia rikkovat valtiot varovat erityisesti muiden valtioiden kansalaisten oikeuksien loukkaamista aivan eri tavalla kuin omiensa, koska ne haluavat välttää muiden valtioiden (usein erityisesti teollistuneiden länsimaiden) huomiota. Ylipäätään kansainvälinen ihmisoikeusregiimi on heikko verrattuna esimerkiksi kansainvälisiin kauppaja- ja rahoitusregiimeihin. Ihmisoikeusregiimiin ei liity vahvoja valvonta- tai pakottamismekanismeja.¹⁴⁴ Vaikka multilateraalisia mekanismeja, kuten valtioiden raportointia, valituksia ja joidenkin sopimusten piirissä jopa yksilöiden valituksia, käytetään monitoroitaessa valtioiden käytöstä, ovat keinot ihmisoikeusloukkauksia vastaan kuitenkin melko heikot¹⁴⁵. Ihmisoikeuksien nimissä ovat valtiotkin historian aikana interventioita tehneet, mutta valitettavasti ihmisoikeuksien nimeäminen intervention syyksi ei ole yleensä pitänyt paikkaansa.

Valtioiden toiminta on jatkuvasti rajoitetumpaa, kun yksilöiden oikeudet vahvistuvat kansainvälisen lainsäädännön ansiosta ja valtiot velvoitetaan kunnioittamaan näitä oikeuksia¹⁴⁶. Forsythen mielestä kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä ei välttämättä tarvitse nähdä valtion vastaisena.

¹⁴³ Jackson & Sørensen 2003, 144–145.

¹⁴⁴ Neumayer 2005, 926.

¹⁴⁵ Schwarz 2004, 204.

¹⁴⁶ Forsythe 1991, 37.

Yksilölliset ihmisoikeudet voivat ja osin niiden tuleekin rajoittaa valtion valtaa, mutta Forsythe uskoo, että tämä rajoittava prosessi voi samalla muovata valtiosta elinvoimaisemman ja kestävämmän.¹⁴⁷ Kansainvälisistä ihmisoikeuksista on Rissen ja Roppin mukaan muodostunut modernin sivistyneen valtiomuodon peruselementti¹⁴⁸. Samalla kun ihmisoikeudet enenevässä määrin määrittävät sitä, mitä valtio on, ne myös asettavat Rissen ja Roppin mukaan kasvavia rajoituksia kansalliselle suvereniteetille¹⁴⁹. Avainasemassa on Jack Donnellyn mukaan se, kuinka valtiot haluavat ja kykenevät integroimaan ihmisoikeudet ulkopolitiikkaansa¹⁵⁰. Myös valtion sisäinen turvallisuus lisääntyy ihmisoikeuksien toteutumisen myötä¹⁵¹.

Ihmisoikeussopimusten luomat normit käsitetään usein pitkän tähtäimen ideaaleiksi tavoitteiksi ja näin ollen ne ovat usein sellaisia tavoitteita, joita valtiot eivät voi tai halua täyttää heti tai edes lähitulevaisuudessa¹⁵². Täydellinen tottelevaisuus ei ole kuitenkaan olennaista. Tärkeää on se, että sopimusten noudattaminen on aluksi edes siedettävällä tasolla¹⁵³. Neumayerin mukaan valtioiden tottelemattomuus ei ole ongelma pakottamisen, vaan hallinnan kannalta¹⁵⁴. On hyvä huomata myös se, ettei kaikki tottelemattomuus valtioiden taholta ole suinkaan tahatonta. Jotkin valtiot allekirjoittavat sopimuksia vain lepyttääkseen joko kansallista tai kansainvälistä painostusta, vaikka niillä ei oikeasti ole minkäänlaisia aikomuksia muuttaa käytöstään ja toimintatapojaan. Erityisesti tällaisissa tapauksissa verkostojen painostus on tärkeää.¹⁵⁵

3.2. Konstruktivismi ja politiikan muutoksen mahdollisuus

Margaret Keckin ja Kathryn Sikkinkin verkostoajattelussa käyttämät teoreettiset välineet saavat voimansa sosiologisesta traditiosta, joka keskittyy toimijoiden väliseen monitahoiseen kanssakäymiseen, merkityskehysten intersubjektiiviseen rakentamiseen sekä identiteettien ja intressien muotoutumiseen ja niistä neuvottelemiseen¹⁵⁶. Rationalistit voivat tunnistaa verkostoista ja niiden bumerangi-mallista puhuttaessa omakseen puheen kannustimista, strategioista, instituutioista ja säännöistä. Konstruktivistit ja sosiaalisen konstruktivismin edustajat puolestaan löytävät verkostokeskustelusta paljon tuttuja piirteitä: normit, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset suhteet sekä puhe intersubjektiivisesta ymmärryksestä.

¹⁴⁷ Forsythe 1991, 46.

¹⁴⁸ Risse & Ropp 2004, 234.

¹⁴⁹ Emt. 236.

¹⁵⁰ Donnelly 1993, 160.

¹⁵¹ Forsythe 1991, 45.

¹⁵² Neumayer 2005, 928.

¹⁵³ Mitchell ja Chays & Chays teoksessa: Neumayer 2005, 928.

¹⁵⁴ Neumayer 2005, 928.

¹⁵⁵ Chays & Chays teoksessa: Neumayer 2005, 929.

¹⁵⁶ Keck & Sikkink 1999, 90.

Keckin ja Sikkinkin analyysissä on vahva sosiaalisen konstruktivismin pohjavire. Konstruktivismi on analyttinen lähestymistapa, joka keskittyy inhimillisen tietoisuuden merkitykseen sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä. Verkostojen keskeinen tavoite on tavoittaa ja aktivoida ihmisten tietoisuus. Konstruktivismin mukaan ihmisten kanssakäyminen määrittyy pitkälti abstrakteihin ideoihin liittyvien tekijöiden eikä vain materiaalien tekijöiden mukaan. Kaikkein tärkeimpiä ideoihin liittyviä tekijöitä ovat laajalti hyväksytyt intersubjektiviiset uskomukset, joita ei pysty redusoimaan vain yksittäisiin yksilöihin. Nämä jaetut uskomukset puolestaan muodostavat määrätietoisten toimijoiden intressit.¹⁵⁷ Konstruktivismin mukaan kansainvälinen järjestelmä ei ole ”vain tuolla jossain”, vaan se luodaan ja se on olemassa vain ihmisten intersubjektiviisessa tietoisuudessa¹⁵⁸. Näin ollen kansainvälinen järjestelmä muuttuu, jos ihmisten käsitys siitä muuttaa muotoaan.

Alexander Wendtin mukaan kaikkien sisäistettyjen kulttuurien rakenteiden muutos on tiukasti sidoksissa kollektiivisen identiteetin muutokseen. Jotta järjestelmän rakenne voi muuttua, on myös kollektiivisessa identiteetissä tapahduttava muutos. Identiteetin muutos ja rakenteiden muutos eivät ole vastaavia keskenään, koska identiteetin muotoutuminen tapahtuu mikrotasolla ja rakenteellinen muutos makrotasolla, mutta rakenteiden muutos tapahtuu identiteetin muutoksen lisäksi.¹⁵⁹

Konstruktivismi tutkii yhteiskunnallisen elämän luonnetta ja yhteiskunnallista muutosta. Se ei tarjoa ennusteita politiikan tuloksista tai selitä tarkemmin tutkimuskohteensa sisältöä, vaan se tarjoaa viitekehyksen, jonka kautta yhteiskunnan muutoksia ja sosiaalista kanssakäymistä voi tutkia. Konstruktivismin merkittävimmät analyttiset kilpailijat ovat materiaaliset teoriat, jotka näkevät poliittisen käyttäytymisen selittyvän materiaalisen maailman avulla sekä individualistiset teoriat, jotka käsittelevät kollektiivista käytöstä vain yksilöiden käytöksen lieveilmiönä ja kieltävät, että sillä olisi kausaalista voimaa tai ontologista statusta. Konstruktivistinen analyysi perustuu abstrakteihin ideoihin liittyvään idealistiseen ontologiaan. Konstruktivismin edustajien ontologinen perusoletus on, että se ympäristö, jossa toimijat elävät, muovaa heitä. Jos ymmärretään, miten suvereniteetti, ihmisoikeudet tai sodan lait yhteiskunnallisesti muodostuvat, on myös helpompi arvioida niiden vaikutusta maailmanpolitiikassa.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Finnemore & Sikkink 2001, 391.

¹⁵⁸ Jackson & Sørensen 2003, 253.

¹⁵⁹ Wendt 2005, 338.

¹⁶⁰ Finnemore & Sikkink 2001, 393–394.

Konstruktivismiin liittyvä uusien yhteiskunnallisten liikkeitä tutkiva lähestymistapa korostaa sitä, miten kollektiivisten identiteettien tutkimus on olennaista pyrittäessä analysoimaan uusien yhteiskunnallisten liikkeiden nousua ja toimintatapoja. Samoin yhteiskunnallisia liikkeitä analysoivat tutkijat ovat huomanneet, että huomioon on otettava kansallisten yhteiskunnallisten liikkeiden lisäksi kasvavassa määrin monikansalliset yhteiskunnalliset liikkeet sekä linkit näiden kotimaisten ja kansainvälisten toimijoiden välillä. Tutkimuksissa on korostunut se, miten kansainväliset paineet vaikuttavat kansallisiin rakenteisiin. Tutkijat ovat myös huomanneet, että yhteiskunnalliset liikkeet toimivat enenevässä määrin sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.¹⁶¹ En työssäni perehdy tarkemmin siihen, miten kollektiivinen identiteetti muodostuu, mutta näen sen olevan merkittävä taustatekijä yhteiskunnallisissa liikkeissä ja yhteiskunnan muutoksissa.

Vaikka kansallinen ja kansainvälinen taso ovat erilaiset, toimii verkostokäsite silti hyvin, koska se painottaa avoimia ja joustavia suhteita asiaan paneutuneiden ja asiasta tietävien toimijoiden välillä tietyillä asia-alueilla. Verkostojen suhteet ja muodot ovat pitkälti samanlaisia kuin kansallisten aktivismiliikkeiden vastaavat. Yksilöt ja järjestöt liikkuvat erilaisten ei-valtiollisten järjestöjen sisällä ja näiden välillä. Verkostot ottavat toisiltaan oppia ja välillä linkittyvät keskenään tietyillä alueilla. Esimerkiksi ihmisoikeusverkosto voi liittyä tukemaan naisten asemaa puolustavaa verkostoa.¹⁶² Sen lisäksi, että verkostot voivat linkittyä yhteen tietyissä asioissa, voi niiden sisällä tapahtua uusia jakoja ja erkanemisia. Verkosto voi myös kohdata niin voimakasta vastarintaa, että sen toiminta hetkellisesti lamaantuu tai loppuu jopa kokonaan.

Verkostoväittämän mukaan voi olettaa, että sekä kansallisella että kansainvälisellä ympäristöllä on merkitystä identiteettien muodostumisessa. Erityisesti kansainvälinen ulottuvuus korostuu, jos kansallisetkin painostusryhmät joutuvat tukeutumaan kansainvälisiin kanaviin päästäkseen osallistumaan ja vaikuttamaan valtion toiminnan muotoon ja sen tavoitteisiin. Kansallisen ja kansainvälisen poliittisen ympäristön välillä oleva kuilu korostaa järjestelmien eroja ja voi saada ihmiset muuttamaan käsityksiään ja toimimaan epäkohtia vastaan.

Konstruktivismi keskittyy John Searlen mukaan ”yhteiskunnallisiin faktoihin”¹⁶³, kuten rahaan, suvereenisuuteen ja oikeuksiin, joilla ei ole olemassa varsinaista materiaalista sisältöä, vaan ovat olemassa sen takia, että ihmiset kollektiivisesti uskovat niiden olemassaoloon ja toimivat sen mukaisesti. Konstruktivistisen analyysin tutkimuksen kohteena on erityisesti se, miten

¹⁶¹ Finnemore & Sikkink 2001, 409–411.

¹⁶² Keck & Sikkink 1998, 8–10.

¹⁶³ Searle 1995, 26. Ks. myös Searle 1995, 1–30.

yhteiskunnalliset faktat muuttuvat ja miten tämä muutos vaikuttaa politiikkaan.¹⁶⁴ Ihmisten (niin tavallisen kansan kuin valtion päättäjienkin) käsitys esimerkiksi ihmisoikeuksista ja tämän käsityksen laajamittainen mahdollinen muuttuminen ei voi olla vaikuttamatta valtion politiikkaan. Jos muutos tapahtuu yhteiskunnallisten päättäjien taholla, ovat sekä poliittinen että käytännön muutos todennäköisesti selvempiä, suuntaan tai toiseen. Toisaalta kansan näkemyksen muuttuminen ja kansan nousu vaatimaan oikeuksiaan tuskin myöskään jää ilman vaikutusta. Jos valtio ei suostu taipumaan ihmisten vaatimukseen, on kansalaisilla mahdollisuus tehdä asiansa näkyväksi ja voimistaa vaatimuksiaan kansainvälisten verkostojen kautta ja niiden avulla.

Koska toimijoiden intressit muodostuvat jaettujen intersubjektiiivisten uskomusten perusteella, on tärkeä ymmärtää, miten nämä uskomukset muodostuvat. Kun tietää, miten kollektiivinen identiteetti ja intersubjektiiiviset uskomukset muodostuvat, voi yrittää selvittää, miten niitä voidaan muuttaa. Esimerkiksi lapsuuden käsitteessä on piirteitä sekä intersubjektiiivisesta uskomuksesta että yhteiskunnallisesta faktasta. Ensinnäkin kaikki tietävät, mitä lapsuus on, vaikka sitä ei olekaan konkreettisesti olemassa. Sen olemassaolo riippuu siitä, mitä ihmiset uskovat sen olevan. Jos ihmisten käsitys lapsuudesta muuttuu, muuttuu mitä todennäköisimmin myös heidän tapansa kohdella lapsia. Kollektiivisten uskomusten ja identiteettien tutkiminen on kuitenkin aivan oman tutkimuksensa arvoinen ja kokoinen asia¹⁶⁵, joten jätän sen muille ja tyydyn tässä toteamaan, että niillä on merkitystä lapsuuden ja lasten määrittämisessä, sekä sitä kautta koko yhteiskunnan roolissa kun tutkitaan lapsityövoiman syitä, seurauksia ja mahdollisia ratkaisuja. Konstruktivismiin tärkein anti tälle työlle on se, että se näyttää muutoksen mahdollisuuden. Asiat eivät tapahdu 'tuolla jossain', vaan jopa niinkin yksinkertaisella asialla kuin ajattelutavan muutoksella voi saada paljon aikaan. Esimerkiksi aktiivisella ihmisoikeusverkostolla on periaatteessa kaikki mahdollisuudet sysätä liikkeelle tämä muutos.

3.3. Ihmisoikeusverkostot

Daniel C. Thomasin mukaan¹⁶⁶ kansainvälisiä normeja tutkivassa ja niihin painottuvassa tutkimuksessa on lähinnä viimeisen kuluneen vuosikymmenen aikana noussut merkittävä poikkikansallinen suuntaus. 1980-luvulla kenttä oli jakautunut niihin tutkijoihin, jotka uskoivat, että kansainväliset normit auttoivat sääntelemään valtioiden käytöstä sekä niihin, joiden mukaan kyseiset normit olivat lähinnä vahvojen valtioiden keinoja edistää omia intressejään. Kumpikaan edellä mainituista ryhmistä ei kiinnittänyt huomiota ei-valtiollisiin toimijoihin. Ei-valtiolliset

¹⁶⁴ Finnemore & Sikkink 2001, 393-394.

¹⁶⁵ Ks. mm. Wendt 1994 tai Colombo & Azzurra 2005.

¹⁶⁶ Ks. Thomas 2002.

toimijat nostettiin esille vasta seuraavan uudenlaisen tutkimuspainotuksen myötä. Tämä uusi tutkimussuunta pyrki yhdistämään kansallisen politiikan dynamiikan rationaalisen teorian mukaiseen malliin kansainvälisistä instituutioista.

3.3.1. Valtiokeskeinen verkostonäkökulma

Thomas Risse-Kappen puhuu teoksessaan *Bringing Transnational Relations Back In – Non-state Actors, Domestic Structures and International Institutions* monikansallisista suhteista, mutta näen mielekkäämmäksi käsitellä näitä suhteita verkostojen yhteydessä, koska niillä on paljon yhteistä seuraavassa luvussa käsiteltävien ei-valtiollisten toimijoiden toimintaan keskittyvien monikansallisten verkostojen kanssa. Risse-Kappen tuo itsekin esille sen, miten kansainväliset instituutiot helpottavat monikansallisten toimijoiden pääsyä kansalliseen poliittiseen prosessiin ja mahdollistavat näin monikansallisten verkkojen syntymisen. Kun puhun Risse-Kappenin tarkoittamista monikansallisista suhteista, ei tarkoitukseni ole muuttaa niitä verkostoiksi, vaan korostaa niissä olevaa verkostonäkökulmaa.

Thomas Risse-Kappen määrittelee *monikansalliset suhteet* säännöllisiksi, kansalliset rajat ylittäviksi interaktioksi, joissa vähintään yksi osapuoli on ei-valtiollinen toimija, tai sellainen, joka ei toimi jonkin kansallisen hallituksen tai hallitustenvälisen organisaation puolesta¹⁶⁷. Monikansallisten toimijoiden institutionaaliset rakenteet heijastavat sitä institutionaalista ympäristöä, jossa ne toimivat. Tämän ympäristön tärkein tekijä on suvereeni valtio. Valtioiden rakenteet määrittelevät väylät, joiden kautta monikansallisten toimijoiden on toimittava, ja valtioiden rakenne ja toiminta määrittää myös sen muodon ja luonteen, jonka nämä toimijat ottavat. Realismin mallin mukaisessa, valtioiden ja anarkian määrittämässä ympäristössä on helppo olettaa, että transnationaalisia toimijoita tulee olemaan, koska ei ole todennäköistä, että kaikki kanssakäyminen olisi vain valtioiden välistä¹⁶⁸. Keskeinen kysymys, jonka Risse-Kappen teoksessaan *Bringing Transnational Relations Back In* nostaa esille, on se, millaisissa kansallisissa ja kansainvälisissä olosuhteissa monikansalliset koalitiot ja toimijat eivät saavuta tai saavuttavat poliittiset tavoitteensa tietyllä asia-alueella¹⁶⁹.

Risse-Kappenin mukaan transnationaaliset suhteet läpäisevät maailmanpolitiikan melkein kaikki osa-alueet. Lukematon määrä kansainvälisiä ei-valtiollisia organisaatioita¹⁷⁰, kuten Amnesty

¹⁶⁷ Risse-Kappen 1995a, 3.

¹⁶⁸ Krasner 1995a, 277.

¹⁶⁹ Risse-Kappen 1995a, 5.

¹⁷⁰ INGOs–international non-governmental organization.

International, Greenpeace tai Political Science Association, painostavat kansainvälisiä regiimejä ja valtioiden välisiä organisaatioita. Risse-Kappen nimeää transnationaalisten suhteiden yhdeksi osapuoleksi myös monikansalliset yritykset¹⁷¹. Joidenkin näiden suurten transnationaalisten yritysten budjetit ovat useiden köyhien maiden budjetteja suuremmat, joten niiden merkitystä maailmanpolitiikassa ei voi jättää huomioimatta. Myös episteemiset yhteisöt, eli erilaisten tiedemiesten ja eksperttien muodostamat tieteelliset yhteisöt vaikuttavat omilla asia-alueillaan, esimerkiksi ympäristöongelmien esiin nostamisessa¹⁷².

Risse-Kappenin mukaan transnationaaliset suhteet vaikuttavat kuitenkin joihinkin maihin eri tavoin kuin toisiin. Esimerkkinä hän mainitsee sen, miten ihmisoikeudet ja demokratia lukuisten hallitustenvälisen järjestöjen ja transnationaalisten yhteistyöliittojen vauhdittamina levisivät viime vuosituhanen lopussa hyvin eri tavoin eri valtioihin. Esimerkiksi entisen Tšekkoslovakian tilanteesta muodostui hyvin toisenlainen kuin Romaniassa ja Etelä-Korean tilanne on hyvin erilainen kuin Pohjois-Koreassa.¹⁷³

Transnationaalisten toimijoiden ja koalitioiden vaikutus valtioiden politiikkaan riippuu pääosin kahdesta asiasta. Ensinnäkin merkittävänä tekijänä ovat kansalliset rakenteet, kuten valtion normatiiviset ja organisatoriset järjestelyt, jotka rakentavat yhteiskunnan. Ja toisekseen suuri merkitys on kansainvälisen institutionalisaation asteella, eli sillä, miten pitkälle tietty asia-alue on säädelty kahdenvälisen, multilateraalien regiimien ja kansainvälisten organisaatioiden puitteissa.¹⁷⁴

Transnationaalinen koalitio määrittyy Risse-Kappenin mielestä sen perusteella, että sen vuorovaikutus on säännöllistä pidemmälläkin aikavälillä¹⁷⁵.

Transnationaalisten toimijoiden poliittinen toiminta vaihtelee sen mukaan, minkälainen poliittinen ympäristö ja poliittiset rakenteet maassa ovat vallalla¹⁷⁶. Kansalliset rakenteet määrittävät sen, miten ja millaisia kanavia pitkin transnationaaliset toimijat pääsevät vaikuttamaan politiikkaan sekä sen, millainen mahdollisuus ylipäätään on saada aikaan merkittävä koalitio, joka pystyy muuttamaan valtion politiikkaa. Mitä enemmän valtio dominoi kansallisia rakenteita, sitä vaikeampi monikansallisten toimijoiden on päästä 'sisään' ja vaikuttamaan. Mitä avoimempi kansalaisyhteiskunta valtiossa on, sitä helpommin monikansalliset toimijat pystyvät

¹⁷¹ MNCs –multinational corporations.

¹⁷² Risse-Kappen 1995a, 3–4.

¹⁷³ Emt. 4.

¹⁷⁴ Emt. 6.

¹⁷⁵ Emt. 10.

¹⁷⁶ Krasner 1995a, 265.

työskentelemään.¹⁷⁷ Yleisesti ottaen kansainväliset instituutiot helpottavat transnationaalisten toimijoiden pääsyä kansalliseen poliittiseen prosessiin ja mahdollistavat transnationaalisen verkostojen synnyn.¹⁷⁸

Risse-Kappen erottaa kansallisissa rakenteissa kolme eri kerrosta. Ensinnäkin olennaista on *poliittisten instituutioiden rakenne*, eli onko valta keskitetty harvojen käsiin vai hajautettu laajemmalle joukolle. Toiseksi merkittävää on se, *miten vaatimukset muodostuvat* kansalaisyhteiskunnassa. Eli kyse on siitä, miten suuria ideologisia ja luokkaeroja yhteiskunnassa on sekä miten herkästi ihmiset ovat valmiita taistelemaan poliittisten (politisoitujen) asioiden puolesta. Kolmantena merkittävänä tekijänä ovat ne *poliittiset verkostot*, jotka linkittävät toisiinsa valtion, yhteiskunnan ja ne normit, jotka määrittävät koalitioiden muodostumista. Nämä kolme kansallisten rakenteiden elementtiä muodostavat vastaavasti kolme erilaista ulottuvuutta. Nämä ovat valtion rakenne (keskitetty vs. pirstaleinen), yhteiskunnan rakenne (vahva vs. heikko) sekä poliittiset verkostot (yhteisymmärrystä hakeva vs. vahvasti jakautunut).¹⁷⁹

Risse-Kappenin mukaan kaikkein institutionalisoituneimpia esimerkkejä transnationaalisista suhteista ovat hallitustenväliset järjestöt sekä monikansalliset yritykset. Hallitustenvälisten järjestöjen määrä on kasvanut viime vuosikymmeninä räjähdysmäisesti ja Risse-Kappenin mukaan tutkimukset osoittavat, että transnationaalisten suhteiden institutionalisaatio on samalla selkeästi lisääntynyt. Tämä institutionalisaatio on tapahtunut osittain samanaikaisesti valtioidenvälisen instituutioiden kasvun kanssa.¹⁸⁰ Transnationaalisten koalitioiden toiminnan onnistuminen riippuu pitkälti niiden kyvystä suostutella tai liittoutua kansallisten toimijoiden ja/tai kansallisen hallituksen kanssa. Risse-Kappen myös toteaa, että voisi olla hyödyllistä tutkia sitä, miten kansainväliset normit ja instituutiot välittävät transnationaalisten toimijoiden politiikan tuloksia.¹⁸¹

Risse-Kappenin mukaan transnationaalisilla toimijoilla on merkitystä. Valtioiden käytöstä tietyillä asia-alueilla ei voi selittää, jos ei ota näiden transnationaalisten toimijoiden merkitystä huomioon. Esimerkkeinä Risse-Kappen mainitsee muun muassa entisen Itä-Euroopan maiden muutosprosessit¹⁸² ja prosessit, jotka johtivat Euroopan talous- ja rahaunionin (EMU:n) syntyyn¹⁸³. Kuitenkin voimakkaimpienkin transnationaalisten toimijoiden toimivallalle on olemassa rajoitteita.

¹⁷⁷ Risse-Kappen 1995a, 6–7.

¹⁷⁸ Emt. 32.

¹⁷⁹ Emt. 21–22.

¹⁸⁰ Emt. 10–11.

¹⁸¹ Emt. 13.

¹⁸² Ks. mm. Chilton 1995, 189–226.

¹⁸³ Ks. Cameron 1995, 37–78.

Valtion toimintaa voi määrittää hyvin pitkälti esimerkiksi uskonnollinen kulttuuri, joka rajaa transnationaalisten toimijoiden mahdollisuuksia. Samoin esimerkiksi valtion sisäiset rakenteet määrittävät muiden toimijoiden mahdollisuuksia.¹⁸⁴ Hallinnon kansalliset ja kansainväliset rakenteet vaikuttavat siihen, millainen vaikutus transnationaalisten toimijoiden teoilla on. Valtiot kuitenkin myös tarvitsevat transnationaalisia toimijoita saavuttaakseen taloudellista kasvua, löytääkseen uusia ideoita, luodakseen kansainvälisiä instituutioita ja tarkkaillakseen regiimien tottelevaisuutta.¹⁸⁵

3.3.2. Ei-valtiollisia toimijoita painottava verkostonäkökulma

Maaailmanpolitiikka pitää nykyään valtioiden lisäksi sisällään monia ei-valtiollisia toimijoita, jotka toimivat keskenään, valtioiden ja kansainvälisten organisaatioiden kanssa. Nämä kanssakäymisen muodot ovat rakentuneet verkostoiksi ja monikansalliset verkostot näkyvät enenevässä määrin kansainvälisessä politiikassa. Verkostot voivat pitää sisällään yrityksiä ja muita taloudellisia toimijoita, tiedemiehiä, eri alojen erityisosajia sekä erilaisia lobbaajia. Näitä verkostoja Margaret Keck ja Kathryn Sikkink kutsuvat monikansallisiksi verkostoiksi.¹⁸⁶ Suuri osa olemassa olevasta ei-valtiollisia toimijoita käsittelevästä kirjallisuudesta luetaan kehitystutkimuksen piiriin, ja se jättää ei-valtiollisten toimijoiden ja valtioiden suhteet kokonaan huomiotta tai käyttää hyvin vähän aikaa sen selittämiseen¹⁸⁷.

Kansainvälisten kontaktien kasvu ja verkostoituminen eivät sinänsä ole mitään uusia keksintöjä. Esimerkiksi 1960-luvulla noussut internationalismi on vain yksi vaihe toiminnassa, joka ulottuu yksilöiden tai ryhmien toimesta valtion rajojen ulkopuolelle. Erilaiset poliittiset ja uskonnolliset järjestöt ovat pitkään tehneet lähetystyötä. Työväenliikkeet ja vasemmisto ovat solidaarisuuden nimissä toimineet laajoilla alueilla. Myös esimerkiksi liberaalin internationalismin nimessä on toimittu valtorajojen yli erilaisten toimijoiden kanssa ja toimesta. Monet nykyisistä verkostojen toimijoista tulevat Keckin ja Sikkinkin mukaan näistä traditioista, mutteivät enää halua määritellä itseään niiden mukaan.¹⁸⁸ Kollektiivinen käyttäytyminen, jota aiemmin nimettiin yhteiskunnalliseksi tai poliittiseksi murrokseksi, on kasvanut ja muotoutunut siinä määrin, että se ansaitsee kokonaan oman tutkimusalanansa¹⁸⁹.

¹⁸⁴ Risse-Kappen 1995a, 280.

¹⁸⁵ Risse-Kappen 1995b, 310–311.

¹⁸⁶ Keck & Sikkink 1998, 1.

¹⁸⁷ Keck & Sikkink 1999, 92.

¹⁸⁸ Keck & Sikkink 1998, 15.

¹⁸⁹ Eyerman & Jamison 1991, 1.

Ei-valtiollisilla järjestöillä ei ole virallisen tiedonantajan roolia esimerkiksi ILO:ssa, mutta monesti on kuitenkin käynyt niin, että tärkeä ja yksityiskohtainen tieto on saatu nimenomaan huolestuneilta ei-valtiollisilta toimijoilta. Tätä mahdollisuutta voisi käyttää laajemminkin tilanteissa, joihin virallisten valtiollisten tilastojen ja raporttien valmistajien on vaikea päästä käsiksi.¹⁹⁰

Keck ja Sikkink erottavat kolme traditiota, jotka oikeuttavat yksilön tai ryhmän toimimaan oman valtionsa rajojen ulkopuolella. Nämä kolme perustelua/traditiota ovat uskonnolliset uskomukset, solidaarisuus ja liberaali internationalismi. Mikään kategorioista ei ole selvärajainen, ja yhden kampanjan sisällä voi esiintyä piirteitä useammasta traditiosta. Keckin ja Sikkinkin mukaan Woodrow Wilson ja Kansainliitto edustavat esimerkiksi liberaalia internationalismia siinä missä 1900-luvun alussa kehittyneet ammattiyhdistykset ja sosialistiset liikkeet nostivat internationalismin piirissä esille solidaarisuuden periaatteen.¹⁹¹

Keck ja Sikkink jakavat monikansalliset verkostot kolmeen luokkaan sen mukaan, minkälainen motivaatio ohjaa niiden toimintaa. Ensimmäisenä he nostavat esille verkostot, joilla on selkeästi instrumentaalisia tavoitteita, kuten monikansalliset yritykset ja pankit. Toisena ovat tahot, jotka jakavat tietyt kausaaliset ideat. Näitä verkostoja ovat esimerkiksi erilaiset tieteelliset ryhmät ja episteemiset yhteisöt. Kolmantena ovat verkostot, joita motivoivat jaetut periaatteelliset ideat tai arvot. Viimeiseksi mainittuja Keck ja Sikkink kutsuvat monikansallisiksi lobbausverkostoiksi.¹⁹²

3.3.3. Lobbausverkostot

Lobbausverkostot toimivat parhaiten, kun ne ovat tiiviitä, niissä on monia toimijoita, vahvat yhteydet verkoston eri jäsenien välillä ja luotettava informaationkulku¹⁹³. Lobbausverkostot ovat merkittäviä toimijoita monikansallisesti, alueellisesti ja kansallisesti. Ne rakentavat uusia linkkejä kansalaisyhteiskunnan, valtioiden ja kansainvälisten organisaatioiden välille ja näin tehdessään moninkertaistavat dialogin ja yhteistyön mahdollisuudet.¹⁹⁴ Rolf Schwarzin mukaan Margaret Keck ja Kathryn Sikkink olivat ensimmäisten joukossa puhumassa siitä, miten verkostot vaikuttavat normien luomiseen ja siihen, miten valtion käytös muuttuu verkostojen painostuksessa kun se pyrkii sisäistämään nämä normit¹⁹⁵.

¹⁹⁰ Noguchi 2002, 367.

¹⁹¹ Keck & Sikkink 1998, 81–82.

¹⁹² Emt. 30.

¹⁹³ Emt. 28.

¹⁹⁴ Keck & Sikkink 1999, 89.

¹⁹⁵ Schwarz 2004, 200.

Monien hallitusten ihmisoikeuspolitiikka on parantunut vastauksena erilaisten ihmisoikeusverkoston organisaatioiden vaatimuksiin. Nämä hallitukset luottavat ihmisoikeusverkoston tuottamaan informaatioon. Verkostoilla on selkeästi suurimmat vaikutusmahdollisuudet, kun ne pystyvät työskentelemään hallitusten 'läpi' tai niiden tuella.¹⁹⁶ Ihmisoikeuksien alueella parhaat tulokset saadaan, kun pystytään yhdistämään sekä moraaliset että materiaaliset paineet. Tällä tavalla saadaan todennäköisimmin muutos aikaan.¹⁹⁷ Lobbauksverkostot ovat yleisimpiä sellaisilla asia-alueilla, joita leimaa suuri arvolataus ja kansainvälinen epävarmuus. Keckin ja Sikkinkin mukaan suuri arvolataus on sekä verkostojen toiminnan edellytys että niiden toiminnan tulos.¹⁹⁸

Verkostot ovat sellaisia organisaation muotoja, joita kuvaavat vapaaehtoiset, vastavuoroiset ja horisontaaliset kommunikaation ja vaihdon muodot. Vaikka verkosto on käsitteenä melko avoin, se kuitenkin toimii Keckin ja Sikkinkin mukaan hyvin, koska se painottaa avoimia ja joustavia suhteita omistautuneiden ja asiantuntevien toimijoiden välillä tietyn asia-alueen puitteissa. *Lobbauksverkostoiksi* niitä kutsutaan, koska ne vetoavat ja toimivat toisten puolesta tai puolustavat tiettyä asiaa tai ehdotusta. Lobbauks-käsitteen on tässä tarkoitus kattaa se, mikä näissä verkostoissa on ainutlaatuisinta: Ne on organisoitu edistämään asioita, ideoita ja normeja. Ne työllistävät vapaaehtoisia ihmisiä, jotka ajavat politiikan muutoksia. Verkostoissa toimivia ihmisiä ei helposti pysty linkittämään perinteiseen rationaaliseen näkemykseen ihmisistä, jotka ajavat vain omia intressejään.

Verkostot ovat kommunikatiivisia rakenteita ja ne voidaan Keckin ja Sikkinkin mielestä hyvin nähdä myös poliittisina tiloina, joissa erilaiset toimijat neuvottelevat virallisesti tai epävirallisesti hankkeiden sosiaalisista, kulttuurisista ja poliittisista merkityksistä. Keck ja Sikkink puhuvat monikansallisista lobbauksverkostoista, eivätkä esimerkiksi koalitiioista, liikkeistä tai kansalaisyhteiskunnasta, koska he haluavat kiinnittää huomiota siihen rakenteelliseen ja rakenteistavaan ulottuvuuteen, joka ei vain osallistu politiikan uusille alueille vaan myös muovaa niitä.

4. BUMERANGI-MALLI –Toimiminen valtion ohi

Margaret Keckin ja Kathryn Sikkinkin mukaan transnationaaliset lobbauksverkostot ovat auttaneet merkittävästi edistämään sitä muutosta, jonka ansiosta ihmisoikeusloukkauksiin voidaan puuttua ja

¹⁹⁶ Keck & Sikkink 1998, 102.

¹⁹⁷ Emt. 118.

¹⁹⁸ Keck & Sikkink 1999, 89.

puututaan aivan eri tavalla kuin vielä joitakin vuosikymmeniä sitten. Lobbauksverkostot eivät ole uusi ilmiö. Esimerkkejä niistä voidaan löytää jo orjuudenpoistokampanjasta 1800-luvulta. Uutta on se, miten näiden verkostojen määrä on kasvanut. Myös niiden koko, ammattimaisuus, nopeus, tiheys ja monipuoliset kansainväliset linkit ovat kasvaneet valtavasti viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana.¹⁹⁹ Yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivistä liikkeistä karkeasti noin puolet keskittyy Keckin ja Sikkinkin mukaan ihmisoikeuksiin, ympäristöasioihin ja naisten oikeuksiin, joten nämä ovat myös heidän analyysinsä kolme painopistettä.²⁰⁰ Minä keskityn työssäni erityisesti ihmisoikeuksiin ja vielä tarkemmin lasten oikeuksiin aikuisten oikeuksien merkitystä unohtamatta. Lasten oikeuksiin ja erityisesti lapsityöläisiä koskeviin tietoihin käsiksi pääseminen on hankalaa. Verkostojen kautta lapsityöläiset saadaan esille paremmin kuin esimerkiksi pelkästään ihmisoikeusjärjestöjen, koska ihmisoikeusjärjestöt keskittyvät yksittäistapauksiin tai liian laajaan kokonaisuvaan. Bumerangi-malli on väline, jonka avulla voidaan analysoida verkoston toimintaa ja tämän toiminnan merkitystä kohderyhmässä.

Bumerangi-mallissa on kyse siitä, miten transnationaaliset ja kansalliset toimijat yhdistävät voimansa ja toimivat valtion tason ohi. Tällöin syntyy se, mitä Margaret Keck ja Kathryn Sikkink kutsuvat bumerangivaikutukseksi: Lobbajat ja aktivistit²⁰¹ näkevät, että verkostoituminen auttaa heidän asiaansa ja tukevat verkostojen syntymistä aktiivisesti muun muassa tukemalla kansainvälisiä konferensseja ja muita areenoita, joissa verkostoja voi vahvistaa. Jos kansalliset areenat ovat suljettuja, voi kansainvälinen taso tarjota paikan, jossa lobbaajien ajamat asiat saavat huomiota.²⁰²

Keck ja Sikkink näkevät verkostokeskustelun taustalla suuremman kulttuurisen liikkeen. Heidän mukaansa uusilla verkostoilla on tarve rakentaa globaalia kansalaisyhteiskuntaa, ja tämä on heidän mielestään helposti nähtävissä 1960-luvun kulttuuriperintönä. Silloinen aktivismi, joka pyyhkäisi läntisen Euroopan, Yhdysvaltojen ja kolmannen maailman joidenkin osien yli osaltaan vaikuttaa nykyiseen kehitykseen. Toisena suurena syynä verkostojen muodostumiseen ovat muun muassa uudenlaisen informaatioteknologian myötä valtavasti kasvaneet kansainvälisten kontaktien mahdollisuudet.²⁰³

¹⁹⁹ Keck & Sikkink 1998, 10.

²⁰⁰ Ks. Keck & Sikkink 1998, 1–227.

²⁰¹ Keck ja Sikkink käyttävät kirjassaan aktivisteista määritelmää ”*ihmiset, jotka välittävät niin paljon jostain asiasta, että ovat sen puolesta valmiita kestämään merkittäviä kuluja ja todella toimimaan saavuttaakseen asiaan liittyvät tavoitteensa*” (Oma suomennos). Keck & Sikkink 1998, 14.

²⁰² Keck & Sikkink 1998, 12–13.

²⁰³ Keck & Sikkink 1999, 93–94.

Daniel C. Thomas toteaa analyysissään, että ei-valtiollisten toimijoiden luomat poikkikansalliset verkostot saavuttavat sitä enemmän vaikutusvaltaa ja tavoitteitaan, mitä enemmän ne vetoavat ja käyttävät hyväkseen niitä kansainvälisiä normeja, jotka valtiot ovat jo (edes muodollisesti) hyväksyneet. Thomasin mukaan sillä, että valtiot hyväksyvät normeja, voi olla vaikutusta, vaikka valtiot eivät alun perin aikoneet toimia niiden edistämiseksi tai vahtia niiden toteutumista. Tämä on Thomasin mukaan yksi bumerangivaikutuksen ominaispiirteistä: Valtiit voidaan painostaa ottamaan vastuuta sanoistaan ja todella toimimaan asioiden edistämiseksi.²⁰⁴ Näin ollen jo pelkkä sopimusten ratifiointi luo tilaa muutoksille, koska ei-valtiolliset toimijat voivat legitimoida vaateitaan perustuen niihin normeihin, jotka valtio on jo allekirjoittanut.

Kansalliset oppositioryhmät, ei-valtiolliset toimijat ja yhteiskunnalliset liikkeet linkittyvät transnationaalisten verkostojen ja -toimijoiden kanssa, jotka puolestaan voivat suostutella ihmisoikeusjärjestöt, erilaiset rahoittajainstituutiot ja voimakkaat valtiot painostamaan normeja rikkovaa valtiota. Verkostot tarjoavat kanavia, apukeinoja ja informaatiota sekä usein myös rahaa kansallisille toimijoille. Kansainväliset toimijat voivat vahvistaa kansallisten toimijoiden vaatimuksia ja nostaa kansallisten toimijoiden asian kansainväliselle agendalle.²⁰⁵

Bumerangistrategiat ovat Keckin ja Sikkinkin mielestä yleisimpiä siellä, missä kampanjoinnin tarkoitus on vaikuttaa valtion sisäpolitiikkaan tai käytökseen. Käytännössä kansalliset ei-valtiolliset toimijat siis ovat yhteydessä kansainvälisen tason ei-valtiollisiin organisaatioihin, jotka puolestaan painostavat muita valtioita painostamaan sitä valtiota, joka ei suostu yhteistyöhön kansallisten ei-valtiollisten liikkeiden kanssa.²⁰⁶

Sortamisen aste valtiossa vaikuttaa siihen, miten ihmisoikeusjärjestöt voivat saada tietoa valtion oloista. Jotkut erittäin sortavat hallitukset eivät joudu kansainvälisten ihmisoikeusverkostojen kampanjoinnin kohteeksi, koska yleensä informaation saaminen edellyttää edes minimaalisia yhteyksiä kansallisen opposition ja kansainvälisten toimijoiden välillä. Ilman tätä yhteyttä ja tietoja tilanteesta on transnationaalisten verkostojen hyvin vaikeaa päästä käsiksi valtion tilanteeseen ja pyrkiä vaikuttamaan siihen.²⁰⁷ Vaikka valtion tilanteesta saataisiin luotettavaa tietoa, on silti vaarana, että bumerangi-malli ei toimi toivotulla tavalla.

²⁰⁴ Thomas 2002, 25.

²⁰⁵ Risse & Sikkink 2004, 18.

²⁰⁶ Keck & Sikkink 1998, 12-13.

²⁰⁷ Risse & Sikkink 2004, 22.

Bumerangi-malli on kaksisuuntainen ja välillä vaikuttaa siltä, että toista suuntaa korostetaan prosessin tietyissä kohdissa liikaa. Esimerkiksi heti alussa, kun epäkohtia pyritään nostamaan kansalliselta tasolta kansainväliseen tietoon, voi kansainvälisillä toimijoilla olla jo vahva ote tapahtumista. Mielestäni on hyvin mahdollista, että paikallisia toimijoita tietyllä tavoin 'lypsetään', jotta prosessi saadaan kunnolla vauhtiin. Luonnollisesti kansainväliselle tuelle täytyy olla kansallinen tai paikallinen tarve, mutta mielestäni ei ole mahdotonta, epätodennäköistä tai mitenkään erityisen epäsuotavaa, että kansainvälisen tason toimijat tukevat paikallisia tai kansallisia toimijoita sanomaan mielipiteensä jo ennen kuin mitään avunpyyntöä on varsinaisesti edes esitetty. Tämä on mielestäni tärkeä huomata, koska bumerangikaan ei aina toimi samoin. Sen keskeisenä elementtinä on kaksisuuntaisuus, mutta aktiivisen toiminnan suunta ei aina seuraa tiettyä kaavaa. Välillä voi olla tarpeen pitkäaikainenkin hiljainen raportointi valtion toimista ja kehityksestä ennen kuin mihinkään varsinaisiin toimiin tai vaatimuksiin ryhdytään. Bumerangi on luonteeltaan tilannekohtainen, eikä toimi kaikkialla ja kaikkina aikoina samoin.

Työssäni bumerangi-malli auttaa hahmottamaan kehitystä, joka on siirtänyt perinteisesti vain valtion toimivaltaan kuuluvia toimintoja sekä paikalliselle että kansainväliselle tasolle. Erityisesti ihmisoikeuksia käsiteltäessä bumerangi-malli tuntuu toimivan hyvin, koska oikeuksien teoreettinen universaalius asettaa perinteiselle suvereenille valtiolle uusia haasteita. Malli korostaa muiden kuin valtiollisten toimijoiden merkitystä asioiden esille nostamisessa, muotoilemisessa, toteuttamisessa ja valvomisessa. Toimijoiden moninaisuus ja linkittyminen ovat merkittävä osa tätä kehitystä. Bumerangi-malli mahdollistaa ihmisoikeusverkostojen toiminnan ja sen merkityksen analysoinnin esimerkiksi tutkimassani Bangladeshissa. Mallin vahva ei-valtiollinen painotus on myös tärkeä osa sitä, että pääsen käsittelemään aihetta, joihin pelkästään valtiollisiin toimijoihin keskittyvä tutkimus ei yletä.

4.1. Kolme erilaista bumerangia

Bumerangi on käsitteenä melko tuore ja uudenlaisen yleismaailmallisen rajat ylittävän kehityksen tuote. Erityisesti informaatioteknologian kehitys on luonut sellaiset yhteydenpito- ja vaikutusmahdollisuudet, joita esimerkiksi yksittäiset valtiot eivät kykene enää aiempaan tapaan hallitsemaan. Näin ollen on tärkeää, että tämä uudenlainen kehitys, jota lienee parhaiten kuvattu käsitteellä globalisaatio, otetaan huomioon bumerangi-mallista puhuttaessa.

Paul Geadyn mukaan globalisaation voima, sen prosessit ja symbolit, mukaan lukien myös ihmisoikeudet, ovat kaksitahoisia ja avoimia monenlaisille kiistanalaisille merkityksille. Nämä

taistelut ovat jatkuvia ja keskeisiä sekä globalisaation että ihmisoikeuksien tulevaisuudelle.²⁰⁸ Gready etsii artikkelissaan *Conceptualizing Globalization and Human Rights - Boomerangs and Borders*²⁰⁹ laajempaa viitekehystä ihmisoikeuksille. Hänen lähtökohtansa on globalisaatio, jonka valossa hän hakee yhteisiä piirteitä eritasoisille prosesseille. Gready erottaa toisistaan kolme erilaista bumerangia. Nämä ovat lobbausbumerangi, bumerangi kampanjastrategiana ja turvallisuus/turvattomuus-bumerangi. Siinä missä bumerangit Greadyn mukaan kuvaavat globalisaatiota monenlaisten keskinäisten yhteyksien värittämänä, rajat korostavat globalisaation eriarvostavia piirteitä ja jakolinjoja.

Gready näkee bumerangin globaalina linkkinä, joka sekä heikentää ihmisoikeuksia että esittelee erilaisia aktivismin muotoja ihmisoikeuksien puolesta. Hänen näkemyksensä esittelee ihmisoikeudet suhteena ja vastavuoroisena elementtinä. Gready tutkii sitä, onko olemassa yleisiä käsitteellisiä viitekehyksiä, joita voisi soveltaa koko globalisaation alueelle, sen monitasoisiin prosesseihin ja sekä sen puolustajien että vastustajien toimiin. Bumerangin ja rajojen käsitteet vastaavat Greadyn mukaan hyvin tähän tarpeeseen ja muodostavat sellaisen viitekehyksen, josta käsin on hedelmällistä tutkia globalisaatiota ja sen monia ulottuvuuksia.²¹⁰

Greadyn esittelemä näkökulma monipuolistaa perinteistä tapaa tutkia ihmisoikeuksia. Erityisesti nykyään globalisaatiosta tai esimerkiksi keskinäisriippuvuudesta puhuttaessa ihmisoikeudet on pyrittävä näkemään laajemmassa ja monimuotoisemmassa viitekehyksessä kuin aiemman valtioiden määrittämän tutkimuksen aikana. Greadyn mielestä bumerangi toimii käsitteenä hyvin, koska se korostaa prosesseissa erilaisten linkkien ja verkostojen merkitystä. Gready korostaa muun muassa sitä, miten nämä linkit tarjoavat erityisesti kolmannen maailman toimijoille esillepääsyä ja resursseja, turvallisuutta ja rahaa.²¹¹

Paul Gready näkee Rissen, Roppin ja Sikkinkin teoksen *The Power of Human Rights –International Norms and Domestic Change* laajentaneen bumerangi -käsitettä luodessaan vertailevan tutkimuksen pohjalta spiraalimallinsa, joka kuvaa kansainvälisiä lobbausverkostoja ja kansainvälisten normien kansallista sisäistämistä eräänlaisena sosialisatioprosessina.²¹² Greadyn toteamuksessa on pantava merkille, miten hän nostaa esille nimenomaan lobbausverkostot spiraalimallissa. Tässä mielessä Greadyn näkemys spiraalimallin luonteesta tukee hyvin päätöstäni keskittyä nimenomaan näihin

²⁰⁸ Gready 2004, 349.

²⁰⁹ Emt. 345–354.

²¹⁰ Emt. 345.

²¹¹ Emt. 346.

²¹² Emt. 347.

transnationaalisiin lobbausverkostoihin, bumerangi-malliin sekä myös osittain siihen, mikä niiden merkitys spiraalimallissa on. Gready myös toteaa spiraalimallin sisältävän useita 'bumerangiheittoja', jotka tehokkaasti painostavat normeja rikkovia valtioita ylhäältä ja alhaalta päin. Bumerangiheitot ovat olennainen osa spiraalimallin toimintaa, mutta ne eivät riitä sellaisenaan selittämään koko prosessia, jossa valtio muuttuu oikeudet kieltävästä niitä toteuttavaksi.

Gready jakaa bumerangit kolmeen erilaiseen luokkaan sen mukaan, mitä aspekteja toiminnasta ne nostavat esiin. *Lobbausbumerangi* korostaa Greadyn mukaan aktivismin eri muotoja. Se mahdollistaa strategisten liittojen syntyminen kansainvälisten instituutioiden, valtioiden ja erilaisten kansalaisyhteiskunnan jäsenten kuten ei-valtiollisten organisaatioiden kanssa. Lobbausbumerangi tarjoaa Greadyn mukaan samaan aikaan monikerroksisen, joskus monisuuntaisen, usein epävirallisen regiimin tai hallinnan tason. Samalla se mahdollistaa normienluomisprosessin ja sen tyyppisen aktivismin, jonka kautta ymmärrys ihmisoikeuksista korostuu sekä paikallisesti että yleismaailmallisesti.²¹³ Greadyn määritelmä lobbausbumerangista on kiitettävän kattava, mutta ehkä hieman liian optimistinen. Esimerkiksi toteamus siitä, miten lobbausbumerangi mahdollistaa normienluomisprosessin vaatii mielestäni enemmän selitystä siitä missä, miksi, millä tavoin ja missä puitteissa kyseiset normit luodaan sekä kuka ne luo.

Bumerangi kampanja-aseena puolestaan nostaa esille realiteetteja, ideaaleja ja mielikuvia sekä asettaa Greadyn mukaan globalisaation ääripäät vastakkain. Näin bumerangi tuo esiin uudenlaisia vastuullisia jakotapoja. Greadyn mukaan tällainen toiminta laajentaa suvereniteettia yli valtioiden rajojen, kuitenkin valtiota unohtamatta.²¹⁴ Valtio on edelleen suvereniteetin keskiössä, mutta itse suvereniteetti-käsitteen luonne on muuttunut.

Retoriikan ja todellisuuden vastakkainasettelu voi kääntyä ei-valtiollisia toimijoita itseään vastaan, mutta Greadyn mukaan tämä vastakkainasettelu on yleensä tällaisten toimijoiden vahva ase²¹⁵. Esimerkiksi Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston puheet köyhyyden vähentämisestä, paikallisesta osallistumisesta ja hyvästä hallinnosta voidaan ottaa hyvin vastaan, mutta jos teot jäävät puuttumaan, tulevat puheet bumerangin tavoin hyvin pian haastamaan puhujansa. Bumerangi on sekä toimintamalli että väline, jolla voidaan ylipäättään vaatia oikeuksia ja oikeudenmukaisuutta sekä vaatia yksittäisiä toimijoita (yleensä valtioita) pitämään sanansa ja toimimaan lupauksensa mukaisesti. Siinä missä lobbausbumerangi ja bumerangi kampanja-aseena pääosin edistävät ihmisoikeuksia, haastaa turvallisuus/turvattomuus-bumerangi positiivisen

²¹³ Gready 2004, 349.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Ibid.

kehityksen. Tämä bumerangi nostaa esiin erityisesti oikeuksien haurauden, kun toimitaan esimerkiksi turvallisuuden tai omien intressien nimissä.

Bumerangien lisäksi Gready kirjoittaa rajoista²¹⁶. Siinä missä bumerangit korostavat yhteistyön ja verkostojen merkitystä painottavat rajat prosesseja, joihin liittyy erilaisuus, epätasa-arvo ja erilaiset jaottelut. Gready nimeää uudenlaisiksi rajoiksi muun muassa erilaiset poliittiset, taloudelliset, kulttuuriset sekä virtuaaliset rajat. Rajat ovat Greadyn mukaan kuitenkin tärkeitä ihmisoikeuksille, koska ne osoittavat valtiopohjaisen järjestelmän vahvuudet sekä heikkoudet. Globalisaatio luo uusia rajoja, mutta myös murentaa niitä. Tämä on nähtävissä muun muassa valtion aseman muutoksessa. Alueellisuus muuttaa merkitystään, mikä on nähtävissä myös uudenlaisista ihmisoikeusongelmista sekä uudenlaisista toimijoista ja tavoista vastata ongelmiin.

Greadyn mukaan Rissen, Roppin ja Sikkinkin spiraalimalli auttaa selittämään ihmisoikeuksien leviämistä, mutta samalla myös eroja, joita tässä prosessissa ilmenee. Itse esittelemänsä bumerangi-ajattelun hyödyn Gready näkee olevan siinä, että se auttaa selittämään strategisia liittoja sekä sitä prosessia, jonka kautta normit luodaan ja jonka avulla ne implementoidaan samanaikaisesti sekä universaalisti että paikallisesti. Strategisista liitoista puhuttaessa Gready tarkoittaa muun muassa erilaisia kansainvälisiin instituutioihin, valtiollisiin sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoihin liittyviä yhteistyöliittoja.

Paul Greadyn nimeämät kolme bumerangia nostavat toiminnasta eri aspekteja esiin. Lobbausbumerangi mahdollistaa Greadyn mielestä normienluomisprosessin. Vaikka Greadyn analyysi on tältä kohden hieman puutteellinen, ei se ole mielestäni hänen analyysinsä mielenkiintoisin kohta. Greadyn kolmas, eli turvallisuus/turvattomuus-bumerangi, tuo analyysiin lisää syvyyttä. Siinä missä Keck ja Sikkink eivät juurikaan selitä kehityksen taantumia, mahdollistaa Greadyn kolmas bumerangi analyysin jatkamisen. Rajojen esiin nostaminen painottaa niitä prosesseja, joihin liittyvät erilaisuus, epätasa-arvo ja jaottelut.

Käsitteenä rajat voidaan mielestäni kuitenkin yhdistää kolmanteen bumerangiin ja nähdä melko kattavana selitykselle sille, miksi kehitys esimerkiksi ihmisoikeuksien saralla ei aina kulje eteenpäin. Turvallisuus/turvattomuus-bumerangi korostaa oikeuksien haurautta. Esimerkiksi turvallisuuden nimissä toimitaan usein ihmisoikeuksien vastaisesti. Tämä on selkeästi nähtävissä sekä Bangladeshissa että muualla maailmassa, jossa turvallisuuden vuoksi kavennetaan ihmisten oikeuksia. Toinen oikeuksia kaventava tekijä ovat toimijoiden omat intressit. Ei ole ollenkaan

²¹⁶ Ks. Gready 2004, 350–353.

mahdotonta, että omat intressit ja turvallisuusväitteet toimivat myös päällekkäin ja samanaikaisesti. Mielestäni tällainen oikeuksien hauraus pitää ottaa huomioon ja sitä pitää valvoa. Verkostoa tarvitaan erityisesti silloin, kun esimerkiksi turvallisuuden, uskonnon tai taloudellisten syiden nimissä puututaan ihmisten oikeuksiin. Verkostojen tehtävä on nostaa esille se, mistä oikeasti on kyse ja kyseenalaistaa sekä mahdollisesti esimerkiksi uudelleen nimetä kyseinen toiminta.

Gready tuo ansiokkaasti esille bumerangin eri ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia. Kaipaankin kuitenkin konkreettisempia esimerkkejä esimerkiksi siitä, miten bumerangikampanjointi laajentaa suvereniteettia. Samoin on ehkä turhaa erottaa lobbausbumerangi ja kampanjabumerangi toisistaan. Enemmän mielestäni olisi hyödyllistä erotella aktivistien kampanjoinnin erilaisia muotoja ja niiden vaikutusmahdollisuuksia. Konkreettisten esimerkkien avulla voisi helpommin hahmottaa globalisaation eritasoisten prosessien samankaltaiset piirteet, joista Gready puhuu. Kaiken kaikkiaan Greadyn tekemät erottelut valaisevat hyvin bumerangin erilaisia ulottuvuuksia. Vaikka en koekaan tärkeäksi eritellä näitä ulottuvuuksia toisistaan, on mielestäni hyödyllistä tiedostaa erilaisten ulottuvuuksien mukanaan tuomat mahdollisuudet ja haasteet. Rajat taas ovat ikään kuin kolikon kääntöpuoli. Siinä missä bumerangi-malli korostaa positiivista rajat ylittävää kehitystä, ovat rajat uudenlaisen kehityksen mukanaan tuomia esteitä ja rajoitteita. Vaikka käsittelyni korostaakin kehitystä bumerangi-mallin näkökulmasta, olen hyvin tietoinen esteistä, joita bumerangin luonut kehitys on tuonut mukanaan. Tällaisia esteitä ovat esimerkiksi kasvava epätasa-arvo ja marginalisoituminen.

4.1.1. Bumerangi-mallin kääntyminen itseään vastaan

Bumerangivaikutus voi myös kääntyä kansallista oppositiota ja ihmisoikeusjärjestöjä vastaan. Verkostoista puhuminen ei ole yksiselitteistä, koska siinä, missä joku näkee rajat ylittäviä verkostoja, toinen näkee kulttuuri-imperialismia, moraalista tai kulttuurista ylemmyyttä, paternalismia, rasismia tai holhousta. Esimerkiksi aasialaiset kulttuurit voivat torjua oikeusdiskurssin ja tukeutua perinteiseen kansalliseen identiteettiin: yhteisö ennen yksilöä, velvollisuudet ennen oikeuksia²¹⁷. Kansallinen hallitus voi syyttää ulkopuolisia toimijoita siitä, että ne laittomasti puuttuvat valtion sisäisiin asioihin. Risse ja Sikkink tuovat esille myös sen, miten tällaisessa tapauksessa hallitus voi myös onnistua nostamaan kansallisen liikkeen ulkopuolista interventiota ja kritiikkiä vastaan. Tätä vaihetta voi Rissen ja Sikkinkin mukaan radikaalisti pahentaa se, että maassa toimii aseellisia kapinallisryhmiä. Uhkakuvat ja pelko lisääntyvät helposti. Kapinallisliikkeen pienikin menestys tukee helposti hallituksen väitettä siitä, että valtion järjestys ja

²¹⁷ Keck & Sikkink 1998, 118–119.

koskemattomuus ovat vaakalaudalla. Tämä puolestaan johtaa Rissen ja Sikkinkin mukaan helposti siihen, että kotimaiset ihmisoikeusjärjestöt ja näiden ulkomaiset yhteistyökumppanit eristetään ja näiden voidaan väittää toimivan esimerkiksi terroristien puolesta.²¹⁸

Positiivisessa tilanteessa verkoston paikalliset jäsenet tarjoavat verkostolle sekä informaatiota että sen toiminnan tarvitsemää legitimitettä. Yleensä pohjoisesta (länsimainen teollistunut yhteiskunta) käsin toimiville verkoston osille linkit kansallisten toimijoiden kanssa ovat siitä huolimatta ja juuri siitä syystä tärkeitä. Siinä missä kansalliset toimijat saavat verkoston kautta lisää erilaisia voimavaroja, tarjoavat verkosto ja sen yhteydet kansainvälisille toimijoille perustan väitteille, joiden mukaan he toimivat kansallisten toimijoiden *kanssa*, eivätkä vain näitä (tai itseään) varten. Länsimaista käsin toimivat verkostot tai niiden osat saavat yleensä toimia verraten avoimessa ja niihin positiivisesti suhtautuvassa kansainvälisessä ilmapiirissä. Kehitysmaissa toimiminen puolestaan on ajoittain todella vaikeaa, varsinkin, jos puhutaan mahdollisen ulkopuolisen intervention oikeuttamisesta. Tosin poikkeuksena voidaan nähdä tilanteet, joissa ihmiset ovat välittömässä hengenvaarassa. Yhteistyö länsimaisten toimijoiden kanssa vaatii kehitysmaiden toimijoilta paljon luottamusta. Argumentit, joilla oikeutetaan interventioita eettisillä perusteilla, kuulostavat hyvin helposti koloniaalisten valtojen sivilisoivalta diskurssilta. Tällaiset argumentit voivat hyvin helposti kääntyä toimijoita vastaan ja aiheuttaa ei toivotun kansallisen vastaiskun.²¹⁹

Keckin ja Sikkinkin mukaan heidän tutkimuksensa osoittaa, että monet transnationaaliset verkostot ovat olleet kulttuurisen ja poliittisen neuvottelun areenoita, eivätkä pelkästään vallitsevien läntisten normien toteuttajia. Läntiset ihmisoikeusnormit ovat toki olleet useimmiten määrittävänä viitekehyksenä monille verkostoille, mutta se, miten näitä normeja on tuotu esille ja tulkittu on määrittynyt aina kyseisen verkoston toimintatapojen mukaan.²²⁰ Tässä kohden Keckin ja Sikkinkin analyysi horjuu. Jos toimintatavat ovat määrittynyt kyseisen paikallisen tai kansallisen verkoston tavan mukaan, niin mikä on aiheuttanut takaiskut niissä maissa (esimerkiksi Guatemalassa, Kolumbiassa, Kiinassa tai Kambodzhassa), joissa kehitys ei ole edennyt toivottuun suuntaan. Jos kyse ei ole toimintatapojen toimimattomuudesta tai bumerangi-mallin kaikenkattavuuden kyseenalaistamisesta, niin miten selittyy se, etteivät kaikki tutkitut valtiot pysyneet positiivisen kehityksen tiellä? Bumerangi-malli ei yksinään kykene selittämään ihmisoikeusnormien positiivista kehitystä tai tämän kehityksen puutetta. Risse-Kappenin selvitys kansallisista rakenteista ja valtion kansainvälisen institutionalisaation asteesta tarvitaan täydentämään Keckin ja Sikkinkin analyysiä ihmisoikeuksien toteutumisesta. Keck ja Sikkink toki mainitsevat analyysissään sen, että sekä

²¹⁸ Risse & Sikkink 2004, 23.

²¹⁹ Keck & Sikkink 1999, 93–94.

²²⁰ Emt. 99-100.

kansalliset että kansainväliset institutionaaliset rakenteet on otettava huomioon, koska ne mahdollistavat tai estävät tietynlaisen kehityksen ja aktivismin²²¹. He eivät kuitenkaan syvenny asiaan sen tarkemmin, vaan tyytyvät vain toteamaan asiantilan. Näin ollen Risse-Kappenin tarkempi analyysi osaltaan auttaa selittämään Keckin ja Sikkinkin tutkimusta eteenpäin. Spiraalimalli puolestaan sijoittaa bumerangi-mallin laajempaan valtion ja yhteiskunnan kehitykseen liittyvään kontekstiin.

4.2. Spiraalimalli

Lähtökohtana spiraalimallin rakentamisessa on käytetty tapaustutkimuksia, joissa on tutkittu sitä, millaisia linkkejä on universaalien ihmisoikeuksien ja muuttuvien ihmisoikeuskäytäntöjen välillä. Näiden perusteella on luotu teoria, joka selittää sitä, millaisten vaiheiden ja mekanismien kautta kansainväliset normit voivat muuttaa valtion käytöstä. Rissen ja Sikkinkin tarkastelun kohteeksi ottamat maat ovat keskenään hyvinkin erilaisia. Niitä on ympäri maailmaa ja niiden joukossa on sekä ihmisoikeuksien menestystarinoita että epäonnistujia. Erotuksena aiempiin tutkimuksiin on muun muassa se, että tutkitaan nimenomaan erilaisia maita ja kulttuureja samaan aikaan, eikä keskitytä vain yhteen valtioon tai tiettyyn alueeseen.²²² Spiraalimallin avulla tekijät sanovat voivansa osoittaa kausaalisen suhteen transnationaalisten verkostojen painostuksen ja kohdevaltion ihmisoikeuspolitiikan muutoksen välillä.

Itse spiraalimallissa Risse ja Sikkink erottavat viisi vaihetta, jotka valtio käy läpi²²³. Ensimmäinen vaihe on *sorto*, joka voi kestää hyvinkin kauan, jos oppositio on liian heikko nostaakseen omaa asiaansa esille. Tässä vaiheessa kansainväliset ei-valtiolliset toimijat ovat riippuvaisia siitä informaatiosta, mitä kansalliset ei-valtiolliset toimijat voivat niille ihmisoikeustilanteesta tarjota. Toinen spiraalimallin vaihe on *kieltäminen*, jossa valtio kieltää universaalien oikeuksien olemassaolon ja korostaa valtion suvereenisuutta ja puuttumattomuutta. Tässä vaiheessa valtiossa on kuitenkin jo käynnissä sosialisatioprosessi, koska muuten valtiolla ei olisi tarvetta kieltää sitä. Tämän jälkeen seuraa transnationaalisille verkostoille haastavin paikka. Toisen vaiheen, eli kieltämisen ja kolmannen vaiheen, eli *taktisten myönnytysten* väli on kohta, jossa on verkostojen suurin haaste. Erityisesti tässä kohdassa niiden on saatava äänensä kuuluviin ja jalkansa kunnolla oven väliin. Kolmas vaihe on tärkeä myös sen vuoksi, että se määrittää, jatkuuko kehitys parempaan päin vai kohtaako ihmisoikeustilanne (vakavankin) taantumaa. Itse taktisten myönnytysten lisäksi prosessin kolmas vaihe on merkittävä myös siksi, että sen kuluessa tulisi yhteiskunnallisen

²²¹ Keck & Sikkink 1998, 7.

²²² Risse & Sikkink 2004, 2.

²²³ Ks. Risse & Sikkink 2004, 1–38.

mobilisaation viimeistään tapahtua, jotta pysyvät positiiviset muutokset olisivat mahdollisia. Toisin sanoen tämä on todellista etsikkoaikaa kansallisille ihmisoikeusverkostoille. Kansallisen verkoston vahvistuminen puolestaan vahvistaa transnationaalista verkostoa.

Spiraalimallin neljännessä vaiheessa valtio *saavuttaa normatiivisen statuksen*, hyväksyy kansainväliset normit, ratifioi sopimuksia, institutionalisoi normit kotimaassa ja avaa diskurssit. Ihmisoikeuksien loukkaukset saa ja pitää nostaa esille valtion sisällä. Mallin viides ja viimeinen vaihe on *säännöissä ja normeissa pysyvä käytös*.

Valtaosassa tutkituista tapauksista valtiot kävivät läpi vaiheet järjestyksessä, mutta myös poikkeuksia löytyi. Esimerkiksi jotkin valtiot jättivät kieltovaiheen kokonaan välistä ja siirtyivät suoraan tekemään myönnytyksiä. Spiraalimallin tekijät ovat sitä mieltä, että hallitukset, jotka tekevät pieniä myönnytyksiä, yleensä aliarvioivat niiden vaikutuksen ja yliarvioivat oman kannatuksensa väestön keskuudessa.

Tutkimuksen kohteena olivat muun muassa Indonesia ja Suharton autoritääriin hallinto etnisesti kirjavassa valtiossa, Kenia ja Chile, joissa molemmissa vallitsi jonkinasteinen edistyksellinen, mutta alistava hallinto, Tšekkoslovakia ja Puola, jotka molemmat olivat kommunistisia valtioita, sekä esimerkiksi teollistunut apartheidia harjoittava Etelä-Afrikka.²²⁴

Rissen ja kumppaneiden mukaan erot ovat yllättävän pieniä erilaisten alueiden, maiden, sosioekonomisten järjestelmien ja poliittisten regiimien välillä. Spiraalimallin esittämä sosialisointiprosessi tuntuu näiden tulosten perusteella olevan melko universaali ja yleistettävissä erilaisiin alueisiin ja yhteiskunnallisiin järjestelmiin. Tämä päätelmä tekee Rissen ja Roppin mukaan tehokkaasti tyhjäksi muun muassa Samuel Huntingtonin esittämän ajatuksen siitä, että tiettyntyyppiset poliittiset, taloudelliset tai yhteiskunnalliset järjestelmät eivät voi muuttua näin ja että kansainväliset ihmisoikeudet ovat pohjimmiltaan vieraita tietyille maailman alueille ja kulttuureille. Rissen mukaan spiraalimallin on osoitettu toimivan ihmisoikeuksien alueella, mutta sen sopivuutta kansainvälisten suhteiden muille osa-alueille ei ole vielä systemaattisesti tutkittu²²⁵.

Jos normeja rikkova valtio tekee taktisia myönnytyksiä, siirtyy fokus mitä todennäköisimmin transnationaaliselta tasolta kansalliselle tasolle. Kasvava kansainvälinen huomio sekä luo että vahvistaa paikallisia ihmisoikeusverkostoja sekä legitimoii ja vahvistaa näiden vaatimuksia. Samoin

²²⁴ Kaikki tutkimuksessa mukana olleet valtiot olivat: Kenia, Uganda, Etelä-Afrikka, Tunisia, Marokko, Indonesia, Filippiinit, Chile, Guatemala, Tšekkoslovakia ja Puola. Risse & Ropp 2004, 239.

²²⁵ Risse 2002, 267.

kansainvälinen huomio auttaa suojelemaan näiden aktivistien fyysistä koskemattomuutta. Kansainväliset verkostot luovat kansallisille toimijoille tilaa ja mahdollisuuksia toimia.²²⁶

Spiraalimallin kolmas vaihe on kaikkein epävarmin. Se voi onnistuessaan sysäistä liikkeelle kestävän muutoksen ihmisoikeustilanteessa, mutta siitä voi olla seurauksena myös vakava taantuma. Jos hallitus vastaa aktivistien armottomalla tukahduttamisella, se voi ainakin tietyksi aikaa katkaista kehityksen ihmisoikeuksien toteutumisessa. Rissen ja Sikkinkin mukaan kolmannen vaiheen alussa kansallinen ihmisoikeusliike on yleensä verraten pieni ja sen harvojen johtohahmojen vangitseminen tai tappaminen voi halvaannuttaa liikkeen vuosiksi ja hidastaa kehitystä. Esimerkkinä Risse ja Sikkink mainitsevat vuoden 1989 Tiananmenin tapahtumat Kiinassa.

Kolmannen vaiheen loppua kohden kansallinen hallitus pystyy aina vain vähemmän hallitsemaan kansallista tilannetta, koska sen yrittäessä rikkoa tai sen rikkoessa oikeuksia paine vain kasvaa sekä ylhäältä, kansainväliseltä tasolta, että alhaalta, kansalliselta tasolta. Kansallisen yhteisön tasolla ihmisoikeudet toimivat peruseriaatteena ja ihanteena, jonka ympärille oppositio muodostuu. Tosin Risse ja Sikkink tunnustavat, että jotkin kansalliset ryhmät saattavat nimetä vastarintansa ihmisoikeustaisteluksi sen vuoksi, että se saa enemmän kansainvälistä tukea, eikä siksi, että ne todella perusteellisesti haluavat toteuttaa ihmisoikeuksia.

Kolmannessa vaiheessa normeja rikkovat hallitukset eivät enää kiellä kansainvälisten ihmisoikeuksien validiteettia, koska ne tekevät myönnytyksiä. Tässä vaiheessa Rissen ja Sikkinkin mukaan transnationaalisten verkostojen vahvana työkaluna on se, että ne voivat saattaa rikkurimaan häpeään, tehdä selkeän eron sen ja 'kunnollisten' maiden välille. Rissen ja Sikkinkin mukaan useat valtioiden hallitukset aliarvioivat pienten myönnytysten voiman. Samoin valtiot usein yliarvioivat oman voimansa ja mahdollisuutensa vaikuttaa sekä kansainvälisiin että kansallisiin prosesseihin. Näin ollen, ja ihmisoikeuksien onneksi, hallitukset huomaavat vasta liian myöhään, että kehitys on heidän kontrollinsa ulkopuolella ja se liike, jonka pienet myönnytykset saivat aikaan, voi johtaa suuremman muutokseen.

Rolf Schwarzin mukaan spiraalimallin kohta, josta ei ole enää paluuta (oikeuksia sortavaan) menneisyyteen, tapahtuu silloin, kun valtiossa tapahtuu muutos kohti demokratiaa ja demokratian lujittamista²²⁷. Schwarzin mukaan pysyvä muutos ihmisoikeustilanteessa on mahdollista vain, jos

²²⁶ Ks. mm. Risse & Sikkink 2004, 20 ja 25.

²²⁷ Schwarz 2004, 206.

valtion demokratisaatio onnistuu²²⁸. Risse ja kumppanit eivät suoranaisesti vaadi valtion demokratisoitumista, vaikka antavat ymmärtää, että demokratiassa ja valtion demokratisoitua muutos on todennäköisempi. Schwarz nostaa aiheellisesti esille sen, että spiraalimallin tekijät eivät riittävästi selitä sitä, miksi kehitys joissain valtioissa kääntyy taaksepäin. Schwarzin kritiikki on täysin aiheellinen, eikä demokratisaatiota kannata ohittaa, kun puhutaan ihmisoikeuksien aseman vakiinnuttamisesta. Valtiossa, jossa ihmiset eivät kykene osallistumaan poliittisiin prosesseihin ja päätöksentekoon, on melko epätodennäköistä, että valtaapitävät ottavat ensisijaisesti huomioon kansalaistensa oikeudet.

Schwarz palaa analyysissään rationaalisen valinnan jalanjälkiä ja korostaa ennen muuta valtion taloudellisen tilanteen herkkyyttä ja riippuvuutta ulkomailta saaduista tuloista, eikä verkostoja, puhuttaessa mahdollisista muutoksista ihmisoikeustilanteessa²²⁹. Toki on totta, että valtiot voivat ulkomaisten lainojen ja sijoitusten toivossa hetkellisesti parantaa ihmisoikeustilannettaan ja ratifioida sopimuksia, mutta kuten Schwarz itsekin myöntää, tällainen kehitys on lähes aina hetkellistä. Tässä mielessä ei kannata hylätä verkostojen merkitysten tutkimista, eritoten kun haettu muutos on luonteeltaan pitkäaikaista ja pysyvää. Schwarzin kritiikistä demokratian merkitystä painottava osa kannattaa ottaa huomioon, mutta valtion taloudellista tilannetta painottava näkökulma taas pitää asettaa oikeisiin mittasuhteisiin. Taloudellisten kannustimien toivossa valtiot voivat toki tehdä myönnytyksiä, mutta kuten spiraalimallin edustajat toisaalta toteavat, niiden epääminen myöhemmässä vaiheessa voi olla vaikeaa. Sanoistaan voi helposti joutua vastuuseen varsinkin, jos kotimaisella kansalaisyhteiskunnalla ja sen verkostoilla on transnationaalinen tuki takanaan. Esimerkiksi lapsityöläisten on olennaisen tärkeää saada ensin aikuisten ja toisekseen laajojen verkostojen tuki taakseen, koska he itse ovat monella tapaa asemassa, josta on hyvin vaikeaa taistella omien oikeuksien puolesta.

Bumerangi-malli on hyödyllistä yhdistää erityisesti spiraalimallin kolmannen vaiheen kanssa. Kolmas vaihe spiraalimallissa on juuri se, missä transnationaalisen verkoston merkitys korostuu. Koko spiraalimalli on mielenkiintoinen, mutta bumerangi-mallin mahdollisuuksia tutkittaessa korostuu nimenomaan mallin kolmas vaihe, jossa valtio suostuu taktisiin myönnytyksiin ihmisoikeusverkoston vaatimuksesta. Spiraalimalli selittää kansainvälisten normien erilaisia kansallisia vaikutuksia (samoilla normeilla on erilaisia vaikutuksia eri maissa). Siinä, missä spiraalimallin selitysvoima on heikoimmillaan, eli puhuttaessa siitä, miksi vaikutus on toisissa

²²⁸ Schwarz 2004, 210.

²²⁹ Emt. 208.

valtioissa erilainen kuin toisissa, auttaa Risse-Kappenin tekemä analyysi, joka nostaa selittäviksi tekijöiksi kansalliset rakenteet ja kansainvälisen institutionalisaation asteen.²³⁰

Thomas Risse kirjoittaa siitä, miten transnationaalisten ei-valtiollisten toimijoiden vaikutus vaihtelee sen mukaan, millaiset kansalliset institutionaaliset rakenteet ovat²³¹. Nämä rakenteet määrittävät sekä ei-valtiollisten toimijoiden pääsyn poliittiseen systeemiin että niiden mahdollisuudet tehdä yhteistyötä ja linkittyä kansallisten toimijoiden kanssa. Transnationaalisten toimijoiden ja koalitioiden vaikutus valtioiden politiikkaan riippuu Risse-Kappenin mukaan pääosin kahdesta asiasta. Ensinnäkin merkittävänä tekijänä ovat kansalliset rakenteet, kuten valtion normatiiviset ja organisatoriset järjestelyt, jotka rakentavat yhteiskunnan. Toisekseen suuri merkitys on kansainvälisen institutionalisaation asteella, eli sillä, miten pitkälle tietty asia-alue on säädelty kahdenvälisen, multilateraalien regiimien ja kansainvälisten organisaatioiden puitteissa.²³² Rissen ja Sikkinkin mukaan spiraalimalli vie tämän ajatuksen astetta pidemmälle tutkiessaan sitä, miten kansallisten ja transnationaalisten toimijoiden luomat verkostot kykenevät muuttamaan kansallisia rakenteita.²³³ Keckin ja Sikkinkin kehittämä bumerangi-malli puolestaan täydentää ja lisää spiraalimalliin sen rajat ylittävän transnationaalisen ulottuvuuden ja sitä kautta monenlaisten kansallisten ja kansainvälisten verkostojen toiminnan mahdollisuudet.

Koska keskittyminen kaikkiin yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa mainittuihin oikeuksiin olisi mahdotonta, keskittyvät Risse ja kumppanit vain niihin oikeuksiin, joita he pitävät kaikkein tärkeimpinä. Näitä ovat oikeus elämään (eli tässä mm. vapaus omankädenoikeuden teloitusten pelosta ja oikeus olla pelkäämättä katoamisista), vapaus kidutuksesta ja satunnaisista vangitsemisistä sekä pidätyksistä. Ne oikeudet joihin teoria lähinnä keskittyy, ovat siis niin sanottuja vapausoikeuksia. Nämä on valittu myös sen perusteella, että jos näitä oikeuksia ei ole toteutettu, on äärimmäisen epätodennäköistä, että muitakaan oikeuksia toteutetaan tai kunnioitetaan.²³⁴ Kyseiset oikeudet on valittu myös sen vuoksi, että käytännössä niiden jonkinasteinen mittaaminen on mahdollista, eikä siksi, että muut oikeudet olisivat vähemmän tärkeitä²³⁵.

Prosessi, jonka kautta yksilöiden ajattelun perusideat muun muassa oikeasta ja väärästä muotoutuvat yleisiksi normeiksi, ja joka johtaa puolestaan muutoksiin identiteeteissä, intresseissä ja

²³⁰ Ks. Risse-Kappen 1995a.

²³¹ Emt.

²³² Emt. 6.

²³³ Risse & Sikkink 2004, 4.

²³⁴ Emt. 2–3.

²³⁵ Risse & Ropp 2004, 235.

käytöksessä, on Rissen ja Sikkinkin mukaan *sosialisaatiota*. Sosialisaatio vaatii toteutuakseen taustalleen yhteiskunnan. Kansainvälisesti katsottuna se vaatii valtioiden yhteisön toteutuakseen. Tämän määrittelyn mukaan valtioiden yhteisö on pienempi kuin kaikkien valtioiden yhteenlaskettu määrä. Sisäistämällä kansainväliset normit valtiosta tulee valtioiden yhteisön jäsen.²³⁶

Normien kestävän sisäistämisen edellytyksenä on se, että poliittinen järjestelmä kykenee ylläpitämään ja valvomaan lakia. Kestävät ihmisoikeuksien toteutumisessa tapahtuvat muutokset toteutuvat samanaikaisesti kansallisten rakenteellisten muutosten kanssa.²³⁷ Spiraali etenee vain jos transnationaalinen kansalaisyhteiskunta pitää sen liikkeessä.

4.3. Bumerangi-malli ja verkostot

Nykyisten ei-valtiollisten liikkeiden, järjestöjen ja verkostojen esi-isinä voi pitää muun muassa orjuutta vastaan taistelleita ja naisten äänioikeutta ajaneita järjestöjä, yhteisöjä ja liikkeitä. Nykyään ja lähihistoriassa esimerkkinä voi mainita esimerkiksi naisten ympärileikkausta vastustavan liikkeen. Seuraavassa esittelen esimerkkejä erilaisten verkostojen, liikkeiden ja kampanjoiden toiminnasta. Nämä toimivat esimerkkinä siitä, minkälaisissa tapauksissa verkostoja on syntynyt ja millainen vaikutus niillä on ollut.

Daniel C. Thomas käsittelee analyysissään²³⁸ muutosta, joka tapahtui Yhdysvaltojen ulkopoliitikassa koskien Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan maiden ihmisoikeuspolitiikkaa Helsingin ETYK-kokouksen 1975 jälkeen. Helsingin sopimuksessa nimettiin useita perusnormeja, joihin allekirjoittajat sitoutuivat. Yksi tällaisista sitoumuksista oli ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittaminen. Itäeurooppalaiset aktivistit pyrkivät luomaan siteitä sekä yksityisille että julkisille tahoille länteen. Kun niitä oikeuksia, joihin Helsingissä oli sitouduttu, rikottiin, ja sana siitä levisi, pyrkivät sekä yksityiset että julkiset läntiset tahot painostamaan Itä-Euroopan maita kunnioittamaan oikeuksia. Painostus tapahtui yhtä aikaa sekä oman valtion sisältä että valtion ulkopuolelta.

Thomasin mukaan Helsingin ETYK-kokouksen seurauksena syntyi verkosto, jota hän nimittää Helsinki-verkostoksi. Tähän verkostoon kuului esimerkiksi neuvostoliittolaisia sekä muista itäblokin maista tulevia toisinajattelijoita sekä heidän tukijoitaan lännessä, esimerkiksi ihmisoikeusryhmiä Yhdysvalloissa. Tämä verkosto ja erityisesti sen tukijat Yhdysvaltojen

²³⁶ Risse & Sikkink 2004, 11.

²³⁷ Emt. 3–4.

²³⁸ Ks. Thomas 2002.

kongressissa painostivat Yhdysvaltain hallitusta ottamaan paljon jyrkemman kannan Itä-Euroopan maiden ihmisoikeusloukkauksia kohtaan kuin mitä Yhdysvaltain hallitus oli alun perin aikonut. Verkosto oli vakuuttunut, että ainoastaan jatkuva julkinen painostus saisi Yhdysvaltojen huomion pysymään Helsingin sopimuksen toteuttamisen valvomisessa. Thomasin mukaan on hyvin perusteltua väittää, että viralliset ja yleisesti hyväksytyt kansainväliset normit voivat hyvinkin voimakkaasti legitimoida erilaisten ei-valtiollisten toimijoiden ja verkostojen toimintaa. Näin ollen bumerangia käytettiin ja se toimi valtion sisällä ja sen ulkopuolella työskentelevien ihmisten yhteisenä välineenä.

Myös Keck ja Sikkink nostavat teoksessaan *Activists Beyond Borders* esille Helsingissä laaditun sopimuksen ja sen verkostoihin liittyvän ulottuvuuden. He puhuvat siitä, miten esille nostettiin esimerkiksi se valtava ristiriita, mikä oli Moskovan neuvotteluissa annettujen lupauksen ja todellisten tekojen välillä. Keck ja Sikkink nostavat esille myös orjuudenpoistokampanjan Pohjois-Amerikassa 1800-luvulla.

Keck ja Sikkink näkevät orjuudenpoistokampanjan Pohjois-Amerikassa (1833-1865) edelläkävijänä laajuudessaan, metodeissaan ja tehossaan. Laaja verkosto ajoi yhteistä asiaa ja järjestelmä, joka oli ollut useampia tuhansia vuosia käytössä tehtiin laittomaksi sadassa vuodessa. Keckin ja Sikkinkin mukaan on käyty paljon keskustelua siitä, olivatko syyt orjuuden poistamiseen taloudellisia vai moraalisia. Taloudellinen pohja on argumenttina kuitenkin verraten heikko, koska orjien pito oli taloudellisesti kannattavaa. Näin ollen on mahdollista olettaa, että syyt orjuuden poistamiseen ovat verkostossa, joka sai voimansa uskonnollisista, moraalisisista ja humanitaarisista lähteistä.²³⁹

Naisten jalkojensidonta Kiinassa ja naisten ympärileikkaus osissa Afrikkaa ovat esimerkkejä kulttuurisesti vahvoista perinteistä ja riiteistä, jotka ovat sosiaalisesti (olleet) vaadittuja, mutta eivät laillisesti legitimoituja. Jalkojensidonta oli tuhatvuotinen perinne, kunnes yhtenäinen poliittinen ja moraalinen kampanja Kiinassa jyräsi sen²⁴⁰. Jalkojensidontan vastustajissa oli tosin selkeämmin kyse liikkeestä kuin suoranaisesta verkostosta. Kansalliset ja kansainväliset toimijat (naiset) yhdessä aloittivat kampanjan, joka suunnattiin ja toteutettiin kulttuurisesti tehokkaasti. Sidotut jalat yhdistettiin heikkouteen ja yksilön heikkous rinnastettiin kollektiivisia arvoja vaalivassa kulttuurissa kollektiiviseen heikkouteen. Samoin modernia korostavassa yhteiskunnassa sitominen yhdistettiin vanhoihin traditioihin ja menneisyyteen.

²³⁹ Keck & Sikkink 1998, 44.

²⁴⁰ Ks. Keck & Sikkink 1998, 59–72.

Naisten ympärileikkausta vastustava kampanja sai vahvan aseensa asian uudelleen nimeämisestä. Sen sijaan, että naisten kohdalla puhuttaisiin ympärileikkauksesta, nimettiin toimenpide naisten silpomiseksi, mikä korostaa toimenpiteen väkivaltaista ulottuvuutta ja mahdollistaa kampanjoinnin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Verkoston merkitys asian esille nostamisessa ja uudelleen nimeämisessä oli suuri.

Jalkojensidonta ja naisten ympärileikkaus ovat siinä mielessä selkeitä ongelmia, että aktivistien oli helppo nimetä ne sekä niiden ratkaisut. Tämä voi olla monelle verkostojen suunnittelevalle kampanjalle kompastuskivi, koska usein ei ole helppo nimetä yhtä tiettyä asiaa, jonka puolesta työskennellään, tai nimetä tiettyä oikeutta, joka on eniten vaarassa. Ongelmien rajaaminen ja toimien kohdistaminen onkin eittämättä yksi verkostojen toiminnan ja bumerangi-mallin suurimpia haasteita.

Kansainvälisten verkostojen voimakas toiminta yhdessä sekä kansallisten ei-valtiollisten että valtiollisten toimijoiden kanssa johti Keckin ja Sikkinkin mukaan ihmisoikeustilanteen huomattavaan paranemiseen esimerkiksi Argentiinassa 1980-luvun lopulla. Tosin Argentiinassakin hallitus saatiin mukaan toimintaan vasta, kun rohkeat ja vahvat ei-valtiolliset toimijat olivat nostaneet ihmisoikeusloukkaukset esille. Argentiinan tapauksessa bumerangi-malli oli vahvasti esillä. Myös taloudelliset ja sotilaalliset avustukset Yhdysvalloista ja Euroopasta olivat suuressa roolissa Argentiinan tilanteessa.²⁴¹ Niiden menetys olisi aiheuttanut maalle mittavia ongelmia. Menetyksen uhka ei olisi kuitenkaan ollut lähellekään niin todennäköistä, elleivät verkostojen aktivistit olisi nostaneet valtion tilannetta ja sen ihmisoikeusloukkauksia esille.

Erilaisten verkostojen kampanjat suuntautuvat usein sortavia hallituksia, mutta myös yksityisiä liikeyrityksiä vastaan. Laajoista kampanjoista voi mainita esimerkiksi kampanjan kehitysmaissa äidinmaidonvastiketta myyviä yrityksiä (suurimpana Nestléä) vastaan. Laaja transnationaalinen kampanja suunnattiin sekä yrityksiä että näitä tukevia hallituksia vastaan. Sellaiselle yritykselle kuin Nestlé on tärkeää, että yrityksen imago on hyvä jo siksikin, että monet yrityksen valmistamat tuotteet kantavat valmistajansa nimeä (Nesquik, Nescafé, Nestea).

Vahvat linkit kansallisten ja kansainvälisten toimijoiden välillä eivät takaa kampanjan onnistumista. Ideoiden on saatava vastakaikua ja luotava liittolaisia. Järjestöjen ja liikkeiden on myös kyettävä kestämään mahdollinen vastarinta. Kaikki verkostoihin ja niiden kampanjoihin liittyvät tarinat eivät kerrokaan menestyksestä. Verkostot ovat epäonnistuneet estämään ihmisoikeusloukkauksia

²⁴¹ Keck & Sikkink 1998, 118.

esimerkiksi Guatemalassa 1970- ja 80-luvuilla, Kolumbiassa 1990-luvulla tai Kiinassa tai Kambodzhassa. Kohdevaltion (tai yrityksen) haavoittuvuus kansainvälisellä areenalla on verkostojen onnistumisen edellytys. Keckin ja Sikkinkin mukaan esimerkiksi voimakkaiden valtioiden tukemat valtiot kuten Israel tai Saudi-Arabia ovat paljon vaikeammin saavutettavissa kuin sellaiset, joita kohtaan suuremmilla ulkovalloilla ei ole juurikaan intressejä.²⁴²

Bumerangi-mallin taustalla on idea laajasta kansainvälisestä yhteistyöstä. Toimijoilla oletetaan olevan yhteiset tavoitteet ja pitkälti jaetut yhteiset normit, joiden mukaan ja joita kohti toimitaan. Ajatuksena tällainen yhteistyö on hienoa, mutta toteutuu harvoin näin yksiselitteisesti käytännössä. Esimerkiksi Shareen Hertelin mukaan²⁴³ bumerangi-mallin verraten harmonisena esitetty toimintamalli ei selitä sellaisia lobbauskampanjoita, joissa verkoston joku tai jotkut osapuolet voivat saavuttaa selvästi muita enemmän kampanjan joko onnistuessa tai epäonnistuessa. Malli ei myöskään selitä sellaisia tilanteita, joissa verkoston toimijat esimerkiksi taloudellisten sanktioiden pelossa alkavat riidellä keskenään. Mallin selityskyky on heikko myös sellaisissa kampanjoissa ja tilanteissa, joissa verkoston jäsenillä on eriävät käsitykset siitä, minkälaiset oikeudet ovat kulloinkin vaarassa.

Hertel esittää blokkauksen/estämisen ja takaoven käyttämisen olevan keinoja, jotka todella antavat taloudellisista, sosiaalisista tai poliittisista syistä vaiennetuille toimijoille mahdollisuuden tuoda asiaansa esille ja vaikuttaa omaan asemaansa. Kyseiset mekanismit mahdollistavat hänen mukaansa agendan luomisen ja aiheiden sellaisen rajaamisen, jota bumerangistrategiat eivät mahdollista.

Blokkauksessa on kyse siitä, että vallitseva käsitys ihmisoikeuksista pyritään blokkamaan ja esittämään tilalla toinen vaihtoehtoinen normatiivinen näkemys tai korvaamaan entiset normit kokonaan uusilla. Joissain tapauksissa voi Hertelin mukaan käydä niinkin, että valtaviiran esittämä näkemys pyritään blokkamaan, mutta tilalle ei tarjota toisenlaista näkemystä. Takaovesta puhuttaessa Hertel viittaa sellaisiin strategioihin, joissa päällisin puolin hyväksytään vallitsevat normit, mutta kuitenkin työskennellään ruohonjuuritasolla omien ihmisoikeusnäkemysten puolesta.²⁴⁴

Hertelillä on hyvä käsitys siitä, mikä bumerangi-mallissa ei toimi. Vaihtoehtoiset tai tähän lisänä esitetyt mekanismit ovat kuitenkin sellaisia, jotka laskisin bumerangi-malliin kuuluviksi. Bumerangi-mallin selkein heikkous lienee oletuksessa, että kansainväliset toimijat toimivat

²⁴² Keck & Sikkink 1998, 117.

²⁴³ Ks. Hertel 2005.

²⁴⁴ Hertel 2005, 104.

harmoniassa ja yhteisiä normeja ja päämääriä kunnioittaen. Vaikka mallilla on heikkoutensa, on se silti mielestäni paras väline sen selvittämiseen, mikä merkitys ihmisoikeusverkostoilla on Bangladeshin lapsityöläisten aseman mahdollisessa muutoksessa.

Bumerangi-malli mahdollistaa myös erilaisten ei-valtiollisten toimijoiden käsittelemisen sekä niiden erilaisten keskinäisten suhteiden merkityksen analysointia suhteessa niille asetettujen tavoitteiden toteutumiseen. Lapsityöläiset ovat Bangladeshissa niin marginaalisessa asemassa yhteiskunnassa, ettei perinteisillä valtiolla ja siihen suoraan liittyviin toimijoihin keskittyvällä tutkimuksella päästä lähellekään tutkimuskohdetta. Näin ollen bumerangi-mallin tärkein etu on, että se mahdollistaa pääsyn tutkimuskohteelle, koska se antaa tilaa monille erilaisille ja eri tasolla toimiville toimijoille tulla huomioiduiksi.

5. BANGLADESDHIN LAPSITYÖLÄISET

Työni aineisto-osuus käsittää 26 valtaosin kansainvälisen työjärjestön ILO:n tuottamaa lapsityövoimaa koskevaa dokumenttia. Nämä dokumentit käsittelevät lapsityövoiman syitä (*Use of Children in Armed Conflict*²⁴⁵, *Child Labour in Agriculture*²⁴⁶, *Child Labour and Responses – Overview note –Bangladesh*²⁴⁷) monitorointia (*Child Labour monitoring*²⁴⁸, *A New Tool to Combat the Worst Forms of Child Labour –ILO Convention 182*²⁴⁹, *Manual for Child Labour Monitoring and Verification –Vol 1. Osa 1*²⁵⁰, *Manual for Child Labour Monitoring and Verification –Vol 1. Osa 2*²⁵¹, *Manual for Child Labour Monitoring and Verification –Vol 2*²⁵², *Development Policy Network for the Elimination of Child Labour*²⁵³, *Development Policy Network for the Elimination of Child Labour (DPNet) – Implementation Status Report October 2003*²⁵⁴) vaikutusta talouteen (*Child labour makes economies unsustainable*²⁵⁵) sekä esimerkiksi opettajien ja koulutuksen roolia lapsityövoiman poistamisessa (*Basic Education for Hard-to-Reach Urban working Children*²⁵⁶, *Education’s role in combating child labour*²⁵⁷, *How IPEC works with teachers*²⁵⁸, *Linking educa-*

²⁴⁵ International Labour Organization 2003i.

²⁴⁶ International Labour Organization 2003a.

²⁴⁷ International Labour Organization 2004.

²⁴⁸ International Labour Organization 2003b.

²⁴⁹ International Labour Organization 2006a.

²⁵⁰ International Labour Organization 2005h.

²⁵¹ International Labour Organization 2005i.

²⁵² International Labour Organization 2005j.

²⁵³ International Labour Organization 2005c.

²⁵⁴ International Labour Organization 2003c.

²⁵⁵ International Labour Organization 2005b.

²⁵⁶ Unicef: Basic Education for Hard-to-Reach Urban working Children.

²⁵⁷ International Labour Organization 2003d.

²⁵⁸ International Labour Organization 2003e.

tion to family income support programmes to combat child labour²⁵⁹). Keskeisellä sijalla dokumenteissa on myös ILO:n ja Unicefin yhteinen hanke IPEC (International Programme for the Elimination of Child Labour) ja sen toimintatavat sekä mahdollisuudet juuri Bangladeshissa (*IPEC Action in Bangladesh*²⁶⁰, *IPEC's strategy to eliminate child labour*²⁶¹, *Bangladesh*²⁶², *IPEC action against child labour 2004-2005: Progress and future priorities*²⁶³, *IPEC at a Glance*²⁶⁴, *The IPEC participating countries, Table 2*²⁶⁵, *Other Initiatives Against Child Labour in Bangladesh*²⁶⁶) Lisäksi dokumenteissa tuodaan esille sitä, miten lapsityövoiman poistaminen tulisi saada osaksi kehitys- ja köyhyydenpoistohankkeita (*Mainstreaming the elimination of child labour into development and poverty reduction strategies*²⁶⁷) sekä sitä, miten kansallinen laki mahdollisesti vaikuttaa lapsityövoiman syntyyn ja poistamiseen (*National Legislation and Policies Against Child Labour in Bangladesh*²⁶⁸).

ILO:n tekstien lisäksi olen ottanut aineistoon mukaan myös muita dokumentteja, joista tärkeimpinä nostettakoon esille Maailmanpankin dokumentti *Attaining the Millennium Development goals in Bangladesh: How Likely and What Will It Take To Reduce Poverty, Child Mortality and Malnutrition, Gender Disparities and to Increase School Enrollment and Completion?*²⁶⁹ sekä samoin Maailmanpankin kokoama Bangladeshin maakirje vuodelta 2005²⁷⁰. Nostin aineistooni myös bangladeshilaisen aktivistin Shahidul Alamin²⁷¹ tekstin *Harkin Bill and child workers in Bangladesh garments*²⁷², koska se tarjoaa vahvan paikallisen näkemyksen tilanteesta.

Aineistossa painottuvat selvästi ILO:n dokumentit, mitä en kuitenkaan koe ongelmallisena, koska lapsityövoimaan perehtyminen on selkeimmin ILO:n erikoisosaamisala. Esimerkiksi Amnesty²⁷³ keskittyy yksittäistapauksiin ja lähinnä aikuisten oikeuksiin sillä tavoin, ettei heidän tarjoamansa

²⁵⁹ International Labour Organization 2003g.

²⁶⁰ International Labour Organization 2005e.

²⁶¹ International Labour Organization 2003f.

²⁶² International Labour Organization 2005a.

²⁶³ International Labour Organization 2005d.

²⁶⁴ International Labour Organization 2005f.

²⁶⁵ International Labour Organization 2005g.

²⁶⁶ International Labour Organization 2006b.

²⁶⁷ International Labour Organization 2003h.

²⁶⁸ International Labour Organization 2005k.

²⁶⁹ The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005.

²⁷⁰ The World Bank: Bangladesh Country Brief 2005.

²⁷¹ Alam on Isossa-Britanniassa koulutettu poliittisesti aktiivinen ja moneen kertaan kansainvälisilläkin palkinnoilla palkittu valokuvaaja. Hän oli mukana pystyttämässä Bangladeshin ensimmäistä web -portaalia. Hän on luennoinut laajasti uusmediasta, valokuvauksesta ja koulutuksen merkityksestä.

²⁷² Alam 2006.

²⁷³ Ks. esimerkiksi Amnestyn vuoden 2003 raportti Bangladeshista: <http://web.amnesty.org/report2003/bgd-summary-eng>. tai Amnestyn Yhdysvaltain osaston raportti Bangladeshista vuodelta 2006: <http://www.amnestyusa.org/countries/bangladesh/document.do?id=ar&yr=2006>.

materiaali auta juuri minua työssäni eteenpäin. Human Rights Watchin²⁷⁴ kautta saa runsaasti tietoa maan ihmisoikeustilanteesta ylipäätään, mutta kattavampi kuva lasten ja heidän oikeuksiensa tilanteesta jää puuttumaan. Tarkoitukseni on aineiston avulla nostaa esiin verkostojen moninaisuus ja laajuus. Haluan nähdä, pääsevätkö verkostot ja niiden toimijat todella kohteensa lähelle niin, että heidän toiminnallaan on merkitystä näiden lasten jokapäiväisessä elämässä ja tulevaisuuden rakentamisessa.

5.1. Bangladeshin lainsäädännön ja valtion rakenteen merkitys lapsityövoimatilanteeseen

Bangladesh on ratifioinut tärkeimmät sopimukset, muun muassa Lapsen oikeuksien sopimuksen (vuonna 1990) sekä ILO:n sopimuksen 182 (vuonna 2001), joka kieltää lapsityövoiman pahimmat muodot. Bangladeshissa lasten koulunkäynti 6-10-vuotiaina on ollut pakollista vuodesta 1991 lähtien, mutta ei läheskään aina toteudu käytännössä. Ja niillekään, jotka käyvät koulua, ei pystytä takaamaan läheskään aina kovinkaan laadukasta opetusta tai opiskeluympäristöä. Esimerkiksi tyttöjen koulunkäyntiä on pyritty lisäämään tarjoamalla perheille, jotka lähettävät tyttöjä kouluun, ruoka-avustuksia. Kaikkein selkeimmin koulutuksen sukupuolijakauman erot näkyvät toisen asteen koulutuksessa, jossa murto-osa on tyttöjä.²⁷⁵

Bangladesh ei ole ratifioinut esimerkiksi ILO:n sopimusta 138, jossa määritellään lasten minimityöskentelyikä²⁷⁶. Bangladeshin saaminen tämän sopimuksen ratifioijamaiden joukkoon ei ole kuitenkaan millään tavoin mahdotonta. Sopimuksessa on sisäänrakennettuja useita lievennysmahdollisuuksia, kuten esimerkiksi viidennessä artiklassa: ”*Jäsenvaltio, jonka talouselämä ja hallintojärjestelmä eivät ole riittävästi kehittyneet, voi - - aluksi rajoittaa tämän yleissopimuksen soveltamisalaa.*”²⁷⁷ Valtio ei ole kuitenkaan sopimusta hyväksynyt, mikä voitaneen tulkita merkiksi siitä, että se tietää voivansa helposti joutua vastuuseen myös sopimuksessa vaadituista kovemmissa otteista minimi-ään suhteen. Sopimus on kuitenkin tehty sellaiseksi, että mahdollisimman moni valtio kykenisi kehitysasteestaan riippumatta sen allekirjoittamaan. Näin ollen ei voida sanoa, että vähemmän kehittyneet valtiot joutuisivat välittömästi vaikeuksiin tällaisia sopimuksia ratifioidessaan.

Bangladeshin olemassa oleva lainsäädäntö on vanhanaikainen ja sirpaleinen ja käsittelee vain sellaista lasten tekemää työtä, joka tapahtuu talouden virallisilla osa-alueilla. Valtaosa, eli yli 90 %

²⁷⁴ Ks. Human Rights Watchin erilaisia dokumentteja Bangladeshista: <http://hrw.org/doc?t=asia&c=bangla>.

²⁷⁵ Feldman & Larson 2004, 21.

²⁷⁶ Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus 2005.

²⁷⁷ Työministeriö: Kansainvälisen työjärjestön ILO:n Yleissopimukset.

tekee töitä talouden epävirallisilla osa-alueilla. Bangladeshin työministeriön, ILO:n ja Unicefin yhteistyöhankkeen IPEC:n välisellä yhteistyöllä on tarkoitus uudistaa työelämää koskevaa lainsäädäntöä, säätää minimityöskentelyiä, ja estää lapsia työskentelemästä vaarallisissa olosuhteissa.²⁷⁸ Tämän tyyppinen ohjelma tarttuu ongelmiin sekä hallinnon että käytännön tasolla.

Ihmisoikeudet ovat Bangladeshissa kansallisessa laissa taattuina, mutta eivät suureksi osaksi toteudu käytännössä²⁷⁹. Näin on, koska useat perheet tarvitsevat lapsien(kin) tulot selvitäkseen. Samoin perheet, jotka eivät kykene ruokkimaan, vaatettamaan ja tarjoamaan suojaa lapsilleen, voivat lähettää nämä kotiapulaisiksi, lapsenpiioiksi, tai maatalousapulaisiksi muihin perheisiin. Näille lapsille ei yleensä makseta minkäänlaista palkkaa, vaan heille taataan ainoastaan jonkinlainen ylläpito.²⁸⁰ Erään arvion mukaan kaikista maailman alle 14-vuotiaista lapsityöläisistä 5 prosenttia elää juuri Bangladeshissa²⁸¹. Tosin viime vuosina tekstiiliteollisuuden lapsityövoiman käyttö on saanut niin laajaa huomiota²⁸², että nykyään lapset ovat pääosin töissä maatalouden ja raskaiden kotitöiden parissa. Maan perustuslaki kieltää kaikki pakkotyön muodot²⁸³.

Human Rights Watchin vuoden 2005 raportin mukaan Bangladeshin poliittiset ja turvallisuusolot ovat heikentyneet. Maan ihmisoikeustilanne on huonontunut, kun valtion turvallisuusjoukot ovat kasvavassa määrin pahoinpidelleet, kiduttaneet ja jopa teloittaneet ihmisiä. Ihmisoikeusaktivisteja ja journalisteja, jotka ovat raportoineet julmuuksista, on uhkailtu ja peloteltu. Julmuudet jäävät useimmiten tutkimatta ja rankaisematta erityisesti vuonna 2003 säädetyin valtion turvallisuusjoukkoja suojaavan lain johdosta. Bangladesh oli vuonna myös 2005 viidettä kertaa peräkkäin maailman korruptoitunein valtio Transparency Internationalin teettämän tutkimuksen mukaan. Valtio on tehnyt tuskin mitään estääkseen tai vähentääkseen etnisiin vähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää ja väkivaltaa. Tämä heijastuu helposti lapsityövoimaan, jonka uhrit edustavat usein sekä taloudellisesti että etnisesti huonoimmassa asemassa olevaa väestönosaa.

Bangladeshissa laki kieltää alle 14-vuotiaiden työnteon²⁸⁴, mutta laki ei käytännössä toteudu.²⁸⁵ Bangladeshissa on ongelmallista myös se, että koulupakko loppuu kymmenenvuotiaana, mutta lain mukaan lapset eivät silti saisi työskennellä ennen kuin ovat täyttäneet 14 vuotta. Erilaiset lait kieltävät muun muassa alle 14-vuotiaiden tehtaissa työskentelyn ja erilaisissa kaupoissa työskentely

²⁷⁸ International Labour Organization 2005k.

²⁷⁹ International Labour Organization 2005a.

²⁸⁰ Feldman & Larson 2004, 16.

²⁸¹ Skolnik & Hiraoka & Hussain teoksessa Feldman 2004, 16.

²⁸² Ks. mm. Alam 2006.

²⁸³ International Labour Organization 2005k.

²⁸⁴ Feldman 2004, 17–18.

²⁸⁵ Ibid.

on kielletty alle 12-vuotiailta. Samoin laki kieltää alle 15-vuotiaiden työskentelyn rautateillä tai satamissa. Näihin lakeihin sisältyy myös tarkkailua, mutta vähien resurssien vuoksi tarkkailua harvoin toteutetaan. Lakien huonon toimeenpanon lisäksi työministeriössä on aivan liian vähän työntekijöitä. Reilun sadan tarkastajan tulisi ehtiä pitää huolta yli puolentoista miljoonan työläisen oloista. Koska olosuhteita harvoin valvotaan ja mahdolliset sakot ovat pieniä, eivät työnantajat yleensä juurikaan välitä säädöksistä.²⁸⁶ Kansainvälisellä tuella toteutetut valvontatoimet olisivatkin tärkeä osa siinä prosessissa, jonka tarkoitus on poistaa lapsityövoiman käyttö. Kansalliset toimijat voivat raportoida epäkohdista ja saattaa ne kansainvälisten toimijoiden tietoon, jotka puolestaan voivat painostaa esimerkiksi kansainvälisiä yrityksiä, jotka teettävät tuotteensa lapsityövoimalla kyseisessä valtiossa.

Kansallisten toimijoiden painostus voi yleensä harvoin suoraan ylettyä kauemmas kuin omaan valtioon, esimerkiksi kansainväliset suuryritykset ovat jo heidän ulottumattomissaan ilman ihmisoikeusverkoston kansainvälisiä toimijoita ja heidän resurssejaan. Kansainvälisillä toimijoilla puolestaan on mahdollisuus yhtäältä kohdistaa paine yhtäältä valtioihin ylhäältä päin sekä toisaalta suoraan kampanjoida suuryrityksiä vastaan. Yleisen mielipiteen nostaminen lapsityövoimaa tai sitä käyttävää yritystä vastaan on tärkeää, koska yleensä vasta taloudellisten menetysten uhatessa yritys (tai valtio) on valmis toimimaan asioiden muuttamiseksi. Moraalinen painostus ei yleensä yksinään riitä, koska taloudelliset tekijät sanelevat pitkälti ne päätökset, jotka johtavat lapsityövoiman käyttöön.

Vuosina 2002-2003 Bangladeshin tilastokeskus teki tutkimuksen liittyen ILO:n sopimukseen 182 lapsityövoiman pahimmista muodoista. Tutkimuksen mukaan Bangladeshissa oli 4,9 miljoonaa lapsityöläistä, eli 14,2 prosenttia maan yli 35 miljoonasta 5–14-vuotiaasta. 5–17-vuotiaita työskenteleviä lapsia arvioitiin tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan olevan noin 8 miljoonaa.²⁸⁷ Työtä tekevästä 5–17-vuotiaista maaseudulla työskentelee noin 6,4 ja kaupungeissa 1,5 miljoonaa lasta. Tutkimuksessa todettiin, että jopa yli 93 prosenttia työskentelevistä lapsista tekee töitä talouden epävirallisilla osa-alueilla ja noin 1,3 miljoonaa lasta tekee töitä yli 43 tuntia viikossa.²⁸⁸

Lasten aliravitseminen on Bangladeshissa erittäin yleistä. Maailman mittakaavassakin katsottuna Bangladeshin tilastot ovat karuimmasta päästä. Melkein puolet alle 6-vuotiaista lapsista ovat aliravittuja.²⁸⁹ Tämä vaikuttaa luonnollisesti lasten fyysiseen kokoon. Fyysinen koko taas vaikuttaa

²⁸⁶ Feldman & Larson 2004, 18.

²⁸⁷ International Labour Organization 2005a.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, vii.

lasten työhön pääsemiseen. Vanhemmatkin lapset voivat olla niin pienikokoisia, ettei heitä huoliteta töihin. Bangladeshissa ei virallisesti rekisteröidä syntyviä ihmisiä, joten henkilön oikeaa ikää on hyvin vaikea arvioida. Usein lasten fyysinen koko ratkaisee, pääseekö lapsi tiettyihin töihin vai ei.²⁹⁰ Bangladeshissa on toteutettu tehokkaasti perhesuunnitteluohjelmia, joiden seurauksena alle 5-vuotiaiden lasten kuolleisuus on laskenut selvästi. Ohjelma perustuu terveyst- ja perheklonikoiden ja erilaisten ei-valtiollisten järjestöjen sekä rahoittajien luomalle verkostolle. Tärkeä osa ohjelmaa on kouluttaa naisia kertomaan ja valistamaan muita naisia. Bangladeshin esimerkki osoittaa, että muutos syntyvyudessa sekä lapsikuolleisuuden vähentäminen on mahdollista myös ilman vahvaa taloudellista kasvua.²⁹¹ Monet ei-valtiolliset järjestöt palkkaavat nimenomaan naisia, etenkin siksi, että esimerkiksi perhesuunnitteluun ja pienten lainojen myöntämiseen liittyen tuki juuri naisille on osoittautunut tehokkaaksi. Ja nimenomaan naisten kouluttamina viesti on mennyt naisille tehokkaimmin perille.

Tutkimuksissa on todettu myös, että ylipäättään tietoisuus siitä, mitä lapsityövoima on ja miten se vaikuttaa lasten tulevaisuuteen, on vielä huono. Bangladeshissa on vallalla melko yhdentekevä asenne tätä ongelmaa kohtaan.²⁹² Kuitenkin 1990-luvulla sekä tutkijoiden että hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan taholta on näkynyt merkkejä, että lapsityövoiman ongelma on havaittu ja siihen halutaan puuttua. Vuonna 1993 hallitus käynnisti YK:n World Food Programmen kanssa ”Food for Education” –ohjelman, jonka tarkoitus on auttaa kaikkein köyhimpiä perheitä lähettämään lapsensa kouluun.²⁹³ Sopimusten allekirjoittaminen tai julistusten laatiminen jää kuitenkin pelkäksi sanahelinäksi ilman todellisia toimia. Ratifioiminen vie kuitenkin aina parempaan suuntaan, koska edes paperilla ratifioituja oikeuksia on huomattavasti helpompi käydä vaatimaan kuin sellaisia, joita ei ole edes muodollisesti tunnustettu. Tämän takia myös ratifioinnilla on merkitystä, vaikka se ei heti vaikuttaisikaan valtion käytäntöihin.

Maaliskuussa 2001 Bangladeshin hallitus ratifioi ILO:n sopimuksen 182. Samana vuonna työministeriö aloitti ohjelman, joka liittyy IPEC:n aikaan sidottuun ohjelmaan²⁹⁴ ja ILO:n sopimuksen 182 toteuttamiseen. Käytännön tasolla Bangladeshin työministeriö implementoi USAID²⁹⁵:n rahoittamaa projektia, joka tähtää lasten poistamiseen vaarallisista töistä.²⁹⁶ Toisin

²⁹⁰ Alam 2006.

²⁹¹ The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, v-vi.

²⁹² International Labour Organization 2005a.

²⁹³ International Labour Organization 2005k.

²⁹⁴ Time Bound Programme eli TBP, joka on suunniteltu vastaamaan suurimittaisten operaatioiden tarpeisiin. Tässä viitekehyksessä kansalliset virastot ja instituutiot ottavat johdon ohjelman kehittämisessä ja implementoinnissa, mukaan lukien resurssien mobilisointi. International Labour Organization 2003f.

²⁹⁵ United States Agency for International Development.

²⁹⁶ International Labour Organization 2005k.

sanoen Bangladesh on jossain määrin sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeuksia ja lastenoikeuksia käsitteleviin sopimuksiin. Kuitenkin on vähintäänkin kyseenalaista, onko Bangladesh todella sisäistänyt nämä normit ja päässyt kansainvälisen yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Väitän, että näin ei ole vielä tapahtunut. On kuitenkin täysi syy olettaa, että Bangladeshilla olisi tarpeeksi syitä pyrkiä noudattamaan normeja. Se on vahvasti riippuvainen ulkomailta tulevista apurahoista ja tuista. Samoin sen tuloista suuri osa tulee viennistä, joka suuntautuu esimerkiksi Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin. Ei siis ole millään tavoin yhdentekevää, miten esimerkiksi Euroopan unioni suhtautuu niiden tuotteiden valmistusoloihin, joita se Bangladeshista tuo.

Normien kestävän sisäistämisen edellytyksenä on se, että poliittinen järjestelmä kykenee ylläpitämään ja valvomaan lakia. Tämän vuoksi Bangladeshin heikot instituutiot ja niissä vallitseva korruptio ovat erittäin isoja ongelmia. Jos, ja toivon mukaan kun Bangladeshin kansalliset rakenteet kehittyvät, vaikuttaa se mitä todennäköisimmin positiivisesti myös ihmisoikeuksien toteutumiseen. Kaikessa tässä muutoksessa globaali yhteiskunta ja ihmisoikeusverkostot ovat tärkeässä roolissa, koska niiden on pidettävä valtion kehitysspiraali liikkeessä. Bangladeshissa tilanne on siinä mielessä positiivinen, että siellä toimii valtava määrä aktiivisia ei-valtiollisia järjestöjä ja verkostoituminen on vahvaa. Vaikka valtio on korruptoitunut, saadaan ulkomaisia varoja tehokkaasti ohjattua kansalaisyhteiskunnan erilaisiin projekteihin²⁹⁷.

Pahimmiksi esteiksi valtion kehittymiselle ja edistykselle Maailmanpankki nimeää Bangladeshin valtion huonon hallinnon ja heikot julkiset instituutiot²⁹⁸. Bangladesh on ainakin nimellisesti parlamentaarinen demokratia.²⁹⁹ Viimeaikaisen kehityksen perusteella Maailmanpankki ei oleta Bangladeshin pystyvän saavuttamaan Yhdistyneitten kansakuntien asettamia vuosituhattavoitteita.³⁰⁰ Huono hallinto ja heikot julkiset instituutiot kertovat myös siitä, että tehokas tai hedelmällinen yhteistyö ei-valtiollisten toimijoiden kanssa tai tuki niiden toiminnalle kuulostaa melko epätodennäköiseltä. Kuitenkin Maailmanpankki toteaa raportissaan, että Bangladeshin ei-valtiolliset järjestöt ovat maailman aktiivisimpien joukossa ja että maan hallitukset ovat kehittäneet niiden kanssa tehokkaita yhteistyöverkkoja. Maailmanpankki toteaa myös, että tämän yhteistyön seurauksena muun muassa erilaiset palvelut ovat parantuneet huomattavasti.

²⁹⁷ Ks. mm. The World Bank: Bangladesh Country Brief.

²⁹⁸ The World Bank: Bangladesh Country Brief.

²⁹⁹ Feldman & Larson 2004, 14.

³⁰⁰ The World Bank: Bangladesh Country Brief. (Syyskuussa 2000 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous eli maailman valtiot allekirjoittivat yhteisen YK:n vuosituhatjulistuksen. Vuosituhatjulistus on kansainvälinen sitoumus paremman maailman puolesta. Se on 191 valtion sitoumus puuttua maailman epätasa-arvoon ja kehityksen ongelmiin. Julistuksessa allekirjoittaneet maat lupasivat vuoteen 2015 mennessä puolittaa äärimmäisen köyhyyden ja nälän, ulottaa peruskoulutuksen kaikille, edistää sukupuolten tasa-arvoa, vähentää lapsikuolleisuutta, parantaa odottavien äitien terveyttä, taistella aidsia, malariaa ja muita tauteja vastaan, tukea ympäristön kestävästä kehityksestä ja tuoda globaalien kumppanuuden kehitykseen. Ks. mm. www.vuosituhattavoitteet.fi ja www.ykliitto.fi/vuosituhattavoitteet.)

Esimerkiksi pienten lainojen saaminen on helpottunut ja epäviralliset, usein ei-valtiollisten toimijoiden tarjoamat, koulutusmahdollisuudet ovat parantuneet ja köyhiä yhteisöjä on pyritty tukemaan ja niiden mahdollisuuksia kehittyä vahvistamaan. Ulkomailta tulevat investoinnit ovat puolestaan vahvistaneet valtion infrastruktuuria, energiantuotantoa sekä vientiin suuntautuvaa teollisuutta.³⁰¹

Se, että Bangladeshista on löydettävissä sekä heikot julkiset instituutiot että hyvä yhteistyö hallituksen ja ei-valtiollisten järjestöjen välillä kuulostaa hyvin ristiriitaiselta. Todennäköisimmältä tuntuu vaihtoehto, jonka mukaan ulkomaiset apurahat on tehokkaiden ohjelmien avulla saatu suunnattua hyvin toimiville järjestöille, eikä valtion elimillä ole välttämättä ollut kovin suurta osaa toiminnassa. Selvää lienee, että rahoitus projekteille tulee ulkomailta ja että Bangladeshissa on toimivia ei-valtiollisia järjestöjä ja näillä tuloksellisia projekteja, joiden toiminta on pääosin kansainvälisen rahoituksen (ja alueellisten sekä paikallisten toimijoiden toiminnan) varassa.

Vaikka monet yritykset ovat viime vuosina siirtäneet tuotantoaan Bangladeshiin, on se edelleen köyhä maatalousmaa. Bangladeshin ammattiyhdistysliike on hajanainen, eikä sillä ole juurikaan vaikutusvaltaa, lukuun ottamatta tekstiili- ja vaateteollisuuden liittoja. Bangladeshissa on 23 ammatillista keskusjärjestöä, ja useimmilla niistä on yhteydet poliittisiin puolueisiin. Tekstiilialan ammattiliitto on siitä harvinainen, että se on puolueista riippumaton. Ammattiliitoista vain 15 prosenttia kuuluu johonkin 23 keskusjärjestöstä. Liitot eivät saa olla valtakunnallisia. 30 prosenttia yrityksen työntekijöistä on kuuluttava ammattiliittoon, jotta liitto voidaan rekisteröidä. Rekisteröimätön liitto ei voi käydä työehtosopimusneuvotteluja.³⁰²

Bangladeshin työvoimasta vain 3 prosenttia (noin 1,7 miljoonaa ihmistä) kuuluu johonkin liittoon. Kaikkein korkein järjestäytymisaste on valtion omistamissa tekstiilitehtaissa. Joillain julkisen sektorin työntekijöillä, kuten sairaanhoitajilla ja opettajilla, ei ole ollenkaan järjestäytymisoikeutta.. Työnantajat ovat yleisesti hyvin ay-vastaisia, ja pyrkivät toimillaan estämään ay-toimintaa. Lakkoja pidetään, mutta ne liittyvät yleensä opposition erilaisiin puoluepoliittisiin tavoitteisiin.³⁰³

Bangladeshin työväellä on siis olemattoman vähän mahdollisuuksia saada vaatimuksiaan esille ammattiliittojen kautta. Ammattiliittojen toiminnan ja järjestäytymisen tukeminen olisi tehokas tapa parantaa työntekijöiden oloja. ILO on aktiivisesti mukana parantamassa työntekijöiden työolosuhteita, mutta järjestäytymisessä valtion on tultava pitkälle vastaan. Samoin lainsäädäntöä

³⁰¹ Ks. The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005.

³⁰² Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus 2005.

³⁰³ Ibid.

on ammattiyhdistystoiminnan osalta muutettava. Lainsäädännön lisäksi pitäisi pystyä puuttumaan myös korrupioon. Bangladeshin valtion heikot instituutiot kykenevät tällä hetkellä huonosti vastaamaan tähän haasteeseen. Valtio pelännee aiheellisesti voimaa, jonka keskusjärjestöt voisivat saada taakseen, jos valtaosa työläisistä kuuluisi liittoihin.

5.1.1. Lapsityövoima ja talous

Bangladeshissa asuu noin 144 miljoonaa ihmistä, joista alle 15-vuotiaita on 38,3 prosenttia (vuonna 2002).³⁰⁴ Vertailun vuoksi todettakoon, että Suomessa oli (vuonna 2005) väestöstä alle 15-vuotiaita 6,25 prosenttia³⁰⁵. Bangladeshin talous on markkinapohjainen ja hallitus omistaa suurimman osan maan kuljetusliikkeistä, tehtaista ja jälleenmyyntiliikkeistä. Pieni eliitti hallitsee suurinta osaa yksityisistä yrityksistä, muun muassa vientiyrityksiä, joista suurin osa maan tuloista tulee. Keskiluokka on nousussa Bangladeshissa.³⁰⁶ Valtaosa, eli 63 prosenttia valtion työväestöstä työskentelee maatalouden parissa, 26 prosenttia työllistyy palveluiden alalla ja 11 prosenttia työskentelee teollisuuden palveluksessa.³⁰⁷

Suuri osa maan tuloista tulee tekstiiliteollisuudesta, jonka parissa työskentelevät pääosin naiset ja lapset. Bangladeshissa noin 85 prosenttia vaateteollisuuden parissa työskentelevistä 1,6 miljoonasta ihmisestä on naisia. Muilla aloilla naiset ovat suuresti aliedustettuja huolimatta siitä, että Bangladeshin sosiaalipolitiikan ja poliittisen talouden uudistukset ovat luoneet naisille myös muun muassa uudenlaisia työskentely- ja koulutusmahdollisuuksia ja naisten osuus palkansaajista on kasvanut.³⁰⁸ Tekstiiliteollisuudesta saatavat vientitulot ovat kasvussa ja Bangladesh on 6. suurin vaatteiden viejä Yhdysvaltoihin sekä 5. suurin Euroopan unioniin. Lisäksi Bangladesh saa vientituloja työvoimasta, joka lähtee työskentelemään esimerkiksi Saudi-Arabiaan, Kuwaitiin, Omaniin tai Qatarin.³⁰⁹ Tämä on erityisen merkittävää myös siinä mielessä, että se helpottaa tilannetta kotimaassa, jossa työttömyysaste on noin 40 prosenttia (vuonna 2004).³¹⁰ Aikuisten massatyöttömyys vaikuttaa myös lohduttomalla tavalla lasten työnteon määrään. Jos joku perheenjäsen, olkoon sitten vaikka lapsi, saa töitä, ei siitä ole varaa kieltäytyä.

³⁰⁴ International Labour Organization 2005a.

³⁰⁵ Tilastokeskus 2006.

³⁰⁶ Feldman & Larson 2004, 14.

³⁰⁷ Emt. 14–15.

³⁰⁸ Emt. 15.

³⁰⁹ Emt. 13–15.

³¹⁰ Central Intelligence Agency 2005.

Bangladesh on ollut maailmankauppajärjestön WTO:n jäsen vuodesta 1995. Bangladeshin kokonaisviennistä yli puolet suuntautuu Euroopan unionin alueelle ja noin neljäsosa Yhdysvaltoihin.³¹¹ Kuten edellä on mainittu, voivat suuret kauppakumppanit, kuten EU tai Yhdysvallat, vaikuttaa toimillaan Bangladeshin ihmisoikeus- ja lastenoikeustilanteeseen. Mahdollisten toimien tulee kuitenkin olla kokonaisvaltaisesti suunniteltuja, jotta välttyttäisiin samanlaisilta tuhoilta kuin mitä esimerkiksi Yhdysvaltojen ajama Harkin Bill (ks. kappale 5.4.1.) Bangladeshissa aiheutti.

Bangladeshissa melkein puolet sen 138 miljoonasta kansalaisesta elää köyhyysrajan alapuolella.³¹² Köyhyys on keskittynyt vahvasti tietyille maaseudun alueille³¹³. Näillä alueilla asuu melkein puolet maan köyhimmästä väestönosasta. Bangladeshin 14 alueesta kuusi edustaa jo kolmea neljäsosaa maan köyhistä.³¹⁴ Köyhyys on selkeästi maantieteellisesti keskittynyttä. Tämä on erittäin tärkeää huomata suunniteltaessa köyhyyttä vähentäviä toimia ja ohjelmia. Resurssien lisäksi tarvitaan myös halua, kykyä ja taitoa toimia.

Monikansallisten yritysten valtavia budjetteja ja taloudellista merkitystä ei voi jättää huomiotta puhuttaessa maailmanpolitiikasta tai lapsityövoimasta. Lapsityövoiman kannalta monikansalliset suuryritykset eivät yleensä merkitse hyvää. Lapsityövoima on erittäin halpaa ja lisää yritysten taloudellista voittoa. Lapsityövoima on yrityksille edullista yleensä kuitenkin vain niin kauan, kun siitä vaietaan ja se pysyy piilossa. Varsinkin teollistuneissa länsimaissa lapsityövoimalla valmistetuilla tuotteilla on hyvin huono maine, ja olemassa olevat ihmisoikeusverkostot pystyvät tehokkaasti nostamaan tällaiset epäkohdat esille. Yritysten imagosta on puhuttu viime vuosikymmeninä yhä enemmän, eikä monellakaan yrityksellä ole halua tai varaa profiloitua lapsityövoimaa hyödyntäväksi yritykseksi. Tämä on osaltaan sellainen tekijä, jota verkostot voivat käyttää hyväkseen tilanteen parantamiseksi.

Verkostojen yksi olennaisimpia tehtäviä on nimenomaan nostaa aiemmin mahdottomina pidettyjä ongelmia esille ja muokata sekä ongelmat että niiden ratkaisuehdotukset ymmärrettävään muotoon. Lapsityövoiman poistaminen työpaikoilta ei vielä riitä, vaan lapsille on pystyttävä tarjoamaan muita vaihtoehtoja, kuten koulutusta. Samoin laajalle yleisölle ja lapsityövoiman kanssa työskenteleville toimijoille on tehtävä selväksi, miten tulee toimia ja miksi. Lasten työllistäjille ei tule antaa mahdollisuutta palkata lapsia, ja lapsille on pystyttävä tarjoamaan muita mahdollisuuksia. Verkostot

³¹¹ World Trade Organization 2006.

³¹² The World Bank: Bangladesh Country Brief 2005.

³¹³ Bogra, Rangbur, Dinajpur, Faridbur, Tangail ja Jamalpur Sylet.

³¹⁴ The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, iv.

voivat painostaa sekä yrityksiä että näitä tukevia valtioita. Yritykset taas voivat suoraan vaikuttaa siihen, keitä heidän tehtaissaan työskentelee. Samalla on tuettava valtiota, jotta se kykenee takaamaan ihmisten toimeentulon ja koulutuksen.

Lapsityövoima on helppoa työvoimaa. Erään tehtaanomistajan mukaan:

” Kymmenen-kaksitoistavuotiaat ovat parhaita. Heitä on helppo kontrolloida, eivätkä he ole kiinnostuneita miehistä tai elokuvista. He ovat myös hyvin tottelevaisia.”³¹⁵

Kyseinen tehtaanomistaja unohtaa mainita sen, että lapset eivät myöskään ole järjestäytyneet ja he suostuvat työskentelemään 500 takan (12 dollarin) kuukausipalkalla siinä, missä laillinen minimipalkka on 930 takaa.³¹⁶ Tehtaanomistajan on myös helppo palkata lapsia niin kauan, kun tuotteiden jälleenmyyjät eivät vaadi selvityksiä ja vahdi olosuhteita, joissa tuotteitaan teettävät.

Kansainvälisen säätelyn ja lain määrä kaupan alalla kasvaa jatkuvasti. Suurin osa tästä sääntelystä tähtää vapaan kaupan esteiden poistamiseen. Tähän yhtälöön ei haluta rajoittavaksi tekijäksi ihmisoikeuksia.³¹⁷ Debora L. Spar Harvard Business Schoolista tuo esille sen, miten suuryrityksillä sekä paikallisella hallituksella on yhteinen intressi pitää työvoima helposti käsiteltävänä ja tottelevaisena³¹⁸. On melko oikeutettua olettaa, että suuryritykset valitsevat tarvittaessa ihmisoikeuksien sijaan lyhyen tähtäimen voitot³¹⁹. Tämä kehitys ei varmasti yritysten tai tuskin edes valtioiden toimesta muutu. Kansainvälisiltä järjestöiltä, kuten YK tai ILO, puuttuvat pakottavat toimet tai sellaiset sanktiot, jotka voisivat saada rikkurivaltiot tottelemaan. Avaimet toisenlaiseen kehitykseen löytyvät nimenomaan kansainväliseltä ihmisoikeusverkostolta, jolla on tarvittava tieto, kyky toimia ja resursseja saada mielipiteensä kuuluviin.

Olellainen osa ihmisoikeusverkostojen potentiaalia löytyy niiden vahvasta paikallisesta näkemyksestä. Ongelmien luonnetta ei ole ulkoapäin määritelty, vaan sen ovat kokeneet ja sen keskellä ovat eläneet ja elävät ne ihmiset, joiden kertoman ja raportoinnin perusteella verkosto muodostaa kokonaiskuvan ongelman luonteesta, laadusta ja laajuudesta. Bumerangin avulla on mahdollista muodostaa vahva näkemys ja mahdolliset korjausvaatimukset ilman valtion väliintuloa tai ohjausta. Ongelman lopullinen nimeäminen ja sitä kautta toimiin ryhtyminen on politiikkaa, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että prosessi siirtyisi verkostojen ulottumattomiin. Niiden toiminta toki tapahtuu paljolti virallisten areenojen ulkopuolella, mutta myös yhä enemmän niiden sisällä. Ei-

³¹⁵ Alam 2006.

³¹⁶ Alam 2006.

³¹⁷ Forsythe 2000, 195.

³¹⁸ Emt. 196.

³¹⁹ Emt. 199.

valtiollisia toimijoita otetaan enemmän mukaan erilaisiin kansallisen ja kansainvälisen tason kokouksiin ja konferensseihin, sekä vakituisiksi jäseniksi että esimerkiksi raportoijiksi. Tämä on hyvin tärkeää, koska asiallisen, asioihin perehtyneen ja luotettavan kumppanin roolissa ihmisoikeusjärjestöillä on huomattavasti parempi mahdollisuus ajaa asiaansa kuin ikuisena kapinoitsijana tai vastarannan kiiskenä. Vaihtoehtoisen ja haastavan näkemyksen esittäminen virallisilla areenoilla esimerkiksi valtioiden edustajille ei ole yhdentekevää.

Bangladesh on yksi kehitysavun ja luottojen suursaaaja maailmassa. Viimeisen noin kolmen vuosikymmen aikana maan arvioidaan vastaanottaneen kehitysyhteistyövaroja noin 2,5 miljardin euron vuosivauhdilla. YK:n maailman ruokaohjelma³²⁰ laskee silti noin 30 miljoonan bangladeshilaisen näkevän nälkää. UNDP:n³²¹ mukaan Bangladeshin henkeä kohden laskettu bruttokansantuote olisi alhaisemmalla korruptiotasolla kaksinkertainen nykyiseen verrattuna.³²² Ulkomaiden apu on edelleen tärkeä tulonlähde maalle. Näin ollen ei ole yhdentekevää, sidotaanko ulkomailta myönnettäviä lainoja ja tukirahoja (mm. Maailmanpankilta ja lukuisilta eri valtioilta) joihinkin ehtoihin vai ei. Jos ehdoksi asetetaan esimerkiksi tietynlaajuiset parannukset ihmisoikeuksien saralla ja näiden parannusten tapahtumista valvotaan, on oletettavaa, että valtiolla on motiivi myös tehdä jotain muutosten eteen. Moraalisen paineen ohella taloudellisiin seikkoihin keskittyvä painostus voi siis osoittautua kannattavaksi. Ilman paikallisia valvojia on kuitenkin mahdotonta sanoa, toteutuvatko vaaditut oikeudet vai eivät. Paikalliset toimijat puolestaan voivat raportoida kansainvälisille kumppaneilleen, joilla on vaikutusvaltaa ja mahdollisuuksia saada viesti eteenpäin niille tahoille, jotka tukirahoja myöntävät. Näin ollen valtion saama tuki ei riipu vain sen omasta raportoinnista tilanteen kehityksestä.

Maailmanpankki suhtautuu Bangladeshin viime vuosien kehitykseen positiivisesti ja vuonna 2004 se myönsi maalle 200 miljoonaa dollaria tukirahoja. Tämä raha suunnattiin hallituksen laajoihin kehitystä edistäviin projekteihin ja köyhyyden poistamiseen.³²³ Maailmanpankilla on keskeinen rooli rahoitettaessa ja implementoidessa ohjelmaa (Health and Population Sector Program), joka pyrkii luomaan ja tarjoamaan käyttäjäkeskeisiä, tasa-arvoisia ja tehokkaita palveluja muun muassa terveydenhuollon ja ravitsemuksen saralla. Liittyen tähän ohjelmaan pankki myönsi vuonna 2005 350 miljoonaa dollaria luottoa, joka tähtää nimenomaan julkisen terveydenhuollon kohentamiseen, palvelujen laadun nostamiseen ja ihmisten terveystietämyksen nostamiseen. Kampanjan kohteena ovat nimenomaan kaikkein köyhimmät kotitaloudet. Koko ohjelman arvioidut kulut noussevat 4,3

³²⁰ WFP-World Food Programme.

³²¹ United Nation Development Programme eli YK:n kehitysjärjestö.

³²² Nuikka 2001.

³²³ The World Bank: Bangladesh Country Brief 2005.

miljardiin dollariin. Loppusumman maksajiksi joutuvat Bangladeshin hallitus ja sen lukuisat kehitysyhteistyökumppanit. Muita maksajia ovat Euroopan komissio, Ison-Britannian kansainvälisestä kehityksestä vastaava ministeriö (vastaa mm. avusta köyhille maille ja köyhyyden poistoon liittyvistä ohjelmista)³²⁴, Hollannin valtio, Unicef, WHO, UNFPA³²⁵ ja USAID³²⁶. Kaikki edellä mainitut tahot työskentelivät tiiviisti yhdessä jo ohjelman suunnitteluvaiheessa. Ohjelman päävastuu on Bangladeshin terveysministeriöllä.³²⁷

Päärahoittajat tässä ohjelmassa ovat kansainvälisiä järjestöjä ja organisaatioita sekä yksittäisiä valtioita. Bangladeshin valtion edustajien vastuulla on ohjelman toimeenpaneminen. Usean vahvan kansainvälisen toimijan mukanaolo takaa yleensä kiitettävän paljon tietotaitoa ja resursseja. Jos apu saadaan suunnattua halutulla tavalla etukäteen määritellyille tahoille, on ohjelma toiminut ja varsinaista verkoston toimintaa ei sen toteutuksessa ainakaan avoimesti näy. Toki valtiollisetkin toimijat voivat olla omalla tavallaan verkostoituneet, mutta tällöin kyse on todennäköisesti instituutioista, pysyvimmistä rakenteista ja järjestöistä. Kuitenkin ongelmien esille nostamisen ja niiden puolesta toimimisen lisäksi tärkeä osa ihmisoikeusverkoston toimintaa on erilaisten ohjelmien ja sitä kautta yleisen kehityksen monitorointi. Hyvin linkittyneet paikalliset toimijat saavat epäkohdat nopeasti kansainvälisten rahoittajien tietoon.

5.1.2. Koulutuksen merkitys lapsityövoiman poistamisessa

Lasten työssäkäynti estää heitä pääsemästä koulutuksen piiriin. Koulutuspalveluiden kehitys (sellaisten, joihin kaikilla on varaa ja joka on hyvälaatuista ja asianmukaista lasten tulevia töitä ajatellen) on yksi tehokkaimmista tavoista estää lapsityövoiman syntyä, kun samalla vielä vaarallisista töistä poistettuja lapsia koulutetaan, sopeutetaan ja autetaan sosiaalisesti integroitumaan yhteisöön. On myös äärimmäisen tärkeä huomata, ettei lasten ole mahdollista nauttia oikeuksistaan, jos aikuistenkaan oikeuksia ei riittävästi kyetä takaamaan. Jotta lapsityövoima voitaisiin globaalisti voittaa, on kiinnitettävä huomiota myös aikuisten työoloihin ja sosiaaliseen turvaan. Aikuisilla tulee olla mahdollisuus saada työstään sellaista palkkaa ettei heidän tarvitse lähettää lapsiaan töihin.³²⁸

³²⁴ The British Department for International Development.

³²⁵ YK:n väestörahoitus.

³²⁶ United States Agency for International Development.

³²⁷ The World Bank: Bangladesh Country Brief 2005.

³²⁸ Noguchi 2002, 362–363.

Maailmanpankin vuoden 2005 raportin mukaan Bangladeshissa koulutustaso ja terveydenhuolto ovat parantuneet viime vuosina ja köyhyys on ollut vähenemään päin. Viime vuosikymmenten suurimpina saavutuksina Maailmanpankki nostaa esille väestönkasvun hillitsemisen sekä sukupuolten tasa-arvon kasvun lasten kouluun pääsyssä. Maailmanpankki toteaa myös, että Bangladesh on jopa puolittanut imeväiskuolleisuuslukunsa nopeammin kuin yksikään muu kehitysmaa.³²⁹ Toki on hyvä muistaa, että vaikka puhutaan puolitetusta luvuista, on imeväiskuolleisuus Bangladeshissa edelleen suhteellisesti katsottuna hyvin korkea.

Euroopan unionin komission tiedonannossa vuoden 2006 syksyiltä todetaan, että sijoittaminen opetukseen tietyssä vaiheessa ei paranna ihmisen kykyjä ja pätevyyttä vain tuossa vaiheessa, vaan pohjustaa tärkeällä tavalla kykyjen hankkimista seuraavilla tasoilla. Komission teettämien tutkimusten mukaan panostus lasten varhaisvaiheen kasvatukseen ja opetukseen tuottaa suhteellisesti enemmän tulosta kuin missään muussa elämänvaiheessa annettu koulutus. Tulokset ovat erityisen positiivisia silloin, kun kyetään tekemään varhaisvaiheen interventio sosiaalisesti ja taloudellisesti huonoista oloista tulevien lasten elämään koulutuksen muodossa.³³⁰ Komission teettämien tutkimusten tulokset puhuvat suoraan sen puolesta, että koulutuksen rooli on erittäin tärkeä ihmisen elämässä. Komission teettämien tutkimusten mukaan erityisesti epäedullisista oloista tulevien lasten varhaiskasvatukseen panostaminen tuottaa suhteellisesti mitattuna parhaan tuloksen. Missään muussa elämänvaiheessa koulutukseen panostaminen ei tuota yhtä hyvää tulosta.

Erityisen tärkeä huomio lapsityöläisten kannalta on se, miten epäedullisista tulevien lasten varhaiskoulutukseen panostaminen tuottaa suhteellisesti kaikkein parhaimman tuloksen. Jotta tällaisen positiivisen kehityksen voi nähdä, täytyy projekteihin tuki olla valmis panostamaan hyvin pitkällä tähtäimellä, koska koulutuksen edut voivat tulla näkyviin selkeästi vasta 20–30 vuoden kuluttua.

YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen artiklassa 26 todetaan koulutuksesta seuraavasti:

”Jokaisella on oikeus saada opetusta. Opetuksen on oltava ainakin alkeis- ja perusopetuksen osalta maksutonta. Alkeisopetuksen on oltava pakollinen. Teknistä ja ammattiopetusta on oltava yleisesti saatavilla, ja korkeimman opetuksen on oltava avoinna yhtäläisesti kaikille heidän kykyjensä mukaan.”³³¹

³²⁹ The World Bank: Bangladesh Country Brief 2005.

³³⁰ Commission of the European Communities 2006, 14.

³³¹ Ks. esim. Suomen YK-liitto 2006.

Lapsityövoiman ja koulutuksen välillä on myös suora korrelaatio³³². Monissa maailmanlaajuisesti toimivissa köyhydenpoisto-ohjelmissa korostetaan nimenomaan sekä köyhien perheiden taloudellista tukemista että näiden lasten kouluttamista. Lapsien tulon korvaaminen on monille perheille selviytymisen ehto, jotta he voivat olla lähettämättä lapsensa töihin.³³³ Melkein 50 prosenttia koululaisista lopettaa koulunkäynnin ennen kuin he ovat päässeet viidenneltä luokalta ja siirtyvät töihin.³³⁴

Tutkimusten mukaan korkeat keskeyttämisluvut liittyvät julkisen kouluopetuksen huonoon laatuun, aikuisten huonoon lukutaitoon, suppeaan tietämykseen koulutuksen merkityksestä, opettajien ja oppilaiden määrän suhteeseen (yhtä opettajaa kohti voi olla jopa 100 oppilasta), koulutusmateriaalien puutteeseen sekä koulunkäynnin kustannuksiin. Vaikka koulunkäynti ja koulukirjat olisivat ilmaisia, eivät esimerkiksi kuljetus kouluun, koulupuvut, kynät, paperit ja vihkot ole.³³⁵ Jotta köyhiä perheitä rohkaistaisiin ja autettaisiin lähettämään lapsensa kouluun työn sijasta, on näille tarjottava erilaisia palveluita ja taloudellista tukea kuten kouluruokailu, koulusta käsin tarjottava terveydenhuolto ja erilaiset vanhemmillekin suunnatut stipendit. On tärkeää huomioida erityisesti tytöt, koska maailmanlaajuisesti 60 prosenttia lapsista, jotka eivät ole koulussa, ovat nimenomaan tyttöjä. IPEC onkin aktiivinen jäsen esimerkiksi Unicefin johtamassa tyttöjen koulutukseen panostavassa hankkeessa.³³⁶

Bangladeshissa yli 15-vuotiaiden naisten lukutaito on maailman surkeimpia. UNESCO:n mukaan vuonna 2000 Bangladeshin yli 15-vuotiaista naisista yli 70 prosenttia oli lukutaidottomia.³³⁷ Bangladeshissa naisten luku- ja kirjoitustaito on noin 29 prosenttia, ja miesten vastaava luku on noin 56 prosenttia. Luvut ovat huonot siitäkkin huolimatta, että viime vuosina erityisesti tyttöjen koulunkäynnin tukemiseen on kiinnitetty huomiota. Vuonna 2003 noin puolet maan kaikista koulun oppilaista oli naisia.³³⁸

Opettajat ja näiden järjestöt ovat sellaisessa asemassa, jossa heidän on verraten helppo vaikuttaa lapsityövoiman syntymisen estämiseen. Toki opettajienkin vaikutusmahdollisuutensa paranisivat huomattavasti, jos he saisivat järjestäytymisoikeuden ja pystyisivät toimimaan täysivoimaisesti yhtenäisenä joukkona. IPEC työskentelee yhdessä useiden kansallisten ja kansainvälisten järjestöjen

³³² International Labour Organization 2005a.

³³³ International Labour Organization 2003g.

³³⁴ International Labour Organization 2005a.

³³⁵ Ibid.

³³⁶ International Labour Organization 2003d.

³³⁷ Feldman & Larson 2004, 21.

³³⁸ Emt. 15.

kanssa lapsityövoimatilanteen parantamiseksi. Yksi tärkeä aspekti IPEC:n työssä ovat muun muassa opettajille suunnatut paketit, joiden avulla IPEC jakaa opettajille tietoa lasten oikeuksista ja lapsityövoimasta opettajien omalla äidinkielellä. IPEC pyrkii nostamaan ihmisten tietoisuutta sekä paikallisella että kansallisella tasolla jakamalla esimerkiksi opettajien ja näiden järjestöjen kautta tietoa lapsityövoiman haitoista ja koulutuksen tärkeydestä. Kesällä 2002 IPEC käynnisti aloitteen ”SCREAM Stop Child Labour”, jonka tarkoituksena on auttaa opettajia koulutuksen, taiteiden ja median avulla parantamaan ihmisten tietoisuutta lapsityövoimaan liittyen.³³⁹ ILO:n ohella muun muassa Education International, The World Conference on Teachers sekä erilaiset opettajien edustusjärjestöt ympäri maailmaa on mobilisoitu mukaan lapsityövoiman vastaiseen taisteluun.³⁴⁰

Epävirallinen tai siirtymävaiheen koulutus on erityisen iso ja tärkeä osa IPEC:n toimintaa, kun lapset on ensin saatu pois työpaikoilta. Epävirallinen tai siirtymävaiheen koulutus tarkoittaa koulutusta, jonka avulla lapsi kykenee siirtymään oman ikäryhmänsä viralliseen kouluun. Ammatillista koulutusta tarjotaan IPEC:n ohjelmissa vanhemmille lapsille, joilla jo on tarvittavat numeeriset ja kirjalliset taidot. Epävirallinen koulutus ei vielä takaa lasten pysyvää poisjääntiä työpaikoilta, joten on tärkeää saada lapset virallisen koulujärjestelmän piiriin. Sosiaalisiin tekijöihin on myös tärkeää kiinnittää huomiota, koska sosiaalinen poissulkeminen on toinen vahva tekijä, joka estää lapsia menemästä kouluun. Monissa tapauksissa lapset, jotka työskentelevät huonoimmissa oloissa kuuluvat yhteiskunnan alimpiin luokkiin muun muassa kulttuurin ja etnisyyden perusteella.³⁴¹

Lapset, jotka eivät saa koulutusta, jäävät huonojen työolojen ja vielä huonomman palkan muodostamaan köyhyyden kierteseen. Lasten kotitalouksissa tekemä työ on laajalle levinnyttä Bangladeshissa. Tarkkaa tietoa kotitalouksissa töitä tekevästä lapsista ei ole kuitenkaan saatavilla. Lapset työskentelevät yksityisissä kodeissa, eikä heidän työolosuhteitaan valvo kukaan. Muiden kodeissa työskentelevillä lapsilla ei ole minkäänlaista laillista statusta tai tunnustettua asemaa. Erityisesti nuoret tytöt ovat täysin työntantajansa kontrollin alla ja alttiita väkivallalle ja hyväksikäytölle. Muiden kodeissa työskentelevät lapset ovat piilossa, koska he työskentelevät suljettujen ovien takana. He ovat näkymättömiä, koska he eivät näy edes numeroina missään tilastoissa. He ovat myös saavuttamattomissa, koska he työskentelevät yksityisissä kodeissa, joihin viranomaisten on vaikea mennä vaikka tahtoa löytyisikin. Toisin kuin teollisuuden piirissä työskentelevät lapset, nämä lapset ovat hajaantuneet ympäriinsä.³⁴²

³³⁹ International Labour Organization 2003e.

³⁴⁰ International Labour Organization 2003d.

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Unicef: Basic Education for Hard-to-Reach Urban working Children, 1.

Unicef³⁴³ hoitaa yhteistyössä Bangladeshin hallituksen kanssa Basic Education for Hard to Reach Urban Working Children (BEHTRUWC)-projektia. Projektin ensimmäisessä vaiheessa vuosina 1997–2004 se kattoi 346 000 8–14 -vuotiasta lasta, joille tarjottiin kaksi vuotta perusopetusta. Tämän jälkeen heitä autettiin ja seurattiin vielä puoli vuotta.³⁴⁴ Projektin toinen vaihe, jonka arvioitu kesto on vuodesta 2004 vuoteen 2009 palvelee noin 200 000 lapsityöläistä 8000 eri keskuksessa. Lapset opetetaan kirjoittamaan ja laskemaan, mutta tämän lisäksi heitä opetetaan terveydenhuollossa, omien oikeuksiensa tunnistamisessa, vaarallisen työn tunnistamisessa ja sen välttämässä ja muissa heidän elämänpiirin kannalta tärkeissä asioissa.³⁴⁵ Ylipäätään lasten mahdollisuuksia koulutukseen, suojeluun, osallistumiseen ja kehitykseen pyritään kaikin tavoin tukemaan. Tällä hetkellä jo yli 346 000 lasta on ottanut osaa ja hyötynyt BEHTRUWC-projektista.³⁴⁶ Tämä projekti on siitä harvinainen, että siitä on saatavilla selviä lukuja suoraan lasten mahdollisuuksiin liittyvistä tuloksista. Toki 346 000 on vielä murto-osa Unicefin arvioimasta³⁴⁷ 7 miljoonasta lapsityöläisestä, joista valtaosa työllistyy juuri kotitalouksien palveluksessa. Silti yksittäisiä autettuja lapsia ajatellen luku on valtava ja antaa hyvän esimerkin tehokkaasta toiminnasta sekä toivoa paremmasta.

Maa- ja maailmanpankin mukaan Bangladesh on viimeisen vuosikymmenen aikana saanut nostettua miesten lukutaitoa kahdeksalla ja naisten kuudella prosentilla. Samoin Maailmanpankin mukaan Bangladesh on melkein saavuttanut omavaraisuuden ruuan tuotannossa ja valtio on parantanut valmiuttaan selviytyä erilaisista luonnonkatastrofeista. Bangladesh on myös parantanut mahdollisuuksiaan tarjota kansalaisilleen sosiaalisia turvaverkkoja.³⁴⁸

5.2. International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)

Kansainvälinen työjärjestö ILO yhdessä YK:n lastenrahasto Unicefin kanssa käynnisti vuonna 1992 IPEC-ohjelman (International Programme on the Elimination of Child Labour), jonka tarkoituksena on tehokkaasti poistaa lapsityövoima.³⁴⁹ IPEC käynnistettiin erityisesti Saksan hallituksen

³⁴³ Lisää tietoa ja yksityiskohtia Unicefin toiminnasta Bangladeshissa sekä mm. BEHTRUWC-projektista on löydettävissä osoitteesta: <http://www.unicef.org/bangladesh/>.

³⁴⁴ Unicef: Basic Education for Hard-to-Reach Urban working Children, 2.

³⁴⁵ Emt. 3.

³⁴⁶ Emt. 4.

³⁴⁷ Emt. 1.

³⁴⁸ Ks. The World Bank -Human Development Unit-South Asian Region 2005.

³⁴⁹ Ulkoasiainministeriö, 1999.

taloudellisella tuella.³⁵⁰ IPEC-ohjelma on laajin yksittäinen ohjelma, joka tähtää lapsityövoiman poistamiseen. IPEC-ohjelma on laajentunut nopeasti ja toimii tällä hetkellä yli 30 maassa.³⁵¹

IPEC-ohjelma pyrkii vahvistamaan kansallisia keinoja vastata lapsityövoimaongelmaan sekä luomaan maailmanlaajuisen liikkeen taistelemaan lapsityövoimaa vastaan. IPEC osallistuu myös tarvittaessa kansallisiin keskusteluihin siitä, kuinka ILO:n sopimuksia sovelletaan käytäntöön. Erityisesti koskien ILO:n sopimusta 182 (lapsityövoiman pahimpia muotoja koskevaan sopimus) IPEC hakee aktiivista roolia sen kansallisessa käsittelyssä, koska sopimus kattaa useita alueita, jotka eivät liity suoraan vain työhön liittyvään lainsäädäntöön.³⁵²

ILO:n sopimuksen 182 yllättävän nopean ja laajan ratifioinnin seurauksen IPEC:n tavoitteeksi tarkentui lapsityövoiman kaikkein vaarallisimpien muotojen poistaminen. Ohjelman tavoitteena on myös tarjota lapsille ja heidän perheilleen vaihtoehtoja. Tavoitteena on taata se, että lapset todella hyötyvät näistä interventioista, eivätkä joudu vielä mahdollisesti pahempiin olosuhteisiin.³⁵³

IPEC:n työ on erityisen tärkeä ILO:n agendalla, koska lapsityövoima vahvistaa köyhyyttä estämällä lapsia saamasta tarvittavia kykyjä ja koulutusta, joka mahdollistaisi heille paremman tulevaisuuden. Lapsityövoiman vaikutukset ovat nähtävissä kauan lapsuuden jälkeen. Lukuisten fyysisten ja psyykkisten lapsille aiheutuvien vaikeuksien lisäksi lapsityövoima vaikuttaa pitkällä tähtäimellä kansantalouden kilpailukykyyn, tuottavuuteen ja potentiaalisiin tuloihin. IPEC:n kokemus osoittaa, että ollakseen tehokkaita, köyhyyden poistamiseen tähtäävien ohjelmien on pyrittävä ennalta estämään lapsityövoiman käyttö, poistettava lapset vaarallisista töistä, tarjottava lapsille koulutusta ja ylipäätään vahvistettava kansallisia keinoja, erityisesti koulutusta.³⁵⁴

IPEC:n tavoitteena on erityisesti poistaa lapsityövoiman ja lasten hyväksikäytön kaikkein pahimmat muodot, kuten lapsiprostituutio ja orjatyö. IPEC keskittyy erityisesti nuorten lasten sekä tyttöjen asemaan. IPEC:n toimintaan kuuluu muun muassa lapsityövoiman käyttöä ehkäiseviä ohjelmia, lainsäädännön kehittämishankkeita, erilaisia koulutusohjelmia sekä ohjelmia, joissa lapsia poistetaan työpaikoilta.³⁵⁵ Kokemuksen kautta on opittu, että lasten työnteon loppuessa on lasten perheille löydettävä korvaavia tulonlähteitä ja lapsille on luotava mahdollisuus käydä koulua. IPEC-

³⁵⁰ Ashagrie 2001, 202.

³⁵¹ Ulkoasiainministeriö, 1999, International Labour Organization 2005g sekä International Labour Organization 2005d.

³⁵² International Labour Organisation 2005f.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Ibid.

³⁵⁵ Ulkoasiainministeriö 1999.

ohjelma on toiminut ennen muuta kehitysmaissa, mutta sen toimintaa aloitellaan myös esimerkiksi Albaniassa, Romaniassa sekä Venäjällä Pietarissa.³⁵⁶

IPEC-projekti on kehittänyt verkoston, DBNet (Development Policy Network for the Elimination of Child Labour), jonka tarkoitus on integroida lapsityövoimaa koskevia asioita laajemmin kehitys- ja köyhyyspoisto-ohjelmiin. Verkoston ydin sisältää instituutioita noin 15:sta maasta.³⁵⁷ IPEC on kumppaneineen kehittänyt ja tukenut suoran toiminnan projekteja. Kun projektit etenevät, on tärkeää mennä pidemmälle ja kehittää ohjelmia pitkällä tähtäimellä. Tämä vaatii dialogia aiheesta niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasollakin, sekä sitä, että lapsityövoiman poistaminen otetaan pysyväksi osaksi erilaisia kehitys- ja köyhyyspoisto-ohjelmia.

Kaikkein tehokkain tapa taistella lapsityövoimaa vastaan tuntuu olevan kansallisten ja paikallisten toimijoiden luomat verkostot. Verkostostrategian tavoite on luoda ja tukea jo olemassa olevia kansallisia, alueellisia ja globaaleja verkostoja. Potentiaalisia verkoston toimijoita ovat esimerkiksi erilaiset tutkimusinstituutit, akateemiset instituutiot, terveyteen ja turvallisuuteen keskittyvät instituutit, säätiöt, ministeriöiden erilaiset erikoistuneet yksiköt, työnantajien ja -tekijöiden organisaatiot, ei-valtiolliset organisaatiot sekä vaikutusvaltaiset yksilöt muun muassa media-alalla. DBNetin tavoite on kehittyä alhaalta ylöspäin, kansalliselta kansainväliselle tasolle. Projektin alkuvaiheissa osanottajien määrä on vielä rajallinen. Osanottajina ovat muun muassa sellaiset tutkimusinstituutit, jotka ovat kotimaissaan johtavassa asemassa ja jotka osallistuvat IPEC:n toimintaan. Bangladeshista projektiin osallistuu Centre for Policy Dialogue (CPD).³⁵⁸

Yksi monipuolisimmista ja pisimmälle viedyistä ja perusteellisista projekteista lienee ILO:n, Unicefin ja Bangladesh Garment Manufacturers and Exporters Associationin (BGMEA:n) luoma projekti, jonka avulla pyritään lopettamaan lapsityövoiman käyttö. Lisäksi projektissa ovat mukana Bangladeshin hallitus ja työministeriö. Lapsityövoiman valvomisesta on pyritty tekemään aktiivinen työkalu, jonka avulla voidaan lopettaa lasten työskentely vaarallisissa olosuhteissa. Projektiin liittyy konkreettisia tarkastuksia, joita toistetaan säännöllisesti. Tarkoituksena on tunnistaa lapsityöläiset ja riskit, joille he altistuvat ja todella todistaa se, että heidät on siirretty pois vaarallisista töistä. Tärkeänä osana projektia on myös seuranta, jota tehdään, jotta voidaan taata, että töistä poistetuille lapsille on saatu tarjottua tyydyttäviä vaihtoehtoja, kuten jonkinlaista koulutusta.

³⁵⁶ Ulkoasiainministeriö 1999.

³⁵⁷ International Labour Organization 2005c.

³⁵⁸ International Labour Organization 2003c.

Tämän projektin puitteissa on myös luotu tarkka ja hyvin yksityiskohtainen manuaali, jonka avulla lapsityövoiman voi poistaa ja jonka avulla poiston tehokkuutta ja seurauksia voi valvoa.³⁵⁹

IPEC:n toiminta alkoi Bangladeshissa vuonna 1995. IPEC:n strategia käsittää muun muassa ennaltaehkäisevää toimintaa, lasten poistamista vaarallisista työpaikoista ja lasten koulunkäynnin tukemista. Nykyään IPEC:n toiminta Bangladeshissa on saavuttanut jo vaiheen, jossa pienemmät pilottiprojektit on muovattu laajemmiksi, kokonaisia maantieteellisiä sekä talouden alueita käsittäviksi hankkeiksi.³⁶⁰

IPEC:n kansalliseen ohjauskomiteaan (The National Steering Committee – NSC) kuuluvat Bangladeshin työministeriö, opetusministeriö, naisten- ja lastenasioiden ministeriö, sosiaalisen hyvinvoinnin ministeriö, tekstiilin valmistamisen ministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, ulkoministeriö, ei-valtiollisten toimijoiden virasto, työntekijöiden ja –antajien organisaatioita sekä ILO ja Unicef. IPEC:n vuonna 2005 tuotetun dokumentin mukaan yli 50 000 lasta on joko suoraan tai välillisesti hyötynyt IPEC:n toiminnasta.³⁶¹

5.2.1. Järjestöt Bangladeshissa

Bangladeshissa toimii useita erilaisia järjestöjä ja tahoja, jotka yrittävät vaikuttaa juuri lapsityövoimaan ja lasten asemaan. Valtaosa esille nostamista projekteista ja ohjelmista on alkanut/loppunut niin hiljattain, ettei niiden osalta ole vielä saatavana selkeitä raportteja mahdollisista vaikutuksista tai tuloksista. Ylipäätään monien projektien kohdalla tarkkojen tulosten esittäminen tuntuu olevan vaikeaa. Esittelen vain pienen osan niistä kaikista ohjelmista ja toimista, joita Bangladeshin lasten ja bangladeshilaisten oikeuksien hyväksi toteutetaan. Esimerkeistä käy kuitenkin ilmi se, miten erilaisia projektit voivat olla, sekä kooltaan että toimijoiltaan. Tavoitteet ovat usein samankaltaisia, joskin eri mittakaavassa.

Bangladesh Rural Advancement Committee (BRAC) on yksi maan suurimmista ei-valtiollisista organisaatioista. BRAC:n yksi tärkeimmistä tavoitteista on pyrkiä tarjoamaan koulutusta lapsille. Jo 1970-luvulta asti BRAC on pitänyt naisia pääkohteenaan, koska pitää heitä esisijaisen tärkeänä perheen kestävän kehityksen ja lasten koulutuksen edistämässä³⁶². BRAC tarjoaa perusopetusta

³⁵⁹ International Labour Organization 2005h, International Labour Organization 2005i, International Labour Organization 2005j.

³⁶⁰ International Labour Organization 2005e.

³⁶¹ Ibid.

³⁶² Bangladesh Rural Advancement Committee: Vision. 2005.

noin 1,2 miljoonalle lapselle ja yhdistää voimansa muiden tahojen kanssa, jotka tukevat 70 prosenttia kaikista lapsista, jotka saavat käydä koulua ainakin viidenteen luokkaan asti. BRAC on saanut nostettua erityisesti naisten lukutaitoa muun muassa tarjoamalla joustavia opiskeluaikoja ja stipendejä tytöille. Melkein kaikki BRAC:n opettajista ovat naisia, jotka ovat itsekin saaneet vähintään toisen asteen koulutuksen.³⁶³

Ylipäätään 400 erilaista ei-valtiollista järjestöä osallistuu epävirallisen koulutuksen tarjoamiseen Bangladeshissa. BRAC:n tarjoama opetus on laajamittaista ja mikä merkittävintä, jopa 90 prosenttia lapsista, jotka aloittavat koulunsa BRAC:n tuella myös valmistuvat koulusta.³⁶⁴ Tämä on erityisen merkittävää maassa, jossa lasten koulussa pysyminen on suuri ongelma. BRAC toimii pääasiassa kansainvälisten lahjoitusten turvin. Sen pääasiallisia tukijoita ovat Euroopan komissio, Department for International Development (Iso-Britannia), DGIS (Alankomaat), CIDA (Kanada), NOVIB (Alankomaat), NORAD (Norja) ja World Food Programme³⁶⁵. Esimerkiksi juuri koulutuksen saralla BRAC on saanut selviä tuloksia aikaan. Sen ylläpitämistä kouluista on valmistunut jo noin kolme ja puoli miljoonaa lasta³⁶⁶. BRAC on toimiva esimerkki sellaisesta toiminnasta, jossa voimansa yhdistävät sekä valtiolliset että ei-valtiolliset toimijat. Viime kädessä ohjelmia toteuttavat koulutetut paikalliset ihmiset, jotka tuntevat olosuhteet ja niiden vaatimukset parhaiten.

Bangladeshin työvoiman tutkimiseen keskittyvä instituutti (Bangladesh Institute of Labour Studies–BILS) implementoi lasten poistamiseen vaarallisista töistä keskittyvää projektia, jota Tanskan valtio rahoittaa. Projektiin kuuluu epävirallisen koulutuksen toteuttaminen ja ammatillisen koulutuksen tarjoaminen, jotta vaarallisissa töissä olevat lapset saataisiin koulutuksen pariin. Projektin tarkoitus on myös yleisesti nostaa ihmisten tietoisuutta lapsityövoimasta ja lasten työskentelyn haitoista. On syytä huomata, että IPEC valvoo ja koordinoi muun muassa tätä projektia, kuten lukuisia muita Bangladeshissa toteuttavia projekteja. Tällainen valvonta on tarpeen, jotta vältytään päällekkäisyyksiltä ja saadaan kaikki resurssit mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön.³⁶⁷

Bangladeshissa perustettiin vuonna 1999 Joint Child Labour Working Group (JCLWG), koska haluttiin entistä selvemmin koordinoida ohjelmia lapsityövoiman poistamiseksi. Ryhmän jäseninä ovat ILO, Unicef, The Bangladesh Shishu, Adhikar Forum (erilaisten ei-valtiollisten toimijoiden

³⁶³ Feldman & Larson 2004, 20–21.

³⁶⁴ The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, ix.

³⁶⁵ Bangladesh Rural Advancement Committee: Governance, 2005.

³⁶⁶ Bangladesh Rural Advancement Committee: BRAC at a Glance as of June 2006, s 3.

³⁶⁷ International Labour Organization 2006b.

liitto), The Dhaka Ahdania Mission, The Centre for Mass Education and Science ja Pelastakaa Lapset-järjestö. Tavoitteena oli tehokkaampi yhteistyö ja informaation jakaminen sekä yhteisten agendojen ja strategioiden suunnitteleminen. JCLWG keskittyy IPEC:n aikaan sidottujen ohjelmien toteuttamiseen ILO:n sopimuksen 182 ja Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti.³⁶⁸

Lapsityövoiman poistaminen ja kansainvälisen yhteisön ajama ja UNESCO:n³⁶⁹ koordinoima ”Koulutus kaikille”EFA-projekti (Education For All³⁷⁰) kuuluvat tiivisti yhteen. Projektin tarkoitus on saada kaikille maailman lapsille edes alkeistasoinen koulutus vuoteen 2015 mennessä.³⁷¹ Tätä tavoitetta Bangladesh tuskin saavuttaa, mutta sen sijaan sillä on hyvät mahdollisuudet toteuttaa vuosituhattavoite koulutusmahdollisuuksien tasa-arvosta sukupuolten välillä³⁷².

Unicef tukee Hard-To-Reach-projektia, joka tähtää epävirallisen koulutuksen tarjoamiseen vähäosaisille lapsille, mukaan lukien myös ne lapset, jotka käyvät töissä. Hard-To-Reach-projektin tarkoitus on valmistaa lapsia, jotta he pääsisivät viralliseen kouluun. Britannian Pelastakaa Lapset-järjestö pyrkii vähentämään bangladeshilaisten perheiden riippuvuutta lastensa työnteosta muun muassa vaikuttamalla erilaisten ei-valtiollisten järjestöjen agendoihin ja tuomalla lapsityövoiman ongelmaa esille. Paikan päällä Bangladeshissa ohjelmaa toteuttaa BRAC. Ohjelma on tähdätty erityisesti kahdelle äärimmäisen köyhälle alueelle, jossa BRAC pyrkii tukemaan perheiden taloudellista ja sosiaalista asemaa niin, ettei niiden tarvitsisi lähettää lapsiaan töihin. Lisäksi ohjelman avulla pyritään epävirallisen koulutuksen avulla saavuttamaan virallisista kouluista syystä tai toisesta pois jääneet lapset sekä parantamaan työskentelevien lasten työoloja.³⁷³

Euroopan unioni myönsi vuonna 2001 Kansainväliselle solidaarisuussäätiölle ja sen englantilaiselle sisarjärjestölle One World Actionille (OWA) vajaat 2 miljoonaa euroa 5-vuotiseen terveyshankkeeseen Bangladeshissa. Pilottialueen slummeihin perustettiin terveyskeskuksia, joissa annetaan terveyspalveluja ja koulutetaan vapaaehtoisia työntekijöitä. Painopiste on terveys- ja ravitsemusneuvonnassa sekä perhesuunnittelussa. Hankkeen toteutuksesta vastaa paikallinen yhteistyökumppani Gonoshasthaya Kendra-kansalaisjärjestö (GK), joka on tehnyt osallistuvaa terveystyötä eri puolilla Bangladeshin maaseutua jo melkein 30 vuoden ajan.³⁷⁴

³⁶⁸ International Labour Organization 2006b.

³⁶⁹ Yhdistyneitten kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö.

³⁷⁰ EFA-projektia tukevat lahjoituksilla useat tahot, joista yksi esimerkki on Suomen opetusministeriö.

³⁷¹ International Labour Organization 2003d.

³⁷² The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, xii.

³⁷³ International Labour Organization 2006b.

³⁷⁴ Nuikka 2001.

Syyskuussa 2000 aloitettiin viisivuotinen Yhdysvaltojen työministeriön rahoittama projekti, joka keskittyi erityisesti kaikkein kurjimmassa oloissa työskentelevien lasten poistamiseen työpaikoilta. Tarkoituksena oli poistaa lapset sellaisista töistä, missä he esimerkiksi altistuvat kemikaaleille ja muille vahingollisille aineille ja joutuvat olemaan töissä todella pitkiä päiviä. Tavoitteena oli mobilisoida laaja joukko valtiollisia ja ei-valtiollisia toimijoita, yhteisöjä, työnantajia, ammattiliittoja sekä lapsia ja näiden vanhempia, jotta lapset saataisiin pois vaarallisista työpaikoista. Samalla tarkoituksena oli myös estää uusien lasten palkkaus ja hakeutuminen töihin. Tavoitteena oli muuttaa projektia hiljalleen sektoraalisesta alueelliseen suuntaan, jotta se kattaisi kaikki sektorit samanaikaisesti ja takaisi 'lapsi-vapaat' työolosuhteet koko kyseisellä alueella. Projekti on loppunut vasta hiljattain, joten sen menestyksestä ei ole vielä tarkempaa tietoa. Yhdysvaltojen työministeriö on myös rahoittanut hanketta, jonka tarkoituksena on estää lasten salakuljetus ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Hankkeeseen osallistuvat Bangladeshin lisäksi Nepal, Sri Lanka, Thaimaa ja Indonesia.³⁷⁵

Myös Alankomaiden hallitus sitoutui Bangladeshin lapsityöläisten poistamiseen työpaikoiltaan rahoittamalla vuonna 2001 alkaneen nelivuotisen projektin. Tavoitteena oli poistaa noin 24 000 lasta vaarallisen työn parista.³⁷⁶

ILO, Unicef ja Maailmanpankki aloittivat vuonna 2001 projektin *Developing New Strategies for Understanding Children's Work and its Impact*. Projektin tarkoituksena on parantaa tilastollisen tiedon keräämistä lapsityövoimasta sekä parantaa lapsityövoimaa vastaan tehtyjen interventioiden arviointia. Unicef koordinoi projektia ja alun perin projektin piti kestää kaksi vuotta, mutta muun muassa Suomen hallitus on antanut projektille lisärahoitusta.³⁷⁷

Bangladeshin vuosittain toteutettujen seuraavan raportin mukaan ei-valtiollisilla järjestöillä, kuten BRAC:lla, PROSHIKA:lla (Center for Human Development) ja Grameen Bankilla³⁷⁸ on ollut tärkeä rooli Bangladeshin köyhille suunnatuissa projekteissa. Edellä mainitut järjestöt ovat myöntäneet pieniä lainoja, luoneet mahdollisuuksia kouluttautua erilaisiin ammatteihin sekä ylipäättään luoneet ohjelmia, jotka lisäävät työllisyyttä. Arviolta melkein 80 prosentissa Bangladeshin kylistä on meneillään jonkin ei-valtiollisen järjestön projekti tai ohjelma.³⁷⁹ Näin ollen voitaneen aiheellisesti väittää, että ei-valtiollisten järjestöjen toimilla on

³⁷⁵ International Labour Organization 2004.

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ Ashagrie 2001, 202.

³⁷⁸ Grameen Bank on pankki, joka tarjoaa kaikkein köyhimmille lainoja ilman vakuuksia. Ks. mm.

<http://www.grameen-info.org/>.

³⁷⁹ The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, iv.

merkittävä rooli Bangladeshin valtion ja ennen muuta yksittäisten ihmisten selviämisessä ja mahdollisuuksien luomisessa.

Esimerkiksi Muhammed Yunusin perustama Grameen Bank lainaa rahaa ilman vakuuksia kaikkein köyhimmille: kodittomille, kerjäläisille ja kaikille niille, joilla ei ole mitään. Pienlainoja on viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana saanut noin 6,6 miljoonaa köyhää ja lainojen takaisinmaksuprosentti on melkein sata. Grameen Bankin toiminta kattaa 86 prosenttia Bangladeshin kylistä. Grameen (kylä bengaliksi) on loistava esimerkki siitä, miten pienillä toimilla voidaan valtavasti edistää sosiaaloudellista kehitystä.³⁸⁰ Grameen Bankille ja Yunusille myönnettiin vuoden 2006 Nobelin rauhanpalkinto “ponnisteluistaan luoda taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä ruohonjuuritasolta ylöspäin³⁸¹”. Tärkeämpää kuin palkinto itsessään on se, että maailmallakin on havahduttu huomaamaan se, ettei sotia, kurjuutta ja köyhyyttä poisteta sotia lopettamalla vaan rakentamalla rauhaa ja hyvinvointia yhteiskunnan pienimmistä yksiköistä lähtien.

Jotta perheille tarjottava taloudellisen tuen ohjelma on tehokas, on sen oltava laaja, koherentti ja kestävä. Tällaisena se voi todella pyrkiä ratkaisemaan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen ongelmia. Lasten koulutuksen pitäisi olla riittävää ja laadukasta sekä kulttuuriset seikat ja mahdollisesti myös sukupuolen huomioonottavaa. On myös tärkeää, että koulupäivät ja niiden oheistoiminta ovat tarpeeksi pitkäkestoisia, jotta lapset eivät ehdi työskennellä koulun ohella. Samalla pitkät koulupäivät takaavat sen, että aikuisilla on mahdollisuus tehdä täysipitkiä työpäiviä.³⁸²

Edellä mainituista esimerkeistä voi päätellä ainakin sen, että ongelmiin yritetään puuttua. Tosin niistä näkee myös yhden ison yhteisen ongelman: Vaikka toimia pyritään koordinoimaan, osuvat erilaiset projektit päällekkäin. Toki aina on parempi tehdä huonommin koordinoitua toimintaa, kuin ei toimia ollenkaan, mutta erilaisten ohjelmien yhdistäminen voisi vielä tuntuvasti tehostaa niiden vaikutusta. Esimerkiksi IPEC pyrkii koordinoimaan useita erilaisia projekteja, mutta silläkään ei ole kaikkia naruja käsissään. En väitä, että kaikki samankaltaiset projektit täytyisi saada jonkinlaisen kattojärjestön tai keskushallinnon alaisiksi. Joillain pienillä projekteilla ja ohjelmilla voi olla vaikutusta juuri siksi, että ne ovat niin pieniä ja paikallisia. Yleisesti katsottuna jonkinlainen verkostoituminen muodostunee kuitenkin kaikkien osallistujien hyödyksi. Verkostoituminen takaa

³⁸⁰ Grameen Bank 2006.

³⁸¹ ”-for their efforts to create economic and social development from below.” (Oma suomennos) The Nobel Foundation 2006.

³⁸² International Labour Organization 2003g.

yleensä sekä materiaalista että henkistä tukea, erilaista tietotaitoa ja informaationvaihdon kasvavaa määrää. Toimijoiden potentiaali todella tehdä jotain asioiden eteen kasvaa verkostoitumisen myötä.

5.3. Verkostoitumisen merkitys ja verkostoituminen Bangladeshissa

Toisen maailmansodan voi helposti nähdä käännekohtana ihmisoikeuksien historiassa. Sodan jälkeen ihmisoikeudet nostettiin aivan eri tavalla esille, ja järjestöjä niiden puolesta syntyi runsaasti. Ennen toista maailmasotaakin oltiin toki oltu huolestuneita demokratiasta ja vapaudesta, mutta näistä puhuminen ei tapahtunut 'ihmisoikeuksien kielellä'³⁸³. Ennen toista maailmansotaa tuskin yksikään hallitustenvälinen järjestö piti ihmisoikeuksia yhtenä tärkeimmistä tavoitteistaan.

Ihmisoikeuksiin liittyvät asiat ovat neuvoteltavissa ja jollain tavoin esillä usein siitä syystä, että ne on asetettu sotilaallisen tai taloudellisen tuen ehdoksi. Tämä antaa ihmisoikeusverkostoille parempia mahdollisuuksia nostaa agendaansa esille ja saada sille tukea sekä ei-valtiollisilta että valtiollisilta toimijoilta. Myös moraalinen vipuvoima on tärkeä ja voimakas vaikutuskeino erityisesti, jos valtio yrittää kohottaa kansainvälistä statustaan. Rissen ja Roppin mukaan kestävä muutos ja kehitys ihmisoikeuksien alueella onnistuvat vain, jos normeja rikkovaa hallitusta painostetaan sekä ylhäältä että alhaalta päin.³⁸⁴ Näin ollen on erityisen tärkeää, että kansainvälisen tason toimijat pyrkivät tukemaan kansallisia toimijoita ja liikkeitä ja pyrkivät näin takaamaan pysyvän positiivisen kehityksen. Keckin ja Sikkinkin mukaan verkoston ja asian luonne vaikuttaa lopputulokseen enemmän kuin kansalliset tai kansainväliset rakenteet. Tärkeä osa onnistunutta kampanjointia on ymmärtää myös kansallista politiikkaa ja sen dynamiikkaa.³⁸⁵ Mielestäni Keck ja Sikkink jättävät valtion rakenteen liian vähälle huomiolle ja korostavat liiaksi itse verkoston merkitystä prosessissa. Tämä on selkeä puute heidän analyysissään, koska ei ole ollenkaan yhdentekevää, onko valtio köyhä ja hallinnollisesti pirstaleinen kuten Bangladesh tai esimerkiksi verraten varakas ja selkeät hallinnolliset elimet omaava teollistuneempi valtio. Verkostoilla on suuri rooli, mutta verkoston toiminta on suunniteltava valtion oloihin sopivaksi, jotta se voi todella toimia. Esimerkiksi Bangladeshissa paikallisella tasolla toimivilla ei-valtiollisilla (ja myös valtiollisilla) toimijoilla voi olla paljon suuremmat edellytykset onnistua työssään kuin jos niiden kaikkea toimintaa suunniteltaisiin ja toteutettaisiin viralliselta valtionhallinnon tasolta, joka on paljolti korruptoitunut ja hajanainen.

³⁸³ Keck & Sikkink 1998, 83.

³⁸⁴ Risse & Ropp 2004, 276.

³⁸⁵ Keck & Sikkink 1998, 202.

Alison Bryskin mukaan³⁸⁶ kansalaisyhteiskunnan suhde valtioon on kansainvälisen järjestelmän välittämä; muutos tulee sekä ylhäältä että alhaalta päin. Brysk yhdistää tutkimuksessaan kirjallisuutta, joka painottaa analyysin eri tasoja. Hän ottaa vaikutteita sekä yhteiskunnallisia liikkeitä tutkivasta kirjallisuudesta, kansainvälisiä regiimejä tutkivasta kirjallisuudesta että kirjallisuudesta, joka tutkii kansainvälisen politiikan painostuskeinoja.

Brysk päätyy tutkimuksessaan tulokseen, että kansainvälinen paine on tehokasta - ainakin joillain alueilla. Hänen mukaansa transnationaaliset ihmisoikeusverkostot pystyvät harvoin lopettamaan sortoa, mutta ne voivat käyttää transnationaalisia yhteyksiä säilyäkseen, pelastaakseen ihmishenkiä, vähentääkseen valtiiovallan legitimitettä ja edistääkseen uusia mekanismeja ja instituutioita mahdollisessa muutosvaiheessa. Tiedon mobilisointi ja suora resurssien jakaminen ei-valtiollisille toimijoille on Bryskin mukaan tärkeä ja usein huonosti tunnustettu kanava harjoittaa ulkopoliittikkaa. Bryskin väite on, että transnationaaliset ei-valtiolliset organisaatiot voivat monin tavoin vaikuttaa yhteiskunnalliseen muutokseen, vaikka niillä ei olisikaan perinteisiä voimaresursseja ja niitä vastassa olisi sortava autoritaarinen valtio. Muutos on mahdollinen, koska vaikka valtiolla voi olla hallussaan alue, voimaa ja resursseja, se ei kuitenkaan nykyään voi hallita informaatiota ja legitimitettä. Yhteiskunnalliset liikkeet, joilla ei ole perinteisiä voimakeinoja käytössään, voivat käyttää erilaisia tiedollisia ja tunteisiin vetoavia keinoja saadakseen liittolaisia. Paine valtiota kohtaan ylhäältä ja alhaalta ei pysty välttämättä estämään valtiota väärinkäyttämään valtaansa, mutta painostus voi pelastaa henkiä ja se voi käynnistää tapahtumasarjan, joka valmistaa tilaa muutokselle sekä edistää demokratisaatiota.

Erityisesti ennen sarron lopettamista sekä sen aikana ja jälkeen yhteiskunnallisilla liikkeillä on myös välillisiä tavoitteita, kuten ihmisten tietoisuuden herättäminen, mobilisointi sekä ylipäättään selviäminen ja säilyminen. Liikkeet, jotka eivät voi riisua aseista diktaattoreita, voivat käyttää erilaista logiikkaa ja vähentää valtion toiminnan mahdollisuuksia heikentämällä sen mandaattia kansallisten ja kansainvälisten tukijoiden silmissä.³⁸⁷ Kansainväliset voimat eivät pelkästään suojele jo olemassa olevia liikkeitä, vaan ne voivat auttaa aikaansaamaan uusia yhteiskunnallisia liikkeitä. Viime vuosikymmenten teknologinen kehitys antaa pienemmille ja perinteisillä mittareilla heikommaksi katsotuille toimijoille uudenlaisia mahdollisuuksia.

Rolf Schwarzin mukaan ihmisoikeuksien ja demokratian symbioottinen suhde on nykyään laajalti tunnustettu. Hänen mukaansa (edustuksellisen) demokratian tunnuspiirteitä on kolme. Ensimmäinen

³⁸⁶ Ks. Brysk 1993.

³⁸⁷ Brysk 1993, 274.

näistä on säännöllinen ja todellinen kamppailu (ilman voimankäyttöä) kaikista merkityksellisistä hallituspaikoista. Toinen on laaja poliittinen osallistuminen, säännölliset ja oikeudenmukaiset vaalit, joihin kaikki sosiaaliset ryhmät saavat osallistua. Kolmantena Schwarz nostaa esille kattavien poliittisten ja kansalaisyhteisöjen toteutumisen. Jotta valtio olisi demokratia, on sen tunnustettava laajat ihmisoikeudet.³⁸⁸

Edellä mainituista demokratian tunnuspiirteistä Bangladesh ei täytä ainuttakaan. Bangladeshin valtion rakenne on pirstaleinen, eikä sen yhteiskuntarakenne ole kovinkaan vahva. Kun poliisilla on suhteettoman suuri valta, ja rahalla saa melkein mitä vain (anteeksi), ei yhteiskunta voi olla kovin toimiva. Bangladeshilaisen ihmisoikeus- ja media-aktivisti Naeem Mohaimen mukaan väkivaltaisuudet ovat oire syvällä muhivasta kriisistä bangladeshilaisessa demokratiassa. Mohaimen mukaan Bangladeshin demokratia on hyvin hauras ja kaksi pääpuoluetta (Bangladesh National Party ja Awami League) keskittyvät vain tappelemaan keskenään. Puolueet järjestävät poliittisia lakkoja, joita kansa ei tue. Mohaimen mukaan puolueet ovat täysin korruptoituneita ja sokeita todellisuudelle. Poliittista keskustelua leimaa väittely uskonnosta, ja Mohaimen mukaan kansa on todella kyllästynyt tilanteeseen. Mohaimen itse työskentelee multimediatyöskentelyssä, jonka tarkoitus on säilyttää uskonnonvapaus Bangladeshissa.³⁸⁹

Ne, jotka suhtautuvat kriittisesti ihmisoikeussopimusten merkitykseen, ovat usein sitä mieltä, että sopimuksilla on harvoin tai ei koskaan merkitystä käytännössä. Joidenkin mielestä taas ihmisoikeusverkostot ja -sopimukset voivat parantaa valtioiden ihmisoikeustilannetta, erityisesti demokraattisissa ja sellaisissa valtioissa, joissa toimii vahva kansalaisyhteiskunta, joka ajaa ihmisoikeuksia ja jolla on vahvat transnationaaliset yhteistyölinkit.

Eric Neumayerin mukaan tutkimukset osoittavat, että ihmisoikeussopimusten ratifioinnilla on hyvin harvoin suoria vaikutuksia valtion ihmisoikeustilanteeseen.³⁹⁰ Tutkimuksia on kuitenkin tehty todella vähän. Neumayer sanoo löytäneensä ainoastaan kolme tutkimusta, joissa mitataan kvantitatiivisesti sitä, onko sopimusten ratifioinnilla ollut merkitystä käytännössä.³⁹¹ Neumayerin mukaan ihmisoikeussopimusten ratifioinnilla on sitä suurempi merkitys, mitä demokraattisempi valtio on ja mitä enemmän sen kansalaiset osallistuvat ei-valtiollisten organisaatioiden toimintaan.³⁹² Nykyään vallalla olevassa poliittisessä teoriassa legitiimein valtio on liberaali

³⁸⁸ Schwarz 2004, 204–206.

³⁸⁹ Adahl 2005.

³⁹⁰ Neumayer 2005, 925.

³⁹¹ Emt. 932.

³⁹² Emt. 925.

demokraattinen valtio, joka kunnioittaa poliittisia sekä kansalaisoikeuksia³⁹³. Sen sijaan diktatuurisesti hallituissa valtioissa, joissa kansalaisyhteiskunta on heikko tai olematon, voi käydä niin, että sopimusten ratifiointilla ei ole minkäänlaista merkitystä. Neumayerin mukaan on myös mahdollista, että sopimusten ratifiointi tällaisissa valtioissa voi johtaa jopa kasvavaan oikeuksien rikkomiseen.³⁹⁴

Neumayer mainitsee myös Emilie Hafner-Burtonin ja Kiyoteru Tsutsuin julkaisemattoman tutkimuksen, jonka mukaan muun muassa demokratian asteen ja tulojen lisäksi se, miten monen ei-valtiollisen järjestön toiminnassa ihmiset ovat mukana, vaikuttaa valtion ihmisoikeustilanteeseen. Vahvat linkit kansainväliseen kansalaisyhteiskuntaan saavat aikaan muutoksia parempaan valtion ihmisoikeuspolitiikassa.³⁹⁵ Kiyoteru Tsutsui ja Christine Min Wotipka totesivat analysoidessaan tietoja vuosilta 1978, 1988 ja 1998 yhteensä 77 maasta, että ihmisten osallistuminen kansallisten ei-valtiollisten järjestöjen toimintaan liittyy suoraan myös korkeampaan osallistumismäärään, kansainvälisissä ei-valtiollisissa ihmisoikeusjärjestöissä. Ihmisten aktiivisuus kaikenlaisissa ei-valtiollisissa järjestöissä liittyy siis vahvasti myös siihen, miten ihmisoikeusaktivismi valtiossa vahvistuu.³⁹⁶

Tsutsui ja Wotipka ovat sitä mieltä, että ratifiointilla on merkitystä. Kun valtion hallitus allekirjoittaa kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen ja liittyy kansainväliseen ihmisoikeusjärjestöön, aukeaa kansalaisille Tsutsuin ja Wotipkan mukaansa poliittisia mahdollisuuksia kansainvälisellä tasolla. Ratifioimalla sopimuksia hallitukset ilmaisevat halukkuutensa tulla tuomituksi ja arvostelluksi tiettyjen mittapuiden mukaan, ja samalla valtio ottaa vastuun siitä, että todella toteuttaa antamansa lupaukset.³⁹⁷

Kuten aiemmin olen tuonut esille, Thomas Risse-Kappenin mukaan monikansallisten toimijoiden institutionaaliset rakenteet heijastavat institutionaalista ympäristöä, jossa ne toimivat, ja tämän ympäristön tärkein tekijä on Risse-Kappenin mielestä suvereeni valtio. Bangladesh on valtio, jolla on heikot julkiset instituutiot ja huono hallinto. Näin ollen valtion ei voi olettaa olevan kovin aktiivinen tai aikaansaava osapuoli verkostojen toiminnassa. Tämä ei toki tarkoita sitä, etteikö valtiolla ylipäättään silti olisi merkitystä. Transnationaalisten verkostojen toimijoista osa on juuri näitä suvereenia valtioita, jotka sekä suoraan että erilaisten hallitustenvälisten instituutioiden kautta rahoittavat erilaisia ohjelmia. Valtion merkitys näkyy myös siinä, ettei lopullista parannusta

³⁹³ Forsythe 2000, 178.

³⁹⁴ Neumayer 2005, 925.

³⁹⁵ Emt. 934.

³⁹⁶ Emt. 939–940.

³⁹⁷ Tsutsui & Wotipka 2004, 595.

Bangladeshin ihmisoikeustilanteessa saada aikaan vain kansallisten ei-valtiollisten sekä erilaisten kansainvälisten toimijoiden avulla. Valtion on päästävä sellaiseen tilanteeseen, jossa se voi aktiivisesti tukea ja kehittää oikeustilannettaan. Verkostojen tuki ja aktiivinen valvonta on tässä kehityksessä erittäin tärkeää.

Kansallisten rakenteiden lisäksi kansainvälisen institutionalisaation aste on Risse-Kappenin mukaan merkittävä tekijä transnationaalisten verkostojen tehokkuutta tarkasteltaessa. Risse-Kappen pitää tärkeänä sitä, miten pitkälle tietty asia-alue on säädelty erilaisten sopimusten puitteissa. Bangladesh on ratifioinut useita sopimuksia, mutta se ei silti tarkoita, että ne toteutuisivat käytännössä. Ratifiointi antaa verkostolle kuitenkin vahvan asean, koska valtiot voidaan painostaa ottamaan vastuuta sanoistaan ja toimimaan asioiden edistämiseksi. Kuten Daniel C. Thomas aiemmin tässä tekstissä (ks. kappale 4.) mainitsi sillä, että valtiot hyväksyvät normeja, voi olla vaikutusta käytännössä, vaikka valtiot eivät alun perin aikoneet toimia niiden edistämiseksi. Suuri ongelma Bangladeshissa on kuitenkin korruptio. Valtio ei välttämättä suoranaisesti dominoi kansallisia rakenteita, mutta raha dominoi. Lakeja on vaikea toteuttaa ja valvoa, jos kaikesta selviää maksamalla.

5.4. Bangladeshin tilanne spiraalimallissa

Spiraalimallin ensimmäinen vaihe, sorto, ei ole vallalla Bangladeshissa, vaikka esimerkiksi ihmisoikeustilanteessa onkin paljon parantamista. Valtion voi myös katsoa ylittäneen spiraalin toisen vaiheen, jossa oikeudet kielletään, koska se on jo ratifioinut useimmat tärkeimmistä oikeuksia koskevista sopimuksista, vaikka se ei välttämättä olekaan sisäistänyt niitä.

Bangladeshin voi siis olettaa olevan jo vähintään spiraalin kolmannessa vaiheessa eli siinä, missä valtio tekee taktisia myönnytyksiä. Tämä on myös spiraalin kohta, jossa verkostot kohtaavat suurimman haasteen, koska erityisesti tässä kohdassa niiden on saatava äänensä kuuluviin ja toimintansa näkyväksi. Kolmannessa vaiheessa pitäisi tapahtua myös yhteiskunnallinen mobilisaatio, jotta pysyvät positiiviset muutokset olisivat mahdollisia, koska kolmas vaihe on spiraalimallissa myös riskialttein ja sisältää vaaran, että kehitys kokee vakavankin taantuman. Neljäs vaihe spiraalimallissa on, että valtio saavuttaa normatiivisen statuksen eli hyväksyy kansainväliset normit, ratifioi sopimukset, institutionalisoi sopimukset ja avaa diskurssit kotimaassa. Spiraalin neljättä vaihetta Bangladeshin ei voida katsoa vielä saavuttaneen.

Vaikka Bangladesh on ratifioinut sopimuksia, on niiden institutionalisointi vielä monelta osaa hyvin puutteellista. Samoin esimerkiksi laaja korruptio osaltaan pitää huolen siitä, ettei julkinen keskustelu ole kaikille avointa ja kriittistä. Kolmannessa vaiheessa tapahtuva yhteiskunnallinen mobilisaatio on myös sidoksissa ihmisten koulutukseen. Esimerkiksi niinkin yksinkertainen asia kuin lukutaito voi olla ratkaiseva tekijä. Lukutaidon ohella muun muassa työntekijöiden järjestäytymisoikeus on sellainen elementti, joka selkeästi vie syntyvää hyvinvointivaltiota eteenpäin. Bangladeshin kohdalla tilanne on melko surkea. Koulutus on erittäin tärkeää pyrittäessä synnyttämään hyvinvointivaltiota, joka kunnioittaa ihmisoikeuksia.

Koulutus ja järjestäytymismahdollisuudet ovat olennaisia siinä prosessissa, mitä Risse-Kappen (ks. kappale 3.3.1.) kutsuu vaatimusten muodostumiseksi yhteiskunnassa. Risse-Kappen nostaa tässä yhteydessä esiin ideologiset ja luokkaerot. Myös näillä on merkitystä Bangladeshissa, mutta nekin liittyvät kiinteästi koulutukseen. Vaikkei koulutus sellaisenaan poista eroja, vähentää se huomattavasti niiden vaikutusta ihmisten kykyyn toimia omien oikeuksiensa ja päämääriensä puolesta.

Spiraalimalli on tietyiltä osin joustamaton, koska esimerkiksi Bangladeshin tilanteesta on mahdollista löytää elementtejä sekä ensimmäisestä (sorto), toisesta (kieltäminen), kolmannelta (taktiset myönnytykset), että neljännestä vaiheesta (normatiivinen status). Tietyllä tavoin tuntuu, että spiraalimalli on spiraaliudessaan turhan lineaarinen ja yrittää kuvata kehitystä liian kronologisesti. Spiraalimalli kuitenkin antaa paljon välineitä, joilla on mahdollista päästä käsiksi siihen, mitä valtiossa tapahtuu ja mitä mahdollisesti tulee tapahtumaan. Tämäkin malli on kuitenkin vain yksi näkemys todellisuudesta, eikä pysty kuvaamaan kaikkea sitä, mitä yhteiskunnassa samanaikaisesti tapahtuu. Sen avulla on kuitenkin mahdollista hahmottaa suuria linjoja ja suuntaa, johon kehitys on menossa. Bangladeshin kohdalla on selkeästi kyse siitä, että jo ratifioidut sopimukset tulisi laittaa täytäntöön ja lainsäädäntöä uudistaa muun muassa työntekijöiden järjestäytymisen osalta. Normatiivisen statuksen saavuttaminen on Bangladeshin seuraava iso tavoite. Sen eteen on tehtävä vielä valtavasti töitä, mutta avaamalla diskurssit valtion sisällä ja muun muassa poistamalla poliisin valtaoikeuksia kehitys lähtisi oikeaan suuntaan.

5.4.1. Harkin Bill ja Bangladeshin lapsityöläiset

Yhdysvalloissa 1990-luvulla säädetyin lain, Harkin Billin, tavoite oli rajoittaa lapsityövoimalla tehtyjen tuotteiden tuontia Yhdysvaltoihin. Harkin Bill vaikutti Bangladeshin lapsityötilanteeseen ja muun muassa Bangladeshin uuden työlainsäädännön syntyyn vuonna 1994. Harkin Bill oli vakava

uhka Bangladeshille, koska maan tekstiiliteollisuuden vientitulot (1,2 miljardia vuonna 1993) kattoivat yli puolet maan kaikista vientituloista. Puolet tekstiiliteollisuuden viennistä suuntautui juuri Yhdysvaltoihin.³⁹⁸ Dollarin hintalappu tehtailta lähtevissä vaatteissa tosin kertoo ainakin siitä, ettei suurimpia tuloja tuotteista kerää tehtaanomistaja. Shadidul Alam on aivan oikeassa todetessaan tekstissään *Harkin Bill and child workers in Bangladesh garments*, että jos käsitellään lapsityövoimaa käsittelemättä lasten hyväksikäyttöä, hoidetaan vain oireita, ei itse tautia.³⁹⁹ Harkin Bill oli vakavasti otettava uhka ei ainoastaan tekstiiliteollisuudelle, vaan myös koko Bangladeshin viennille ja taloudelle.⁴⁰⁰

Kiistanalainen laki, Child Labour Deterrence Act esiteltiin Yhdysvalloissa vuonna 1992 senaattori Tom Harkinin toimesta. Harkinin vahva taustatukija oli yksi Yhdysvaltojen keskeisistä ammattiliitoista. Lain toteuduttua Yhdysvalloissa Bangladeshin tekstiilivalmistajat julkaisivat vuoden 1994 lokakuussa lehdistötiedotteen, jonka mukaan 50 000 lasta oli erotettu tehtaista Harkin Billin johdosta.⁴⁰¹

Monet tehtaanomistajat kielsivät lapsityövoiman käytön ja näin ollen suuria määriä lapsia jäi ilman työtä ja tuloja. Bangladeshin hallitus, Bangladeshin vaatevalmistajien ja -viejien liitto BGMEA⁴⁰², ILO ja Unicef sekä monet ei valtiolliset organisaatiot pyrkivät hakemaan ja luomaan vaihtoehtoisia koulutusmahdollisuuksia ja -ohjelmia näille lapsille. BGMEA aloitti tarkastukset tehtaisiin estääkseen lapsityövoiman käytön. Tuloksien mukaan Harkin Billin jälkeen lapsityövoiman käyttö oli laskenut. Kun vielä vuonna 1995 43 prosenttia vientiteollisuudesta käytti lapsityövoimaa, oli määrä pudonnut kuudessa vuodessa viiteen prosenttiin.⁴⁰³ Lasku on dramaattinen ja kertoo siitä, että valtava määrä lapsia on siirtynyt muille, näkymättömämmille, aloille töihin.

Unicef ja ILO tekivät useita seurantatutkimuksia ja joutuivat toteamaan, että tekstiilitehtaista poistetut lapset olivat siirtyneet töihin esimerkiksi kivilouhoksille ja kaduille. Lasten työolosuhteet olivat entisestään huonontuneet ja muuttuneet entistä vaarallisimmiksi.⁴⁰⁴ ILO, Unicef ja useat ei-valtiolliset järjestöt painostivat BGMEA:ta pitämään lapset töissä, kunnes heille voitaisiin tarjota muun muassa koulutusta. Melkein kahden vuoden kiistelyn jälkeen BGMEA, ILO ja Unicef

³⁹⁸ Feldman & Larson 2004, 20.

³⁹⁹ Alam 2006.

⁴⁰⁰ Feldman & Larson 2004, 20.

⁴⁰¹ Alam 2006.

⁴⁰² BGMEA- Bangladesh Garment Manufacturers and Exporters Association.

⁴⁰³ Feldman & Larson 2004, 20.

⁴⁰⁴ Alam 2006.

allekirjoittivat sopimuksen (Memorandum of Understanding) vuonna 1995. Tätä voi pitää selkeänä verkoston toiminnan voittona.

Sopimuksessa sitouduttiin siihen, että kaikki alle 14-vuotiaat työntekijät poistettaisiin yli 2000 tehtaasta ja heille tarjottaisiin koulutusta sekä pieni rahallinen (7 dollaria/kk) korvaus. Tämä sopimus on siinä mielessä ainutlaatuinen, että myös lasten entiset työnantajat osallistuvat aktiivisesti ja tukevat rahallisesti lasten koulunkäyntiä. Se on hyvä sopimus myös siinä mielessä, että se on suunniteltu poistamaan lapsityöläiset maan suurimmalta teolliselta osa-alueelta.⁴⁰⁵ Sopimuksen perusteella tehtaisiin tehdään ennalta ilmoittamatta tarkastuksia, joiden tiheys riippuu tehtaan aiemmista tuloksista. Jokaiseen nelihenkiseen tarkkailuryhmään kuuluu kaksi ILO:n tarkkailijaa, yksi työnantajien edustaja sekä hallituksen työolojen tarkastaja.⁴⁰⁶ Unicef sitoutui tukemaan lasten koulutusta ja ILO lupautui tarjoamaan taloudellista sekä teknistä apua sopimuksen täytäntöönpanoa valvovan tarkastusjärjestelmän perustamiseksi⁴⁰⁷. Sopimuksen mukaan koulutusohjelmaan osallistuville lapsityöntekijöille annetaan apurahoja. Kaikki osapuolet sopivat myös myönteisen julkisuuden luomisesta lapsityövoiman poistamiseen ja koulutukseen liittyvissä asioissa.⁴⁰⁸

BGMEA:n, ILO:n ja Unicefin yhteistyöprojektin seurauksena lasten määrä BGMEA:n jäseniin kuuluvissa tehtaissa laski radikaalisti. Neljässä vuodessa tehtaista poistettiin melkein 27 000 lapsityöläistä. Yli 8000 lapselle tarjottiin koulutusta, stipendejä ja ammatillista koulutusta. Projektin suurin rahoittaja oli Yhdysvaltain työministeriö.⁴⁰⁹ BGMEA:n, ILO:n ja Unicefin yhteistyö sai jatkoa, kun Italia⁴¹⁰ ja Norja⁴¹¹ rahoittivat hankkeeseen liittyen sen toisen vaiheen projekteja, joiden tarkoituksena oli edelleen kouluttaa alle 14-vuotiaita lapsia, jotka oli poistettu työpaikoilta sekä luoda näiden perheille muita tulonlähteitä, jottei lapsia tarvitse lähettää töihin.⁴¹²

Harkin Bill on esimerkki toimista, jotka ovat toki tavallaan tehokkaita, mutta erittäin lyhytkatseisia. Vaikka lapsi lähtisi vaarallisista töistä tänään, kukaan ei jää katsomaan, työskenteleekö lapsi huomenna vielä vaarallisemmassa paikassa. Vaikka lapsityöläisiä poistetaan töistä, ei tämä vaikuta millään tavoin niihin syihin, miksi lapsi on alun perin sinne joutunut tai hakeutunut. Jos vaihtoehtoja ei edelleenkään ole tarjolla, on lapsen siirryttävä toiseen työpaikkaan. Näinkin

⁴⁰⁵ International Labour Organization 2004.

⁴⁰⁶ International Labour Organization 2003b.

⁴⁰⁷ YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto 2005.

⁴⁰⁸ Ibid.

⁴⁰⁹ International Labour Organization 2004.

⁴¹⁰ Italian Social Partners Initiative-ISPI.

⁴¹¹ Norwegian International Development Agency –NORAD.

⁴¹² International Labour Organization 2004.

laajamittaiset toimet, kuin Harkin Bill aiheutti, olisivat ilman muuta vaatineet pidemmän valmistelun ja laajemman näkökulman. Bangladeshin valtiolle ei jätetty vaihtoehtoja, mikä on toisaalta hyvä, mutta se, miten Yhdysvallat toimillaan halusi vaikuttaa vain ongelman yhteen ulottuvuuteen eikä ottaa vastuuta muista, on anteeksiantamatonta. Bangladeshin valtiolla ei ollut resursseja eikä välttämättä aitoa haluakaan toimia hädettyjen lapsityöläisten hyväksi. Näin ollen muiden toimijoiden oli tultava apuun. Harkin Bill on hyvä esimerkki siitä, kuinka ei tule toimia. Mutta huononakin esimerkkinä se tarjoaa vinkkejä siitä mikä toimii. Harkin Bill ainakin näytti sen, että kun tarpeeksi tahtoa löytyy, löytyy myös radikaaleja ratkaisuja. Toteutus jäi toki auttamatta puolitiehen, mutta näytti silti, mitä jäi vielä tekemättä.

5.5. Lapsityövoiman käyttö tulevaisuudessa

Avainasemassa lapsityövoimaa poistettaessa on yleinen käsitys lasten oikeuksista. Jos ihmisoikeuksia ja vielä tarkemmin lasten oikeuksia ei kunnioiteta, on mahdotonta päästä käsiksi lapsityövoiman käytön juurille. Talouden kehitysaste ja valtion varallisuus ovat toki tärkeässä asemassa, mutta köyhempikin valtio kykenee toteuttamaan ihmisoikeuksia. Esimerkiksi lasten tekemä työ ei aikuisille suunnattuna ole välttämättä ollenkaan niin vaarallista tai haitallista. Suuri merkitys on palkkojen suuruudella, koska lapset tyytyvät huomattavasti vähempään kuin aikuiset, eivätkä he muutenkaan voi pitää samalla tavoin puoliaan kuin täysikasvuiset ihmiset. Yhteiskuntarakenteen muuttaminen ja lapsityön uudelleen jakaminen vanhemmille työntekijöille on vaikeaa, mutta ei mahdotonta. Kyse on aina valinnoista ja kansainvälisen tuen avulla köyhimmillekin valtioille tulisi taata mahdollisuus tehdä toisenlaisia valintoja. Tai toisaalta, kansainvälisen painostuksen avulla kohdevaltiolle ei tulisi jättää tilaa tehdä kuin tiettyjä (positiivisia) valintoja.

Cigno ja Rosati mainitsevat useita tapoja, joilla lapsityövoimaa voitaneen vähentää. Ensimmäisenä he nostavat esille köyhyiden lievittämiseen tähtäävät poliittiset päätökset ja ohjelmat. Luonnollisesti lasten koulunkäynnin tukeminen on yksi olennainen osa lapsityövoiman poistamisessa. Koulunkäynnin helpottamisella he tarkoittavat koulumaksujen ja -materiaalien alennusta tai ilmaista tarjontaa sekä sitä, että koulumatkat eivät muodostu kohtuuttoman pitkiksi.⁴¹³

Cignon ja Rosatin mukaan koulutuksen suuntaamisella erityisesti tytöille on myös positiivisia vaikutuksia. Myös kansainvälisen kaupankäynnin esteiden poistaminen auttaa ratkaisemaan ongelmaa, jos muun muassa koulutuspoliittiset ratkaisut ovat luoneet maalle mahdollisuudet selvitä

⁴¹³ Cigno & Rosati 2005, 226–227.

kilpailussa ja tarjota markkinoille pidemmälle kehitettyjä tuotteita. Samoin lapsityövoiman avulla tuotettujen tuotteiden myyntikielto auttaa, jos valtiot sen maailmanlaajuisesti hyväksyvät ja toisaalta jos näiden tuotteiden tuottajille (ja tuottajamaille) kompensoidaan se taloudellinen menetys, jonka näiden tuotteiden poistaminen luo. Cigno ja Rosati toteavat myös, että vaikka lapsityövoima on pääosin osa maan alikehittyneisyyttä, ei ole välttämätöntä odottaa, että maa kehittyy kunnolla, ennen kuin ongelmaa lähdetään ratkomaan. Ongelmaa on mahdollista lähteä lieventämään ja ratkaisemaan jo aiemmin.⁴¹⁴

Lapsityövoima on monimutkainen aihe ja vaatii kokonaisvaltaisia lähestymistapoja, jotta köyhyyden ja sosiaalisen epätasa-arvon kierre saadaan rikottua. Jotta lapset saataisiin poistettua pahimpien työmuotojen parista, on sekä lapsille että heidän perheilleen pystyttävä tarjoamaan monenlaista taloudellista ja sosiaalista tukea. Toisin sanoen kattava lähestymistapa on saatava sulautettua osaksi valtioiden yhteiskunnallisia ja taloudellisia kehitysstrategioita.⁴¹⁵ Olennainen osa pysyvää muutosta Bangladeshissa on kattava yhteiskunnallinen reformi. Ihmisille on pystyttävä takaamaan edes jonkinlainen perusturva, johon kuuluu myös terveydenhuolto. Aliravitut, kouluttamattomat ja liian aikaisin liian raskaan työn nujertamat lapset eivät kykene luomaan itselleen tai valtiolleen valoisaa tulevaisuutta.

Historiallisesti katsottuna voidaan todeta, että taloudellinen kehitys vähentää lapsityövoimaa pitkällä tähtäimellä. Ongelma on laaja, ja vaikka suoraa toimintaa, kuten lasten poistamista työpaikoilta, kaivataan, on selvää, ettei se yksin ratkaise ongelmaa. Ennaltaehkäisy ja jälkitoimenpiteet ovat aivan yhtä tärkeitä. Verkostot, joihin kuuluu sekä kansallisia että alueellisia toimijoita muodostavat kaikkein taloudellisimman ja nopeimman tavan edistää lapsityövoiman vastaista toimintaa. Tällaisilla verkostoilla on ILO:n mukaan parhaimmat mahdollisuudet hyödyttää mahdollisimman monia lapsityövoiman uhreja.⁴¹⁶

Jotkut tutkijat uskovat, että tulojen siirto rikkailta mailta köyhille ja rikkailta talouksilta köyhille toisi ratkaisun köyhyysongelmaan. Toiset taas uskovat, että taloudellinen kasvu itsessään ratkaisee ongelman. Cignon ja Rosatin mukaan viimeksi mainittu ryhmä on kuitenkin yhä pienempi ja pienempi. Cignon ja Rosatin mukaan korrelaatio matalien palkkojen ja lapsityövoiman välissä on olemassa, mutta se ei ole ehdoton. Maissa, joissa on hyvinkin matala palkkataso, ei silti välttämättä ole suurta lapsityövoimaa. Toisaalta taas joissain verraten vauraissa maissa voi olla enemmänkin lapsia töissä. Yleisesti lapsityövoiman käyttö tuntuu liittyvän taloudelliseen alikehittyneisyyteen.

⁴¹⁴ Cigno & Rosati 2005, 226–227.

⁴¹⁵ Noguchi 2002, 361.

⁴¹⁶ International Labour Organization 2003h.

Cigno ja Rosati uskovat, että maltillinen poliittinen interventio useille alueille sekä teorian hyvä ymmärrys, jota tukee vahva empiirinen aineisto, on paras tapa lähteä ratkaisemaan lapsityövoiman ongelmaa.⁴¹⁷

ILO:n ja Unicefin yhteisprojekti IPEC lukuisine kumppaneineen on onnistunut poistamaan satojatuhansia lapsia työpaikoilta maailmanlaajuisesti sekä estämään uusia lapsia hakeutumasta työhön. Suoran toiminnan lisäksi se on saanut kerättyä valtavan määrän tilastollista tietoa sekä laadullisten tutkimusten tuloksia. Valtioiden politiikkaa ja lakeja ja niiden toimivuutta on analysoitu ja lapsityövoimaohjelmia sekä lapsityövoimatilanteen monitorointia on aktiivisesti edistetty.⁴¹⁸ IPEC:n tavoitteena on asteittain vähentää suoraa toimintaa ja yksittäisten ohjelmien toteutusta ja keskittyä laajempien ja keskitetympien ohjelmien integroimiseen kansallisella ja alueellisella tasolla. Yli kolme neljäsosaa ILO:n jäsenmaista on ratifioinut sopimuksen 182, ja universaali ratifiointi on tähtäimessä, joten IPEC:n edustamia ohjelmia tullaan varmasti tarvitsemaan tulevaisuudessakin.⁴¹⁹ ILO on mielestäni ollut jopa yllättävän aktiivinen lapsityövoiman tutkimisessa ja sen poistamiseen tähtäävien toimien suunnittelussa. Esimerkiksi Human Rights Watch ja Amnesty raportoivat häviävän vähän lasten oikeuksien loukkauksista. Silloin, kun nämä järjestöt nostavat lasten oikeudet esille, on kyse yleensä lapsisotilaista.

Maailmanpankin mukaan Bangladesh on monella mittarilla pidemmällä kehityksessä kuin naapurimaa Intia. Yhtenä tärkeistä tekijöistä kehityksen edistämiseksi Maailmanpankki nostaa esille juuri erilaiset ei-valtiolliset toimijat. Maailmanpankin mukaan Bangladesh voi jopa olla maailman johtavia valtioita ei-valtiollisten toimijoiden käyttämisessä kehityksen välineinä. Ei-valtiolliset toimijat ovat mukana lähes kaikessa toiminnassa: kuntoutuksessa, lasten päivähoidossa, pankkitoiminnassa, köyhyyden lieventämisessä, terveydenhuollossa, koulutuksessa, sosiaaliturvassa ja esimerkiksi ympäristönsuojelussa.⁴²⁰ Myös Ian Smillien mukaan monet Bangladeshin ei-valtiollisista järjestöistä ovat erittäin suuria ja ammattimaisia. Smillien mukaan on hämmästyttävää, miten Bangladeshista, joka on yksi maailman köyhimmistä valtioista, voi tulla esimerkki siitä, mitä vapaaehtoissektori voi saada aikaan.⁴²¹

Ihmisoikeusloukkaukset ovat Bangladeshissa arkipäivää. Bangladeshin kohdalla helpoimmin todettavissa olevat syyt ihmisoikeusloukkauksille ovat taloudellisia. Talous ei kuitenkaan yksinään

⁴¹⁷ Ks. Cigno & Rosati 2005.

⁴¹⁸ International Labour Organization 2003f.

⁴¹⁹ Ibid.

⁴²⁰ Ks. The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005.

⁴²¹ Smillie teoksessa The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region 2005, 70.

kelpaa selitykseksi. Myös vallan muoto määrittää sitä tilannetta, jossa Bangladesh on. Kulttuuriset tai uskonnolliset syyt eivät sinänsä ole Bangladeshissa esillä, mutta niitäkään ei voi sivuuttaa.

ILO:n mukaan kehitystyö, joka vähentää köyhyyttä ja keskittyy universaalin koulutuksen tarjoamiseen, on kaikkein tehokkain tapa päästä käsiksi lapsityövoiman perimmäisiin syihin ja poistaa se pysyvällä tavalla⁴²². Bangladeshin valtion pitäisi pikaisesti puuttua siihen ongelmaan, joka syntyy, kun koulupakko loppuu 10-vuotiaana, mutta työskennellä saisi vasta 14-vuotiaana. Toisin sanoen tuen avulla valtion pitäisi saada lakia muutettua niin, että kaikilla lapsilla olisi velvollisuus ja mahdollisuus käydä koulua pidempään, esimerkiksi 14–16-vuotiaaksi asti.

Lapsityövoiman käyttö voidaan lopettaa. Tämä ei ole kuitenkaan mahdollista, jos yhteiskunnan muita toimijoita ja kehitystä ei oteta huomioon. Ei-valtiollisilla toimijoilla on vahva rooli kehityksen edistämässä, mutta viime kädessä ratkaisevien päätösten ja tekojen on tultava valtioiden puolelta. Lapsityövoiman poistaminen vähemmän kehittyneissä köyhissä valtioissa on erittäin vaikeaa, muttei mahdotonta. Lasten ja aikuisten oikeudet tulee ehdottomasti saada osaksi kaikkia kattavia kehityssuunnitelmia ja -hankkeita. Yhteiskunta on sitä, miksi siinä elävät ihmiset sen tekevät. Oikeudettomat ja riistetyt ihmiset eivät kykene rakentamaan toimivaa yhteiskuntaa ja kestävää tulevaisuutta itselleen tai ympärillään oleville ihmisille.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Ihmisoikeusverkostojen toiminnalla on merkitystä. Talouden virallisilla sektoreilla työskentelevien lasten määrä on olemattoman pieni, mikä johtuu suureksi osaksi siitä, että verkostot pystyvät helpoimmin monitoroimaan näitä aloja.. Vaikka nämä muun muassa tehtaissa työskentelevät talouden näkyvien alojen lapsityöläiset ovat vain murto-osa ongelmasta, voidaan heidän kohdallaan sanoa muutoksen parempaan jo tapahtuneen.

Talouden harmailla epävirallisilla sektoreilla työskentelevät lapset ovat jo vaikeammin tavoitettava ja hahmotettavissa oleva ryhmä. Esimerkiksi IPEC lukuisine kumppaneineen kehittää jatkuvasti metodeja ja ohjelmia, joiden avulla näitäkin lapsia pystyttäisiin auttamaan. Pääsy kohteelle ei luonnollisestikaan riitä, vaan samassa prosessissa on pystyttävä tarjoamaan vaihtoehto lapsen tulevaisuudelle. Tällainen projekti ei ole yksinkertainen ja vaatii toteutuakseen useamman sitoutuneen toimijan. Ihmisoikeusverkoston toiminta luo lapsille uusia mahdollisuuksia.

⁴²² International Labour Organization 2003f.

Esimerkiksi BRAC:n kaltaiset organisaatiot hyötyvät valtavasti kansainvälisestä tuesta sekä rahallisesti että tietotaidon muodossa. BRAC:n kaltaisilla asiaansa sitoutuneilla toimijoilla on parhaat edellytykset toimia paikallisesti kansainvälisen tuen avulla. Paikallisten toimijoiden avulla verkostojen toiminta voi parhaimmin tavoittaa lapsityöläiset. Kansainväliset toimijat eivät pääse yhteisöjen tai yhteiskunnan sisään ilman paikallista apua. Verkostoituminen on luonteva tapa toimia projekteissa, joissa on useita eri kokoisia ja eri tasoilla toimivia tekijöitä.

Ei-valtiollisilla toimijoilla ja verkostoilla on suuri merkitys hankkeiden toteuttamisessa ja seurannassa. IPEC:n tyyppiset ohjelmat voivat kokemuksensa ansiosta toimia laajempien projektien kattojärjestönä, joka takaa mahdollisimman tehokkaan ja mahdollisimman vähän päällekkäisiä toimia sisältävän prosessin. IPEC laajenee nopeasti, mutta on selvää, että niillä resursseilla, jotka sillä on nyt käytettävissään, se voi tarjota apua vain hyvin pienelle osalle apua tarvitsevista lapsista. IPEC:n laajan kokemuksen kautta ohjelma on kuitenkin asemassa, jossa se voi maailmanlaajuisesti laajentaa vaikutustaan välittämällä monien kumppaniorganisaatioiden toimintaa. Näihin kuuluu sekä hallituksia, työnantajien ja työntekijöiden järjestöjä, kansalaisjärjestöjä, ei-valtiollisia järjestöjä sekä erilaisia kansainvälisiä organisaatioita. IPEC on hyvä esimerkki toimivasta verkostoitumisesta, sellaisesta yhteistyöstä, joka todella muuttaa ihmisten arkea. Linkittymällä pienten paikallisten ja alueellisten järjestöjen kanssa se takaa mahdollisimman hyvän pääsyn vaikeampienkin kohteiden, kuten esimerkiksi lapsityöläisten, luokse.

ILO:n, Unicefin ja BGMEA:n aikaansaama Memorandum of Understanding vuonna 1995 Harkin Billin jälkeen oli loistava esimerkki verkostojen tärkeydestä ja toimivuudesta. Verkostojen saavutukset ovat kuitenkin harvoin näin selkeästi nimettävissä. Varsinkin lasten kohdalla vaikutus on verraten näkymätöntä. Pitkällä tähtäimellä vaikutukset voivat kuitenkin olla paperillakin selviä. Sukupolvi, joka on saanut edes jonkinasteisen koulutuksen ja perustaidot kykenee valtionkin näkökulmasta paljon tuottavampaan työhön kuin sellainen sukupolvi, joka ei ole saanut mitään koulutusta ja on 20-vuotiaana sekä henkisesti että fyysisesti täysin loppuun ajettu. Valtion kilpailukyky ja mahdollisuudet paranevat sitä mukaa, kun kouluista valmistuu ihmisiä, joilla on valmius tehdä aina vain pidemmälle vietyä työtä.

Ongelmallista on se, että siinä missä valtiot ratifioivat sopimuksia, ylikansalliset suuryritykset eivät yleensä sitoudu näihin sopimuksiin. Yhdestä tai muutamasta vientiyrityksestä riippuvainen valtio on aivan eri tavalla altis yritysten ja maailmanmarkkinoiden sanelupolitiikalle kuin sellainen valtio, jonka talous lepää laajemmilla kannattimilla. Erilaisia ratkaisuehdotuksia rakennettaessa on hyvä huomata se, kuinka merkittävää on valtion kyky itse muokata politiikkansa ja toimintaohjelmansa.

Vaikka valtio haluaisikin noudattaa sopimuksia, voi olla, että se käy käytännössä mahdottomaksi, jos suuryritykset uhkaavat muuttaa muualle tai jos tietyn tärkeän tuotteen maailmanmarkkinahinta uhkaa romahtaa. Näin ollen valtioiden tukemisen ja ohjaamisen lisäksi verkostojen painostus ja ohjaus on välttämätöntä suunnata yrityksiin sekä yksityisiin kuluttajiin. Kuluttajat on saatava vaatimaan eettisesti ja sosiaalisesti hyväksyttävissä olosuhteissa valmistettuja tuotteita. Tätä kautta yritysten on muutettava toimintatapojaan. Toki yrityksiä voidaan yrittää saada muuttamaan toimintaansa muutenkin, mutta ilman sanktioita tai vedenpitäviä todisteita epäeettisistä työoloista muutosta tuskin tapahtuu. Yritysten toiminnan motiivi on raha, ja ellei sen saaminen vaarannu, yritykset tuskin ryhtyvät toimiin. Yksityisen kuluttajankin on mahdollista ja hyvin toivottavaa käyttää vaikutusvaltaansa ja vaatia saada tietää, mistä hänen ostamansa tuotteet tulevat ja kuka ne valmistaa. Laajat kuluttajaboikotit voivat olla aivan yhtä tehokkaita kuin hallitustenvälisten organisaatioiden mahdolliset sanktiot.

Laajan verkoston toiminnalla voi olla konkreettista merkitystä monen lapsen arkeen. Abstraktisti ajateltuna lapsityövoima on kuitenkin paljon helpommin käsiteltävissä oleva asia kuin käytännössä. Lasten iän arvioiminen on usein vaikeaa, vaarallinen työ on edelleen määrittely-yrityksistään huolimatta häilyvä käsite, eikä ei ole yksiselitteistä rajaa sille, koska jokin työ lakkaa olemasta vain pieni tai kevyt askare ja muuttuu todelliseksi työksi. Kansainväliset sopimukset ja erilaiset alueelliset ja paikalliset järjestelyt pyrkivät luomaan tietyt rajat ja määritelmät, jotka selkeyttäisivät nämä kysymykset ja joista saisi välineen, jolla puuttua lapsityövoiman ongelmaan. ILO:llakin on pyrkimys luoda sellainen monitorointijärjestelmä, joka on ajasta ja paikasta riippumaton. Tällaisen järjestelmän toimivuus on kuitenkin mielestäni vähintäänkin haasteellista. Kuka pystyy sanomaan, koska äidin pikku apurista tulee riistetty lapsi, jolta viedään mahdollisuus lapsuuteen, koulutukseen sekä terveelliseen ja tasapainoiseen elämään.

Paperilla ihmisoikeussäädökset näyttävät hyviltä ja ovatkin erittäin tärkeitä ja hyödyllisiä. Läntisessä maailmassa, jossa nämä oikeudet valtaosin toteutuvat, niille on helppo hymyillä ja pitää niitä itsestäänselvyytenä. Se, että oikeudet on saatu laitettua paperille, ei vielä takaa käytännöstä mitään. Valtaosassa maailmaa ihmisoikeudet eivät ole arkipäivää, ja suurin osa ihmisistä ei ole niistä koskaan kuullutkaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että heillä olisi yhtään sen vähempää oikeus saada nauttia oikeuksien toteutumisesta kuin meillääkään. Oikeuksien universaalius kuulostaa hienolta, mutta jää pelkäksi sanahelinäksi, jos ihmiset eivät ole valmiita tekemään työtä oikeuksien puolesta. Me voimme sanoa nauttivamme monenlaisista oikeuksista, mutta on tietämätöntä ja röyhkeää väittää niitä universaaleiksi. Se, että oikeudet toteutuvat meidän kohdallamme ei tee niistä

universaaleja. Ihmisoikeusverkostot tietävät tämän ja ovat valmiita työskentelemään muutoksen puolesta.

Pahimmat ihmisoikeusrikkomukset syntyvät valtioissa, joissa itse valtio kieltäytyy kunnioittamasta ja tunnustamasta ihmisten oikeuksia. Tällöin on oltava mekanismeja, jotka kykenevät toimimaan tällaisen valtion ohi. Bumerangi-malli ei ole vain käsite paperilla, vaan jotain sellaista, jota tapahtuu päivittäin ympäri maailman. Se on nimi tapahtumalle, jossa ihmiset eri puolilla maailmaa välittävät tarpeeksi tietystä asiasta ja ovat valmiita toimimaan sen puolesta. Yleensä kyse on vähemmän kehittyneen valtion tai alueen ihmisistä, jotka pyrkivät saamaan omia oikeuksiaan tunnustetuiksi, mutta eivät kykene siihen yksin, vaan saavat apua eri muodoissa sellaisilta tahoilta, joilla on kykyä, resursseja ja halua auttaa. Kaikessa yksinkertaisuudessaan kyse on siitä, että autetaan ihmisiä auttamaan itseään.

Lapsien kohdalla asia on vielä mutkikkaampi. Lapsen ei voi olettaa tietävän, mikä hänelle on parasta, mihin hänellä on oikeus tai miten hän voisi itseään eniten auttaa. Lasten kohdalla on vielä selvemmin kyse siitä, että ulkopuolista tukea tarvitaan, jotta heille voidaan taata ihmisarvoinen elämä ja turvallinen lapsuus. Lapsen vanhemmat ovat luonnollisesti tärkeimpiä tekijöitä tämän toteuttamisessa. Tilanne on kuitenkin usein sellainen, että heillä ei ole mahdollisuutta auttaa lastaan eikä itseään. Sysäyksen lapsen hyvinvointiin on siis lähdettävä jostain muualta, ja sen on oltava kaikin puolin kattava. Vanhempien asema ja mahdollisuudet vaikuttavat ratkaisevasti lapsen tulevaisuuteen. Näin ollen lapsityöläisten kierre on saatava katki ja lapsille on turvattava sellainen koulutus, joka ei turvaa ainoastaan kyseisen lapsen, vaan myös hänen lastensa tulevaisuuden. Universaali koulutus takaa kaikkein parhaiten universaalien oikeuksien toteutumisen. Oikeuksien toteutuminen luo edellytykset tehdä sellaisia valintoja, joiden kanssa on hyvä elää. Maailma ei tarvitse lapsityöläisiä, vaan lapsityöläiset tarvitsevat maailman, joka antaa heille mahdollisuudet rakentaa sitä eteenpäin.

Kuten tekstistä on käynyt ilmi, useat tahot, kuten esimerkiksi Maailmanpankki tunnustavat ei-valtiollisten organisaatioiden vahvan sijan Bangladeshin yhteiskunnassa. Ei-valtiollisilla toimijoilla ja näiden muodostamilla verkostoilla voi olla merkitystä, vaikka valtiossa on heikot instituutiot eikä ihmisoikeuksia juurikaan kunnioiteta. Ei-valtiollisten toimijoiden valtiosta riippumattomuus on voimavara erityisesti silloin, kun valtio kieltäytyy tunnustamasta kansalaistensa oikeuksia ja jopa toimii näitä vastaan. Mitä demokraattisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi valtio kehittyi, sitä enemmän ei-valtiollisten toimijoiden kannattaa pyrkiä linkittymään osaksi valtion toimintaa.

Valtiosta riippumattomuus ei ole tavoite itsessään, jos yhteistyö valtion kanssa tuo kaikkein hedelmällisimmän lopputuloksen.

Jos ihmisoikeusverkostoja ei olisi, olisi usean miljoonan lapsen elämä kurjempaa ja toivottomampaa kuin nyt. Verkostot eivät kuitenkaan voi yksinään tehdä muutosta nykyisessä valtioiden määrittämässä kansainvälisessä järjestelmässä. Jotta lopullinen muutos parempaan voi tapahtua, on valtiot saatava tukemaan positiivista kehitystä ihmisoikeuksien saralla. Jotta tällainen muutos valtioiden käytöksessä on mahdollinen, tarvitaan ihmisoikeusverkostoja. Verkostot auttavat ihmisiä auttamaan itseään. Niiden suurin saavutus on tehdä itsensä tarpeettomiksi.

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRILÄHTEET

- Alam, Shahidul/Bangladesh Human Rights Network: *Harkin Bill and child workers in Bangladesh garments*. <www.baglarights.net/HTML/garmentworkers.htm> Luettu 5.1.2006.
- International Labour Organization (2003a): *Child Labour in Agriculture*. <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_agriculture_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.
- International Labour Organization (2003b): *Child Labour monitoring*. <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_monitoring_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.
- International Labour Organization (2003c): *Development Policy Network for the Elimination of Child Labour (DPNet) – Implementation Status Report October 2003*. <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/networking/dpnet/download/implementation_status_0310.pdf> Päivitetty lokakuussa 2003.
- International Labour Organization (2003d): *Education's role in combating child labour*. <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_educationforall_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.
- International Labour Organization (2003e): *How IPEC works with teachers*. <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_teachers_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.
- International Labour Organization (2003f): *IPEC's strategy to eliminate child labour* <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_ipeccstrategy_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.

International Labour Organization (2003g): *Linking education to family income support Programmes to combat child labour*. <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_edusubsidies_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.

International Labour Organization (2003h): *Mainstreaming the elimination of child labour Into development and poverty reduction strategies*. <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_mainstreaming_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.

International Labour Organization (2003i): *Use of Children in Armed Conflict*. <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/publ/download/factsheets/fs_armedconflict_0303.pdf> Päivitetty maaliskuussa 2003.

International Labour Organization (2004): *Child Labour and Responses –Overview note – Bangladesh*. <<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/download/bangladesh.pdf>> Päivitetty marraskuussa 2004.

International Labour Organization (2005a): *Bangladesh*. <<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/responses/bangladesh/index.htm>> Päivitetty 21.3.2005.

International Labour Organization (2005b): *Child labour makes economies unsustainable*. <http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/standards/ipecc/about/factsheet/childlabour_economies.pdf> Luettu 23.10.2005.

International Labour Organization (2005c): *Development Policy Network for the Elimination of Child Labour*. <www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/networkig/Dbnet/what.htm> Päivitetty 16.9.2005.

International Labour Organization (2005d): *IPEC action against child labour 2004-2005: Progress and future priorities*. Raportti. <http://www.ilo.org/iloroot/docstore/ipecc/prod/eng/200510_implementationreport_en.pdf> Päivitetty lokakuussa 2005.

- International Labour Organization (2005e): *IPEC Action in Bangladesh*.
<<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/responses/bangladesh/action.htm>> Päivitetty 21.3.2005.
- International Labour Organization(2005f): *IPEC at a Glance*. <www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/about/implementation/ipecc.htm> Päivitetty 23.5.2005.
- International Labour Organization (2005g): *The IPEC participating countries, Table 2*.
<http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/about/countries/countries_en.pdf> Luettu 23.10.2005.
- International Labour Organization (2005h): *Manual for Child Labour Monitoring and Verification –Vol 1. Osa 1*. <http://www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/download/resources/bangladesh/bgd_manu04_eng9_1.pdf> Luettu 1.11.2005.
- International Labour Organization (2005i): *Manual for Child Labour Monitoring and Verification –Vol 1. Osa 2*.<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/download/resources/bangladesh/bgd_manu04_eng9_2.pdf> Luettu 1.11.2005.
- International Labour Organization (2005j): *Manual for Child Labour Monitoring and Verification –Vol 2*.<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/download/resources/bangladesh/bgd_manu04_eng10.pdf> Luettu 1.11.2005.
- International Labour Organization (2005k): *National Legislation and Policies Against Child Labour in Bangladesh*. <www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/responses/bangladesh/national.htm> Päivitetty 21.3.2005.
- International Labour Organization (2006a): *A New Tool to Combat the Worst Forms of Child Labour –ILO Convention 182*. <http://www.ilo.ru/ecl/docs/new_tool_worst_form.PDF> Luettu 18.1.2006.

International Labour Organization (2006b): *Other Initiatives Against Child Labour in Bangladesh*. <www.ilo.org/public/english/region/asro/newdelhi/ipecc/responses/bangladesh/other.htm> Päivitetty 21.2.2006.

Unicef: *Basic Education for Hard-to-Reach Urban working Children*. <[http://www.unicef.org/bangladesh/Education_for_Working_Children_\(BEHTRUWC\).pdf](http://www.unicef.org/bangladesh/Education_for_Working_Children_(BEHTRUWC).pdf)> Luettu 7.10.2006.

The World Bank: *Bangladesh Country Brief*. <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/SOUTHASIAEXT/BANGLADESHEXTN/0,,menuPK:295769~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:295760,00.html>> Päivitetty heinäkuussa 2005.

The World Bank-Human Development Unit-South Asian Region: *Attaining the Millennium Development goals in Bangladesh: How Likely and What Will It Take To Reduce Poverty, Child Mortality and Malnutrition, Gender Disparities and to Increase School Enrollment and Completion?* 2005, 1-83.

SEKUNDÄÄRILÄHTEET

Kirjallisuus

Arendt, Hannah (1970): *Om våld*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/ Bonniers.

Booth, Ken & Steve Smith (ed.) (1995): *International Relations Theory Today*. Oxford: Polity Press.

Cameron, David (1995): "Transnational relations and the development of European economic and monetary union". Teoksessa Risse-Kappen, Thomas (ed): *Bringing Transnational Relations Back In – Non-state Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge; Cambridge University Press, 37-78.

- Chilton, Patricia (1995): “Mechanics of Change: social movements, transnational coalitions, and the transformation processes in Eastern Europe”. Teoksessa Risse-Kappen, Thomas (ed): *Bringing Transnational Relations Back In –Non-state Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge; Cambridge University Press, 189-226.
- Cigno, Alessandro & Furio C. Rosati (2005): *The Economics of Child Labour*. New York: Oxford University Press.
- Donnelly, Jack (1985): *The Concept of Human Rights*. London: Groom Helm.
- Donnelly, Jack (1993): *International Human Rights*. Colorado: Westview Press.
- Eyerman, Ron & Andrew Jamison (1991): *Social Movements –A Cognitive Approach*. Cornwall: T. J. Press.
- Feldman, Shelley & Desi Larson(2004): “Bangladesh”. Teoksessa: Schmitz, Cathryne L & Elizabeth KimJin Traver & Desi Larson (ed.): *Child Labour –A Global View*. Connecticut: Greenwood Press, 13-26.
- Forsythe, David P. (1991): *The Internationalization of Human Rights*. Massachusetts/Toronto: Lexington Books.
- Forsythe, David P. (2000): *Human rights in international relations*. Cambridge: University Press.
- Jackson, Robert & Georg Sørensen (2003): *Introduction to International Relations –Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press.
- Katzenstein, Peter (1996) (ed.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia.
- Keck, Margaret E. & Kathryn Sikkink (1998): *Activists Beyond Borders –Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press.

- Krasner, Stephen (1995a): *International Regimes*. 8. painos. Ithaca: Cornell University Press.
- Krasner, Stephen D. (1995b): “Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables”. Teoksessa: Krasner, Stephen D: *International Regimes*. 8. painos. Ithaca: Cornell University Press, 1-21.
- Mayall, James ed. (1982): *The Community of States –A Study in International Political Theory*. London: George Allen & Unwin (Publishers) Ltd.
- Risse, Thomas (2002): “Transnational Actors and World Politics”. Teoksessa Carlsnaes, Walter & Thomas Risse & Beth A Simmons (ed.) (2002): *Handbook of International Relations*. London: Sage Publications, 255-274.
- Risse, Thomas & Stephen C. Ropp (2004): “International human rights norms and domestic change: conclusions”. Teoksessa: Risse, Thomas, Stephen C. Ropp, Kathryn Sikkink (ed.): *The Power of Human rights- International Norms and Domestic Change*. 5.painos. Cambridge: Cambridge University Press, 234-278.
- Risse, Thomas & Stephen C. Ropp & Kathryn Sikkink(2004) (ed.): *The Power of Human rights- International Norms and Domestic Change*. 5. painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- Risse, Thomas & Kathryn Sikkink (2004): “The sozIALIZATION on international human rights norms into domestic practices: introduction”. Teoksessa: Risse, Thomas, Stephen C. Ropp, Kathryn Sikkink ed.: *The Power of Human rights- International Norms and Domestic Change*. Cambridge: Cambridge University Press. 5. painos, 1-38.
- Risse-Kappen, Thomas (1995a): “Bringing transnational relations back in: introduction”. Teoksessa: Risse-Kappen, Thomas (ed): *Bringing Transnational Relations Back In –Non-state Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 3-33.

Risse-Kappen, Thomas (1995b): "Structures of governance and transnational relations: what have we learned?". Teoksessa: Risse-Kappen, Thomas (ed): *Bringing Transnational Relations Back In –Non-state Actors, Domestic Structures and International Institutions*. Cambridge; Cambridge University Press, 280-313.

Schmitz, Cathryne L. & Elizabeth KimJin Traver & Desi Larson & Pamela Pieris (2004): "Introduction". Teoksessa: Schmitz, Cathryne L & Elizabeth KimJin Traver & Desi Larson (ed.): *Child Labour –A Global View*. Connecticut: Greenwood Press, 1-12.

Schmitz, Hans Peter & Kathryn Sikkink (2002): "International Human Rights". Teoksessa Carlsnaes, Walter & Thomas Risse & Beth A Simmons (ed.) (2002): *Handbook of International Relations*. London: Sage Publications, 517-537.

Scholte, Jan Aart (2000): *Globalization –A Critical Introduction*. London: Macmillan.

Searle, John R. (1995): *The Construction of Social Reality*. London: Penguin Books Ltd.

Wendt, Alexander (2005): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wight, Martin (1991): *International Theory – The Three Traditions*. Leicester & London: Leicester University Press.

Zürn, Michael (2002): "From Interdependence to Globalization". Teoksessa Carlsnaes, Walter & Thomas Risse & Beth A Simmons (ed.) (2002): *Handbook of International Relations*. London: Sage Publications, 235-254.

Artikkelit

Arts, Bas (2000): "Regimes, Non-State Actors and the State System: A 'Structurational' Regime Model". *European Journal of International Relations* Vol. 6 Issue 4, 513-543.

- Ashagrie, Kebebew (2001): "Current progress in implementing new methods and conducting innovative surveys for measuring exploitation of children". *Statistical Journal of the UN Economic Commission for Europe* Vol. 18 Issue 2/3,187-204.
- Ataman, Muhittin (2003): *The Impact of Non-State Actors on World Politics:A Challenge to Nation-States*. *Alternatives – Turkish Journal of International Relations*, 2 (1) <www.alternativesjournal.net/volume2/number1/ataman2.htm> Päivitetty keväällä 2003.
- Brysk, Alison (1993): "From Above and Below: Social Movements, the International System, and Human Rights in Argentina". *Comparative Political Studies*, Vol. 26, Issue 3, 259-285.
- Burman, Erica (1996): "Local, Global or Globalized? : Child Development and International Child Rights Legislation". *Childhood*, Vol 3, no. 1, 45-66.
- Colombo, Monica & Azzurra Senatore (2005): "The discursive construction of community identity". *Journal of Community & Applied Social Psychology*, Vol. 15 Issue 1, 48-62.
- Finnemore, Martha & Kathryn Sikkink (2001): "TAKING STOCK: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics". *Annual Review of Political Science* Vol. 4 Issue 1, 391-417.
- Gready, Paul (2004): "Conceptualising Globalisation and Human Rights: Boomerangs and Borders". *International Journal of Human Rights*. Vol. 8 Issue 3, 345-354.
- Hertel, Shareen (2005): "What Was All the Shouting About?:Strategic Bargaining and Protest at the WTO Third Ministerial Meeting". *Human Rights Review* 6, No 3, 102-118.
- Kaldor, Mary (2003): *The idea of global civil society*. *International Affairs* Vol. 79 Issue 3, 583-593.

- Keck, Margaret E & Kathryn Sikkink (1999): "Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics". *International Social Science Journal* Vol. 51 Issue 159, 89-102.
- Neumayer, Eric (2005): "Do International Human Rights Treaties Improve Respect for Human Rights?" *Journal Of Conflict Resolution*. Vol. 49, no. 6, 925-953.
- Noguchi, Yoshie (2002): "ILO Convention No. 182 on the worst forms of child labour and the Convention on the Rights of the Child". *The International Journal of Children's Rights* 10. 355–369.
- Nuikka, Miia, Kansainvälinen solidaarisuusäätiö: *EU:lta tukea järjestöjen yhteistyöhön – Terveyttä Bangladeshin slummeihin* <<http://www.finsolid.fi/index.php?mid=102>> Luettu 2.11.2005.
- Schwarz, Rolf (2004): "The Paradox of Sovereignty, Regime Type and Human Rights Compliance". *International Journal of Human Rights* Vol. 8, No 2, pp. 199-215.
- Thomas, Daniel C.(2002) : "Boomerangs and Superpowers: International Norms, Transnational Networks and US Foreign Policy". *Cambridge Review of International Affairs*. Vol. 15, Number 1, 25-44.
- Tsutsui, Kiyotera & Christine Min Wotipka (2004): "Global Civil Society and the International Human Rights Movement: Citizen Participation Human Rights International Nongovernmental Organizations". *Social Forces*. Vol. 83, issue 2, 587-621.
- Ådahl, Susanna: *Hauras demokratia*. Voima 8/2005.

Internet-dokumentit

- Bangladesh Rural Advancement Committee: *BRAC at a Glance as of June 2006*.
< http://www.brac.net/downloads_files/June_06_AAG_BW.pdf> Päivitetty kesäkuussa 2006.

- Bangladesh Rural Advancement Committee: *Governance*. <<http://www.brac.net/governance.htm>> Päivitetty 2005.
- Bangladesh Rural Advancement Committee: *Vision*. <<http://www.brac.net/about.htm>>. Päivitetty 2005.
- Central Intelligence Agency: *Bangladesh: The World Factbook*. <<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/bg.html>> Päivitetty 1.11.2005.
- Commission of the European Communities (2006): ”Accompanying document to the Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament –Equity and Efficiency in European education and training systems”. SEC (2006) 1096.
- Grameen Bank (pankin kotisivu).< <http://www.grameen-info.org/bank/> > Päivitetty 18.10.2006.
- Ihmisoikeudet.net –oppia ihmisyydestä: *Kansainvälisten ihmisoikeuksien kehitys*. <http://www.ihmisoikeudet.net/Historia/historia_3.html> Luettu 2.11.2005.
- International Labour Organization ”Eliminating Worst Forms of Child Labour – A Practical Guide to ILO Convention 182”. <http://www.ipu.org/PDF/publications/childlabour_en.pdf#search=%22Eliminating%20Worst%20Forms%20of%20Child%20Labour%20%E2%80%93%20A%20Practical%20Guide%20to%20ILO%20Convention%20182%22>. Luettu 20.5.2006.
- The Nobel Foundation: *The Nobel Peace Prize 2006*. <http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2006/index.html>. Luettu 21.10.2006.
- Stanford University of Philosophy: Children’s Rights. <<http://plato.stanford.edu/entries/rights-children/>> Luettu 27.08.2006.
- Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus: *Bangladesh*.< http://www.sask.fi/maat_hankkeet/maakortit/aasia/bangladesh.htm> Luettu 2.11.2005

Suomen YK-liitto: *Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.*

<<http://www.ykliitto.fi/ihmis/julistus.htm>> Luettu 27.08.2006.

Tilastokeskus (2006): Väestö. <http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html> Päivitetty 29.5.2006.

Työministeriö, Suomen ILO-neuvottelukunta: ”Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukset”. <http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/05_kansainvalisyys/02_ilo/ilo_yleissopimukset.pdf> Luettu 20.8.2006.

Ulkoasiainministeriö: *Suomen kehitysyhteistyö 1999, Kansainvälinen työjärjestö ILO.* <http://global.finland.fi/julkaisut/yleis/suomi99/kehitysyhteistyon_toteutus/kansainvalnen_tyoj.html> Luettu 18.5.2005.

Unicef: *Children have rights.* <http://www.unicef.org/why/why_rights.html> Luettu 20.8.2006.

Unicef: *Poverty Reduction starts with children.* <http://www.unicef.org/why/why_poverty.html> Luettu 20.8.2006.

United Nations: Convention on the Rights of the Child. <<http://www.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>> Luettu 5.1.2006.

US Department of State: *The Bill of Rights.* <<http://usinfo.state.gov/usa/infousa/facts/funddocs/billeng.htm>> Luettu 9.11.2006.

World Trade Organization: *Member Information –Bangladesh ant the WTO.* <http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/bangladesh_e.htm> Luettu 10.2.2006.

YK:n pohjoismaiden tiedotustoimisto (UNIC): *Lasten oikeudet.* <www.un.dk/finnish/Children/lasten_oikeudet.htm> Luettu 10.5.2005.